

DESPRE NOI

20 de răspunsuri la întrebarea
„Ce vrei să te faci când vei fi mare?”

DESPRE NOI

20 de răspunsuri la întrebarea
„Ce vrei să te faci când vei fi mare?”

Autori:

Ana Chirițoiu, Ana Ivasiuc

Coordonarea proiectului din partea Reprezentanței UNICEF în România:

Luminița Costache, Specialist Politici Sociale

DTP și coperta: Monica Balaban

Print: Alpha Media Print, www.amprint.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CHIRIȚOIU, ANA

Despre noi : 20 de răspunsuri la întrebarea „Ce vrei să te faci când vei fi mare?” / Ana Chirițoiu, Ana Ivasiuc ; coord.: reprezentanța UNICEF România. - Buzău : Alpha MDN, 2012

ISBN 978-973-139-217-2

I. Ivasiuc, Ana

II. UNICEF România (București) (coord.)

323.1(= 214.58)(498)

Cuprins

Argument: Ce vrei să te faci când vei fi mare?	7
Povestea celor de lângă tine e și povestea ta.....	9
Mulțumiri.....	14
Daniela Văduva: „Dorința cea mai mare a tatălui meu a fost să mă vadă cu halat alb”	15
Marian Ursan: „Oamenii nu cred că sunt rom. Iar eu le zic că sunt <i>foarte</i> rom”	24
Roxana Marin: „Pe prietenii mei din străinătate care vin pe aici îi șochează cât de rasiști pot să fie niște oameni educați și sofisticati”	37
Oana Parnică: „Mereu a trebuit să învăț mai mult decât alții ca să fiu acceptată în jurul lor”	58
Claudia Bulată: „Da, domne, sunt o țigancă deșteaptă, care-i problema?”	67
Dezideriu Gergely: „Încrederea în tine vine din ceea ce construiești singur”	72
Mioara Ganea: „Doamna mea învățătoare nu ținea cont că noi suntem romi”.....	82
Mădălin Mandin: „Ce înseamnă pentru tine să fii român? E vreo diferență între noi doi?”	98
George Rădulescu: „Toată lumea zicea: «Domne, unde ai văzut tu țigan popă?». M-am gândit că o să fiu eu primul”	107
Flori Ancuța Gheorghe: „De mică mi-am dorit să ajung cineva”	123
Sorin Sandu: „Dacă un rom a ajuns actor, înseamnă că mai poate să ajungă unul”	128
Daniel Gangă: „Profesorul de română m-a motivat, mi-a arătat cât de bine e să înveți temeinic”	140

Georgiana Gogor: „Totul e să vrei și să simți mândria pe care părinții tăi o au față de tine”.....	151
Ion Sandu: „Situția actuală a romilor este consecința unei istorii de marginalizare”.....	156
George Lăcătuș: „Mama chiar mă amenința, când nu luam note bune, că, dacă nu învăț, mă trimite la cărămidă”	162
Marian Duminică: „Când e furtună pe mare și vaporul scârțâie din toate alea, nu mai contează că ești român, că ești țigan...”	168
Luis Turcitu: „Înainte de toate, suntem oameni – asta ne-au spus părinții noștri”	184
Aurelia Dulgheru & Corina Stanciu: „Da, chiar suntem de etnie romă. Și sunt mulți ca noi”	191
Nicu Ion Stoica: „Aș vrea ca în țara mea să mă simt ca în țara mea”	202

Dragi cititori,

Cred că această carte poate reprezenta o foarte bună sursă de inspirație pentru toți copiii din România, dar și pentru adulții care speră să își transforme visele în realitate. Mă bucur că prin intermediul ei reușim să arătăm atâtea povești de succes rrome și tot atâtea modele de urmat. Pentru noi toți, ele sunt exemple de ambiție, perseverență, muncă susținută și vise împlinite. Sunt sigur că parcurgând această carte veți afla și veți învăța multe lucruri despre aceia care pot fi vecinii, colegii și prietenii dumneavoastră. Vă doresc lectură frumoasă.

Edmond McLoughney
Reprezentant UNICEF România

Ce vrei să te faci când vei mare?

Cred că fiecare dintre noi a trebuit să răspundă cel puțin de o mie de ori la întrebarea asta. Iar răspunsurile, cel puțin în prima fază a copilăriei noastre, ne erau induse de părinți, care fie erau „modelele” pe care doream să le copiem (mi-aduc minte de discuțiile cu prietenii mei în care dezbăteam aprins al cui tată este cel mai „tare”), fie încercau să ne poarte pașii spre căi prin care „să facem mai mult decât au putut face ei”.

Cu trecerea anilor, unii dintre noi ne-am schimbat opțiunile inițiale în funcție de ceea ce vedeam în jurul nostru ca etalon de reușită, în viața noastră apărând un vecin, un prieten mai mare, un profesor sau pur și simplu CINEVA care ne-a făcut să ne dorim altceva. Unii dintre noi am reușit să ajungem ce visam să fim când eram mici, alții încă mai căutăm, precum Dorothy din *Vrăjitorul din Oz*, recompensa de la capătul drumului de cărămidă.

Ceea ce am observat de multe ori, în cei 13 ani de lucru intens în interiorul comunităților de romi, că ai noștri copii – și aici mă refer la copiii romi – **nu îndrăznesc să viseze**. Mai grav este faptul că de mult prea multe ori chiar și cei care au vise deja conturate – își doresc să devină avocați, doctori, artiști sau polițiști (astea sunt meseriile la modă în rândul copiilor indiferent de etnie) – fie se izbesc de realități precum sărăcia, accesul limitat la educație, segregarea școlară, discriminarea etc., care-i fac să renunțe să-și mai urmărească visul, fie se împiedică în mecanisme de automarginalizare, de un stigmat purtat îndelung și internalizat, de genul „nu-mi trebuie carte că oricum n-o să ajung doctor” sau „doar n-ai văzut vreodată preot țigan”.

Colecția de povești de viață care urmează, pe care sper să le parcurgeți cu emoția cu care le-am ascultat și transcris noi, încearcă să ofere o colecție de asemenea CINEVA de care vorbeam mai sus acelor copii care încă nu au destulă încredere în propriile forțe încât să fie convinși că pot deveni într-o zi ceea ce-și doresc. Personajele noastre – chiar dacă nu sunt pirandelliene – sunt în căutarea unor tineri care să se regăsească în povestea lor și să depășească nevoile materiale, discriminarea și lipsa de suport din partea celor din jur cu o dorință de reușită cel puțin egală cu cea pe care o admirăm la cei douăzeci de protagoniști ai acestei cărți.

Nu ne-am propus în niciun fel să arătăm excepții din lumea romilor. Cei care au avut bunăvoința de a le încredința cititorilor acestor pagini povestea lor de viață sunt doar câțiva dintre romii care, extrem de bine incluși în societate, rămân mândri că sunt romi. Noi îi numim *romi invizibili*, pentru că ei sunt astfel atât pentru marea masă a societății românești, cât și pentru cei care se confruntă cu aceleași probleme cu care s-au confruntat ei înșiși cu doar câțiva ani în urmă, fie că e vorba de lipsuri materiale sau de discriminare – sau, cel mai des, de amândouă.

Îndemnul demersului nostru către cititor, fie că este copil rom sau român, profesor, activist sau *om invizibil* este de a îndrăzni să spere că ceea ce-și dorește să fie *când va fi mare* poate deveni realitate. Îndrăzneala aduce cu sine curajul de-a te împotrivi oricăror limite, fie ele impuse din afară sau autoimpuse, care stau între realitatea în care trăiești și premiul de a ajunge acolo unde visezi să ajungi.

Iar când veți ajunge acolo unde ați visat, încurajați-i și pe alții să descopere că putem depăși limitele pe care credem că le avem dacă facem alegerile corecte, dacă cerem să fim priviți așa cum suntem și mai ales dacă ambiția pe care o arătăm și munca pe care o depunem suplinesc lipsurile de orice fel pe care le resimțim!

Gelu Duminică
director executiv
Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”

Povestea celor de lângă tine e și povestea ta

Proiectul „Ce vrei să te faci când vei fi mare?” a apărut mai întâi din preocuparea câtorva dintre colegii noștri tineri, care lucrează cu adolescenți și copii romi, de-a le oferi acestora modele pozitive. Crescuți într-o societate în care nu doar realitățile socio-economice, ci și numeroasele stereotipuri despre romi le limitează drastic așteptările cu privire la viitorul lor, tinerii romi își găsesc uneori cu greu motivația de-a depăși aceste obstacole conjugate și de-a crede că puținele încurajări pe care le primesc sunt altceva decât basme. Tocmai de aceea, am ales să le prezentăm poveștile de viață câtorva romi pe care i-am numit inițial „de succes”, constatând foarte repede că de fapt e vorba de oameni obișnuiți, cu joburi, cu familii, cu studii, care însă nu sunt văzuți nici de majoritarii de lângă ei (majoritari din care o treime încă declară că nu-și doresc ca vecin un rom), dar nici de tinerii de aceeași etnie. I-am numit, de aceea, „romi invizibili”. Prin acest demers, proiectul de față se înscrie în perspectiva inițiată în 2009 de Agenția „Împreună” de a provoca opinia publică românească să vadă romii dincolo de prejudecăți. De această dată, prin colaborarea cu Unicef, ne adresăm cu precădere tinerilor de etnie romă, cărora ne dorim ca poveștile de viață prezentate aici să le ofere o motivație de a-și continua studiile mai puternică decât delimitările cu care se confruntă, de multe ori, doar din cauză că sunt de etnie romă. O motivație de-a visa la ce vor să fie când vor fi mari.

Nu putem sublinia îndeajuns importanța modelelor în parcursul școlar, profesional, dar și social în sens larg al unui tânăr; cei care vor citi această carte vor avea pe parcursul ei de multe ori ocazia de a-și aminti acest adevăr și de a dedica un gând modelelor lor prezente sau trecute. Într-o țară și într-un moment istoric în care exemplele de „bune practici” sunt frecvent reduse la tăcere sau ignorate, pentru a lăsa loc falselor modele, cum se tot spune, nevoia de repere nu e specifică etnicilor romi și nici generației tinere. Desigur, nu folosim cuvântul „reper” în sensul lui elitist, restrictiv, ci într-un registru minor, în care centrală este empatia, recunoașterea și modelarea, nu impunerea de tipare. De aceea, personajele acestei cărți sunt extrem de diverse: Daniela Văduva s-a născut și trăiește și acum într-o comunitate „tradițională”, poartă salbă de galbeni și spune că n-a fost discriminată niciodată; Roxana Marin și

Marian Ursan sunt genul de profi „cool” care-și fascinează elevii și studenții și care au un discurs intens reflexiv; Oana Parnică poartă geacă de piele și devine confrunțată în fața declarațiilor rasiste; Claudia Bulată este copilăroasă și silitoare, mândră că e o „țigancă deșteaptă”; Dezideriu Gergely stăpânește la perfecție discursul activistului de drepturile omului, pe care-l dublează cu o atitudine degajată față de propria sa apartenență etnică (dublă!); Mioara Ganea este o învățătoare tânără, timidă, care n-a ezitat niciodată să dea piept cu greutățile de tot felul; Mădălin Mandin, actorul, vorbește cu zâmbetul pe buze despre episoadele de discriminare prin care a trecut; George Rădulescu, fost creator de modă și top-model, actualmente sociolog, a pornit la drum din ambiția de-a contrazice stereotipul „unde-ai văzut tu țigan popă”; Flori Ancuța Gheorghe are 19 ani și tocmai a absolvit liceul de canto; Sorin Sandu, actorul, preocupat de lumea în care va trăi fiica sa, visează la existența unui Teatru Rom; Daniel Gangă, preotul, găsește curajul și inspirația săi amintească profesorului cu tendințe rasiste că e un om bun, în pofida discursului său jignitor; Georgiana Gogor vine dintr-o familie amărâtă, dar astăzi e o tânără avocată elegantă, recunoscătoare părinților care au făcut mari sacrificii ca s-o țină la școală; Ion Sandu, profesor de istorie, vorbește despre necesitatea conștiinței apartenenței etnice și a învățării istoriei întreprinse a romilor și a românilor; George Lăcătuș, jurnalist, vorbește despre ambiția lui de-a fi mai mult decât un cărămidar, cum erau cei din neamul său, și despre „prostia” de-a fi rasist; Marian Dumnică, polițist de frontieră, este „invizibil” chiar și pentru unii dintre colegii cu care, în timpul furtunii, împarte aceeași barcă de salvare; Luis Turcitu, student la Jurnalism, dar care printre anii de studii s-a dedicat comunităților sărace de romi; Aurelia Dulgheru și Corina Stanciu, studente la Medicină, vor să schimbe tratamentul de care au parte deseori romii în spitale; Nicu Ion Stoica, juristul, aflat acum la a doua facultate, povestește presărat de reflecții care pun de multe ori punctul pe i.

Această carte s-a schimbat de multe ori pe parcursul lunilor în care a fost realizată: și-a schimbat în câteva rânduri forma, personajele, publicul-țintă și timpul de scriere. Ce nu s-a schimbat, ba chiar a câștigat în amploare după fiecare interviu, a fost mesajul ei: avem cu toții de câștigat dacă privim oamenii de lângă noi așa cum sunt. În momentul în care puneam proiectul pe hârtie, ne propuneam să dăm publicității un raport de cercetare antropologică, în care să analizăm, prin metoda poveștilor de viață, parcursul celor care ies din tiparele prejudecăților cotidiene despre romi. Un raport de cercetare cu tot ce trebuia: teorie,

metodologie, rezultate, concluzii, bibliografie. Numai că, pornind la drum pentru „colectarea datelor” – care a constat în întâlniri și discuții, de cele mai multe ori, lungi și foarte încărcate emoțional cu „respondenții” –, s-a ntâmplat ceva ce ne-a dejuțat puțin planul inițial: cei intervievați au devenit mult mai mult oameni decăt „respondenți” sau „subiecți”. Colectarea datelor a devenit un fel de parcurs inițiativ în care trăirile proprii, intense după fiecare interviu, au început încet, dar sigur să bruieze ideea de cercetare pură.

De altfel, metoda cercetării narative nu se lasă prea ușor delimitată teoretic, și nici n-ar avea cum. Toți cei care au folosit-o și au scris pe marginea ei (Atkinson, 2006; Bertaux și Kohli, 1984; Liebllich, Rivka și Tamar, 2006) îi subliniază versatilitatea și adaptabilitatea. Apărută ca instrument al sociologiei calitative și interpretative și uzitată în special în cadrul interacționismului simbolic, cercetarea narativă are aplicabilitate nu doar în sociologie și antropologie, ci și în psihologie, literatură, jurnalism. În ce privește aplicabilitatea ei științifică, în tradiția anglo-saxonă metoda este asociată în special Școlii de la Chicago. Studiile de gen au fost printre primele domenii sociologice care au folosit viețile oamenilor „obișnuiți” ca entități care merită atenție științifică. În 1984, când făceau bilanțul cercetării narative în diferite spații de cercetare sociologică, Bertaux și Kohli notau că nu e de așteptat ca în viitorul apropiat să apară o metodologie clară; de altfel, nu aici stau mizele ei, ci tocmai în posibilitatea reînnoirii perspectivei asupra unor teme mai vechi sau mai noi și în „constrângerea” pe care o impune cercetătorului, de-a explora diferitele niveluri ale vieții sociale cu mijloacele propriei sale subiectivități. Este o „constrângere” care în cazul nostru s-a transformat într-o nemăsurată libertate: libertatea de-a participa direct, nemediat, la poveștile pe care le-am ascultat și, în loc să avem în minte grile de interpretare, de-a ne lăsa emoționate de ele. Sigur că, din punct de vedere științific, aceasta este o poziție „slabă”, dar ne-a devenit limpede încă de la primul interviu că ea va fi cea mai potrivită pentru demersul nostru. Pe de-o parte pentru că le permite celor cu care am stat de vorbă să-și spună ei înșiși, în paginile cărții, povestea, ceea ce, oricât de ofertantă ar fi fost uneori analiza, rămânea varianta cea mai de impact, și, pe de altă parte, pentru că ne-a permis nouă înșine să redăm, fie și cu stângăcii sau cu digresiuni, intensitatea și varietatea trăirilor pe care le-am avut în timpul fiecărui dintre interviuri, fără să trebuiască să le moderăm cât să încapă într-o paradigmă sau în alta.

Am și primit, de altfel, de la Gelu Duminiță, sugestia de-a ține un

„jurnal de teren” al acestei experiențe. Propunerea poate părea inutilă: de vreme ce întreaga cercetare se reduce la discuții, iar acestea sunt înregistrate, la ce-ar mai folosi un jurnal? După primele interviuri am înțeles însă că „terenul” eram noi înșine. Constatarea ne-a amintit de unul dintre citatele noastre „motivaționale” preferate din sfera antropologiei, emis de Clifford Geertz: „Indiferent de subiectul său aparent, munca unui antropolog tinde să nu fie decât expresia experienței sale de cercetare sau, mai exact, a ceea ce acesta a trăit grație experienței sale de cercetare”¹.

Poveștile ne-au prins, așadar, în jocul deconstruirii de stereotipuri și prejudecăți, dar și în jocul introspecției – o introspecție în oglindă față de cea a personajelor principale. Jocul de viziuni în oglindă – ale unor romi „normali” și ale unor românce poate pentru mulți „anormale” a revelat tensiuni nebănuite pe care am dorit să le valorificăm.

Ne-am întors la secvențe în care noi înșine, la un moment dat, am fost confruntate cu aceleași stereotipuri și prejudecăți la adresa romilor și fie din postura de spectator, fie din cea de pedagog ori chiar pe alocuri cea de indignat împotriva unei gândiri profund injuste, am reacționat – sau am ales, conștient sau nu, să nu o facem. Ne-am confruntat cu propriile stereotipuri și cu propriile impulsuri de a obiectifica ce înseamnă să fii rom, mai ales atunci când unii din cei intervievați ne-au întors întrebarea și am descoperit că n-am știut ce să răspundem atunci când ne-au întrebat ce înseamnă să fii român. Ne-am recunoscut slăbiciunile, dar și ascuțiturile de care uneori, pe parcursul interviurilor, am dat dovadă anticipând povești care „să facă rating”, tușând episoade încărcate de sentiment. Ne-am permis uneori să ne avântăm într-un demers justițiar orb față de poziția posibililor cititori ai poveștilor. Alteori, ne-am înfrânat avântul și ne-am limitat la a ridica semne de întrebare, a puncta incoerențele adepților unei gândiri în alb și negru, simplificatoare, reduționiste și creatoare de stereotipuri.

E imposibil de redat aici toate discuțiile și reflecțiile pe care le-am avut, pe cont propriu sau împreună, pe marginea acestor materiale. Cu multe dintre ele vă veți întâlni, de altfel, în paginile care urmează. E de-ajuns să spunem, deocamdată, că din ele, dar mai ales din poveștile extraordinare ale acestor romi/ oameni obișnuiți s-a născut ideea unei

---

¹ *An anthropologist's work tends, no matter what its ostensible subject, to be but an expression of his research experience or, more accurately, of what his research experience has done to him.* Clifford Geertz, *Islam Observed*, 1971.

culegeri de povești de viață, punctate de scurte intervenții narative prin care să punem în scenă un dialog constant între subiectivități. Pe de o parte, poveștile de viață, tributare stilului fiecăruia dintre povestitori – uneori seci și factuale, alteori debordând de reflecții pe marginea celor trăite –, constituie partitura soliștilor, pe care am dorit să o punem în lumină înainte de toate. Pe de altă parte, reflecțiile proprii, o voce meta-narativă care acompaniază motivul principal al soliștilor fără pretenția de a le putea cânta la fel de bine, la fel de autentic, partitura. Pe de o parte, poveștile de viață ale unor romi „normali”, spuse fără obidă, oricât ar părea ele de revoltătoare pe alocuri, iar pe de altă parte reflecțiile noastre asupra gândirii „anormale” în care abundă prejudecățile care le-au făcut posibile. Prejudecăți pe care personajele noastre le deconstruiesc una câte una, fie anecdotic, fie reflexiv. Astfel, „Ce vrei să te faci când vei fi mare?” a rămas întrebarea-cheie a demersului, chiar dacă ea a devenit uneori „Cum vrei să arate lumea copiilor tăi?” sau „Cum e posibil să se întâmple asta?”. Majoritatea celor care au de-a face cu povești, indiferent de zona lor ocupațională, fie că vin din literatură, din sociologie, din lingvistică sau din psihologie, vorbesc despre „puterea poveștilor”. Una dintre ideile care ne-au motivat pe noi în acest demers a fost răspunsul unui scriitor contemporan bulgar la întrebarea „Ce putem face noi, ca scriitori sau cercetători, pentru ca violențele care au avut loc toamna trecută în Bulgaria împotriva romilor să nu se mai întâmple?”: „Să spunem poveștile acestor oameni”, a răspuns scriitorul; „nu vei mai omorî un om a cărui poveste o știi”. Și poate nici nu-l vei mai disprețui, discrimina, segrega sau respinge ca vecin, prieten, coleg sau elev. În această carte, noi am spus poveștile a douăzeci dintre ei. Cu tot atâtea familii: frați, surori, părinți, veri, nepoți și copii. Dar romii invizibili sunt mult mai numeroși de-atât. E suficient să-i privești. Așa cum sunt. Demersul nostru se poate citi ca o invitație la reflecție asupra percepțiilor pe care le are societatea românească despre romi, percepții împământenite, perpetuate de o presă adeseori iresponsabilă și de o societate neîndeajuns exersată într-ale democrației bazate pe respect.

E o invitație la un exercițiu nu doar cognitiv, de înțelegere a unor realități sociale dincolo de stereotipuri, ci și un exercițiu de empatie cu oameni în carne și oase, dincolo de reprezentarea abstractă și anonimă a unui grup etnic încă puternic stigmatizat.

Ana Chirițoiu, Ana Ivasiuc

Mulțumiri

Le mulțumim călduros tuturor celor care au avut generozitatea de a ne încredința poveștile lor de viață în cadrul acestui proiect, chiar dacă, din rațiuni de spațiu, nu toate au putut fi cuprinse în această carte:

Claudia Bulată, contabilă
Marian Duminică, polițist de frontieră
Aurelia Dulgheru, studentă la Facultatea de Medicină Dentară
Mioara Ganea, învățătoare
Daniel Gangă, preot ortodox
Dezideriu Gergely, jurist
Flori Ancuța Gheorghe, absolventă liceu canto
Georgiana Gogor, avocată
Mihaela Ion, absolventă Facultatea de Psihologie
Gheorghe Iorga, gardian public
Elena Iorga, asistentă medicală
George Lăcătuș, jurnalist
Mădălin Mandin, actor
Roxana Marin, profesoară limba engleză
Lefter Nicușor, jurist
Oana Parnică, asistentă socială
George Rădulescu, sociolog
Sorin Sandu, actor
Corina Stanciu, studentă la Facultatea de Medicină
Nicu Ion Stoica, jurist
Ion Stoica, profesor de istorie, inspector școlar
Luis Turcitu, student la Jurnalism
Marian Ursan, sociolog
Daniela Văduva, asistentă medicală

Îi mulțumim, de asemenea, fotografei Géraldine Areșteanu, căreia îi suntem îndatorați pentru realizarea, pe bază de voluntariat, a tuturor materialelor fotografice folosite în acest proiect, și părinților ei, care ne-au pus la dispoziție, cu generozitate, la orice oră, casa și curtea lor retrasă, în care s-au auzit multe dintre poveștile cuprinse aici.

De asemenea, mulțumirile noastre se îndreaptă către reprezentanța UNICEF din România, care a sprijinit acest proiect și ne-a acordat toată încrederea ori de câte ori am propus modificarea ideii inițiale.

Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”

„Dorința cea mai mare a tatălui meu a fost să mă vadă în halat alb”

Daniela Văduva

40 de ani, asistentă medicală, Târgu-Jiu

Lunile trecute am reluat legătura, prin Skype, după mulți ani, cu fosta mea colegă de bancă din liceu și din școala generală, plecată între timp din țară. Ca răspuns la tradiționalul *și tu ce mai faci?*, în care oamenii se așteaptă să înghesui scurt și cuprinzător câțiva ani buni din viață, i-am povestit, printre altele, că lucrez la un ONG care se ocupă de romi. A părut puțin descumpănită – sau poate era de vină doar legătura slabă între București și New York. *A, da' sper că stai la birou și nu trebuie să te duci pe la țigani pe-acasă*, și-a exprimat ea, ezitant, îngrijorarea. A fost rândul meu să fac o pauză. De-aici încolo, entuziasmul regăsirii virtuale s-a stins treptat; în dialogul nostru s-au instalat, dense și tot mai greu de ignorat, *lucrurile care ne despart* – în timp ce-i explicam că am fost primită foarte bine de fiecare dată când am mers *pe la țigani pe-acasă*, simțeam că-i vine mai ușor să se îndoiască de mine decât de stereotipurile cu care a crescut.

Dialogul nostru cu pauze și distanțe mi-a amintit de vizitele pe care le-am făcut acasă la Daniela Văduva. Înainte de-a o cunoaște, mi s-a spus că voi merge într-o *comunitate tradițională* și voi sta de vorbă cu o *țigancă tradițională*. Am petrecut tot drumul până la Târgu-Jiu, în mașină cu Géraldine, fotografa voluntară a proiectului, simțindu-mă ca un personaj dintr-un film gen *road trip*. Doar că acțiunea nu se petrecea în America anilor '60, ci o jumătate de secol mai târziu, în România în care încă se fac ziduri ce amintesc segregarea etnică. Mă și gândeam cum le voi povesti mai târziu cunoscuților că am pătruns într-o comunitate de romi tradiționali și am stat de vorbă cu *ei*. Tentația exotizării a crescut și mai mult când am și întâlnit-o pe Daniela, într-o fustă lungă, purtând o salbă de galbeni la gât, la ea acasă – o casă mare, în care spațiul cel mai amplu îl reprezintă sala comună, *livingul*, cu canapele din piele. Din living urcă spre dormitoare o scară cu balustradă de aluminiu;

pe peretele din spatele sălii, înalt cât două etaje, e pictată o scenă idilică, cu niște căprioare la izvor sau așa ceva. În primele secunde pe care le-am petrecut în casă, încă îmbătată de aerul aventurier al expediției în *comunitatea tradițională*, aproape că mă proiectam într-unul dintre zecile de *Roma Interiors* fotografiate de Carlo Gianferro în albumul său celebru.

Ne-am așezat pe una din canapele; înainte de-a apuca să scot eu reportofonul și Géraldine aparatul foto, Daniela ne-a pus masa, ajutată de Cristina, fiica cea mică. Ni s-au alăturat Nelu Pavel, soțul Danielei, și mama ei. La televizor rula în surdină un post de manele, dar am observat că eu eram singura care-i dădea atenție. Nelu este consilier local; ne-a povestit despre câteva proiecte derulate de el în comunitate. Daniela vorbea puțin. Cristina și mama Danielei ne zâmbeau și ne îndemneau să mâncăm. Nu știu când anume anticiparea exotismului a lăsat loc senzației că suntem într-o vizită obișnuită. Poate când mi-am dat însă seama că niște prieteni de familie au o casă cu un living exact la fel de amplu, tot cu canapele și cu gresie pe jos, sau că scenele idilice cu căprioare îmi erau cunoscute dinainte de-a vizita pe viu *Roma Interiors*, de la numeroși cunoscuți pe pereții cărora atârnă celebrele carpete înfățișând scene similare.

După ce s-a asigurat că nu ne lipsește nimic, Daniela s-a așezat pe un scaun și ne-a povestit, cu minime intervenții din partea noastră sau a celorlalți, viața ei:

M-am născut în Târgu-Jiu în 1971, pe 13 septembrie. Provin, zic eu, din una dintre cele mai frumoase familii care pot exista. Părinții mei locuiesc aproape de mine, peste stradă, de fapt mama mea locuiește, pentru că tatăl meu nu mai este, Dumnezeu să-l odihnească. Mai am încă patru frați în afară de mine, dar eu sunt cea mai mare dintre frați, așa că mi-am crescut frații, pentru că, nu neapărat numai la noi, în comunitatea de romi, căci peste tot se întâmplă acest lucru, fetele care se nasc prima dată trag această „povară” pe umerii lor – să-și crească frații. Nu mi-a fost greu să-i cresc pentru că am fost și suntem o familie unită, ținem foarte mult unul la celălalt, suntem, cum spune acea zicală, „toți pentru unul și unul pentru toți”. Și atunci când există înțelegere și suflet bun în familie, totul merge de la sine, la noi chiar nu există

probleme între frați sau între rude, totul a decurs așa cum trebuie să decurgă.

Am crescut în Târgu-Jiu și am mers la Școala Generală nr. 6 "Sf. Nicolae".

Pentru mine n-a fost o problemă ca să mă integrez într-o clasă de majoritari, pentru că, sincer, în vremea aceea nici măcar nu se puneau problema că ești rom sau român. Faptul că eu niciodată n-am simțit acea denigrare de care vorbesc mulți copii poate mă face să fiu puțin subiectivă. Pentru că n-am simțit-o, adevărul ăsta este. Mie niciodată nu mi s-a spus „țigancă” la școală, pe mine niciodată nu m-a dat nimeni la o parte pe criteriu etnic, pe mine niciodată nu m-a pus nimeni în ultima bancă pentru că sunt de etnie romă – dacă am stat vreodată în ultima bancă am stat pentru că mi-am dorit eu –, n-am fost respinsă de colegi, din contră, majoritatea colegilor mă iubeau și țineau la mine și mă și respectau. Cu profesorii nici pe departe n-am avut niciodată nicio altercație, nici în generală, nici la liceu și nici la facultate. Nicăieri n-am avut nicio problemă, poate și pentru faptul că, pe lângă faptul că eram femeie, eram și eu o persoană foarte serioasă, foarte responsabilă. ■

Daniela spune ultima frază pe o voce egală, fără s-o scoată în evidență, dar mie îmi sună straniu. Cum arată o adolescență trăită așa, printre delimitări pe care cu greu poți evita să le interiorizezi, cu presiunea de-a nu greși, de-a fi de x ori mai bun, de-a fi serios, pentru că altfel ai primi o explicație pe care chiar nu vrei s-o auzi: „Nu ți-ai învățat lecția/ ai lipsit de la oră/ te-ai certat cu colegul **pentru că ești țigan**”? Dar Daniela îmi arată încă de la primele fraze că, printr-o revoluție discretă, a reușit să meargă mult dincolo de rolul pe care i-l prescriau, în ochii societății, etnia și genul.

L a învățatură nu eram nici prima din clasă, dar nici ultima. Luam note mulțumitoare. Mama câteodată mă mai și certa, zicea: „Fi-ți-ar școala de răs! Tu o să te faci profe-

soară! Mai stai acasă că avem și noi treabă.” Ea era obligată să plece în fiecare zi de acasă să facă bani, că nu putea sta și să lase copiii – vă închipuiți, eram cinci, era nevoie de curățenie... Seara, când venea mama acasă și prelua treburile gospodăriei, apucam și eu să-mi fac lecțiile. ■

Pe pereții camerei de zi, în două tablouri e Daniela la sfârșitul adolescenței: nimic nu pare s-o deosebească de alte imagini alb-negru din aceeași perioadă, sfârșitul anilor '80, înfățișând liceene cu bentiță albă peste părul puțin dezordonat și cu privirea aceea adolescentină în care se amestecă, în doze variate, determinarea și ingenuitatea. În altă fotografie, o Daniela de vreo 18 ani, purtând o geacă de piele și o cămașă albă, cu reverele ascuțite, de data asta fără bentiță, ne privește și mai hotărâtă. Pe atunci Daniela era deja căsătorită de doi ani.

L a sfârșitul clasei a X-a, părinții mei au hotărât că este timpul să mă căsătorească. A fost o căsătorie aranjată, eu și soțul meu nu ne-am cunoscut, nu am vorbit nici măcar o secundă înainte de a veni să mă ceară în căsătorie. Singurul lucru pe care l-am rugat pe tatăl meu să îl facă în momentul în care s-a hotărât să mă căsătorească a fost să mă lase să-mi termin studiile, cel puțin liceul. El, fiind un om cu suflet mare și cu o gândire foarte, foarte sănătoasă, a fost de acord cu mine și nu numai că a fost de acord, chiar a impus acest lucru. Dorința cea mai mare a tatălui meu a fost să mă vadă cu halat alb... îmi zicea să mă fac doctoriță, asta era vorba lui. Tot timpul ne împingea de la spate, tot timpul ne spunea: „Tată, mergeți la școală!”, „Tată, învățați carte! Țsta e viitorul, n-o să mai faceți nimic cu cail și cu căruța”. Tatăl meu a făcut toate meseriile de pe fața pământului. A avut și cai, a avut și vite, a umblat și cu căruța, a făcut și comerț, a avut și magazin deschis, a avut restaurant, a avut gogoșerie, a avut fabrică de suc, deci tot ce a fost posibil, din punct de vedere comercial, a făcut. Dar el

niciodată n-a muncit pentru el; el a muncit pentru copii. Dorința lui a fost să facă la fiecare copil în parte casă, să-i facă avere, să nu stea niciodată doi frați într-o casă, să nu stea două cumnate într-o curte, să nu existe divergențe între frați sau să rămână discuții, indiferent cât de bine s-ar înțelege. Tatăl meu a fost un om care avea niște principii extraordinar de sănătoase și de solide. Ne-a învățat să muncim, ne-a învățat să facem comerț, ne-a învățat să fim pe picioarele noastre fără a apela la străini niciodată. Tăticu' meu avea patru clase și a terminat pe urmă nouă clase la fără frecvență, ca să poată să-și obțină autorizația de funcționare. Dar avea o minte... dacă era să se pună la masă cu un contabil, tăticu' meu făcea socotelile din cap mai repede decât contabilul cu calculatorul. Și de-asta ne împingea și pe noi către școală. ■

Pe peretele camerei de zi este portretul tatălui Danielei, lângă o fotografie cu amândoi părinții. Plus o fotografie cu soțul Danielei și încă una cu fiica cea mare, căsătorită de curând și studentă la Drept.

Faptul că m-am căsătorit nu m-a împiedicat să-mi termin liceul, chit că, după căsătorie, am avut destule greutăți: trebuia să am grijă de casă, trebuia să am grijă de soț, mai aveam și frații. Și, pe lângă toate astea, mai era și școala pe care trebuia s-o termin și trebuia s-o termin bine, pentru că nu-mi plăcea să rămân de căruță, cum vine vorba. Niciodată nu mi-a plăcut să fiu ultima. Am suferit mult în acea perioadă, pentru că simțeam că nu mai reușesc să le fac pe toate. Am urmat clasa a XI-a și a XII-a la zi. În clasa a XII-a eram însărcinată deja, o sarcină pe care n-am reușit s-o duc la bun sfârșit, pentru că era pe timpul lui Ceaușescu și trebuia să mă feresc foarte mult de profesori, să nu vadă, să nu afle, să nu fiu exmatriculată. Și atunci mă legam, mă strângeam ca să nu se observe și probabil asta a fost una dintre cauze că am și pierdut sarcina. ■

Daniela povestește detașat și coerent, fără să aibă în glas nicio nuanță care să reclame compasiune. Narațiunea ei vrea să ilustreze doar un spirit întreprinzător și independent, dar de fapt spune povestea cuiva care nici măcar nu și-a pus problema că s-ar putea lăsa doborât de viață. După terminarea liceului, cum între timp revoluția liberalizase comerțul, Daniela și soțul ei au început o afacere cu marfă *second-hand*. Și li s-a născut prima fiică, Denisa.

După ce am terminat liceul, bineînțeles că n-am stat acasă. Pe vremea aceea se dăduse drumul la comerțul liber și atunci am hotărât de comun acord cu soțul că trebuie să facem ceva, pentru că nu putem sta doar pe salariul lui. El deja lucra atunci, în anul în care l-am luat eu, deja își terminase cursurile de frizerie și se și angajase, lucra ca frizer. Ne-am deschis o mică afacere, așa cum făceau majoritatea tinerilor din perioada aceea, pentru că legea era destul de permisivă, se dăduse drumul la comerțul liber, marfă se găsea atât în țară, cât și în afara țării. Eu una nu plecam în afara țării, pentru că n-aveam curaj să plec mult timp de acasă, tot timpul trebuia să fiu în preajma familiei. Aduceam blugi, aduceam fel de fel de mărfuri, mărunțișuri. Am mers câțiva ani cu această afacere, ne-a mers bine în acea perioadă. A venit între timp Denisa... După ce am născut, sincer, n-am stat acasă cu Denisa în brațe... două luni sau trei luni, după care am luat-o în brațe, în cărucior, și am plecat cu ea. Mergeam cu ea la piață, stăteam cu ea la afacere, cum vine vorba. Nu stăteam acasă, pentru că așa am fost obișnuită, așa am fost învățată, să nu stau să aștept după nimeni, să-mi fac banul meu personal. Așa m-au învățat părinții mei, așa vreau să fiu toată viața și probabil și copiii mei vor face tot la fel.

După Denisa, la un an și jumătate a apărut și cea de-a doua fetiță, Cristina. După ce s-a născut ea, țin minte că am avut o perioadă scurtă în care am stat acasă, pentru că era foarte mică, după care am pornit iar la drum. Până atunci începusem să mai împac treburile, pentru că frații

mei deja mai crescuseră și unul dintre ei, cel mijlociu, stătea foarte mult cu ea, îi plăcea să stea cu ea. Eu aveam o vorbă, zic: „dacă stai cu Cristina astăzi, îți cumpăr tot ce vrei tu, îți fac tot ce vrei tu”. Între timp, am uitat să vă spun, eu făcusem niște cursuri de coafură la Casa de Cultură. Și îl tot mințeam pe fratele meu că-i fac părul permanent, el fiind micuț, de 7-8 ani. Și asta își dorea, el avea atunci 7 ani. Și de bucurie că eu îi promiteam că îi fac părul permanent, bineînțeles că stătea. După această perioadă, țin minte că m-am angajat la o frizerie și lucram cu Nelu, soțul meu, pe-un loc. După care eu am trecut într-un salon de coafură, după o perioadă de un an de zile. Am lucrat și acolo vreo doi ani. Nici aici n-am avut probleme legate de discriminare. De fapt, în cei patruzeci de ani pe care îi împlinesc în septembrie, vorbesc la modul cel mai serios, n-am avut niciodată vreun moment de discriminare. N-am simțit acest lucru. Cel puțin nu s-a manifestat nimeni în fața mea. Că le-or fi avut în sufletul lor, aia e treaba lor. Dar eu nu l-am simțit. Și am lucrat numai printre majoritari. A fost o perioadă de câțiva ani în care m-am dus cu marfa de second-hand și, la fel, erau oameni care veneau, care lucrau în instituții publice și în momentul în care ajungeau la masa mea, la taraba mea, discutam cu ei atât de bine încât toată lumea mă aprecia, deci nu era o problemă pentru nimeni. Din punctul ăsta de vedere chiar n-am întâmpinat niciodată probleme de discriminare.

După ce am lucrat un an, un an și ceva în coafură, am renunțat, pentru că erau bani puțini, iar eu doream altceva, voiam altceva. Și nici nu mai mergea cu comerțul. Și atunci am hotărât... de fapt, nu atunci, pentru că în mintea mea am considerat de mult timp că îmi doresc să mai fac și altceva pe lângă liceul pe care-l aveam. Și tatăl meu îmi spunea: „Tată, mergi mai departe, că tu ai cap și poți.” În '99 eu și Nelu ne-am hotărât să încep cursurile de asistență socială. Aflasem că la noi în oraș, la Casa de Cultură, se

fac cursuri de trei ani de asistență socială și de asistență medicală. Eu în '99 am făcut la Iași, în Moldova, cursurile de mediator sanitar. Au fost cursurile realizate de Romani CRISS în parteneriat cu Ministerul Sănătății. Am fost selectată eu și încă două fete din județul Gorj, ne-am dus la Iași să facem cursurile. ■

Mă uit instinctiv spre Nelu, soțul Danielei, care până acum n-a prea intervenit în discuție, ci doar a ascultat. Zâmbește vag, privind pe geam, în timp ce ascultă, o dată cu mine, completarea:

L a vremea aceea, la noi, la țigani, să se ducă o femeie la un curs, să doarmă la un hotel, era o problemă. Lumea îi zicea soțului meu că, în locul lui, n-ar permite. El le răspundea că o femeie nu trebuie să stea închisă în casă... decât să păzești o femeie, mai bine păzești o turmă de oi. „Decât să am o nevastă proastă...”, zicea, „mai bine să am una deșteaptă, să pot să vorbesc cu ea, să ies în societate...” Sunt prima țigancă din comunitate care a terminat un liceu. După aia li s-a deschis un pic gândirea și altora, când am început să lucrez în cabinetul medical, și au văzut că de fapt ei veneau cu problemele lor, fie cu copiii, fie cu un bătrân, fie cu mama, fie cu tata, și apelau la serviciile mele. ■

După cursul de la Iași, Daniela s-a angajat Direcția de Sănătate Publică la Târgu-Jiu. A fost în prima promoție de mediatori sanitari din județ și a lucrat acolo un an și jumătate. După care iarăși a simțit că încă nu-și găsise locul.

D upă un an și jumătate de serviciu în Direcția de Sănătate Publică, am ajuns la concluzia că trebuie să fac și altceva, mai mult decât să fiu un simplu mediator sanitar. Și pentru mine, și pentru comunitate. În primul rând pentru mine. ■

Din dorința de a face și altceva, Daniela s-a înscris la alte cursuri, de data asta de asistență medicală, în timp ce continua să lucreze ca să-și plătească școala. Iar aici a descoperit că asta își dorise de la bun început:

***D** în acel moment am văzut că este exact ce mi-am dorit și ce vreau să fac. Mi-a plăcut să învăț această meserie, mi-a plăcut să fac practică în spital – cu asta am început prima dată – practica în spital m-a împins de la spate, m-a făcut să-mi doresc să învăț și mai mult. Mergem în fiecare zi la școală. Și am terminat această școală de trei ani la zi cu media 9,90. ■*

Daniela trebuie să ajungă la cabinetul medical unde lucrează. Restul poveștii, despre cum, după ce Daniela a absolvit școala sanitară, au depus un proiect pentru a deschide un centru medical în comunitate, ni-l spune de aici încolo Nelu Pavel. Mă interesează ce spune, dar mintea mi-a rămas la „jumătatea feminină a istoriei”, cu micile sale revoluții personale, făcute fără zgomot, dar cu consecvență.

După o vreme, plecăm și noi spre centrul medical, unde o găsim pe Daniela lucrând. Scrie rețete, face injecții, consultă pacienți. De sub halatul alb i se vede aceeași fustă până-n pământ, iar la gât are salba de galbeni care mi-a luat ochii când am văzut-o prima dată și care acum, după câteva ore bune de povestit, nu mi se mai pare atât de exotice pe cât mi se părea de dimineață, când am ajuns în casa Danielei. Dar atunci nu știam că *road trip*-ul în care pornisem nu era o incursiune în *comunitatea tradițională*, ci o călătorie prin fantezmele propriilor proiecții. De fapt, de dimineață eram în cu totul alt film decât sunt acum, pe drumul de întoarcere din Târgu-Jiu.

„Oamenii nu cred că sunt rom. Iar eu le zic că sunt **foarte** rom”

Marian Ursan

32 de ani, sociolog, București

Pe Marian nu-l văzusem niciodată. Ajunsă la locul întâlnirii – Facultatea de Sociologie din București – încep să-l caut din priviri așa cum cauți pe cineva pe care nu l-ai văzut niciodată: uitându-te întrebător la chipurile celor care se apropie de tine, ferindu-te însă să nu pari prea insistentă, timp în care compari fețele celor ce trec pe lângă tine cu chipul imaginat. Îmi dau seama că profilul imaginat are pielea mai închisă la culoare și mi se face rușine. Doar știu: culoarea pielii nu înseamnă nimic, am prieteni romi cu pielea deschisă la culoare, ca a mea. Și totuși, mintea mea a lucrat fără voie la o imagine stereotip de care mă credeam ferită. Îmi aduc aminte de o expoziție de la New York pe tema prejudecăților, în care erau două uși: deasupra primeia scria „intrare pentru persoanele cu prejudecăți”, iar deasupra celei de-a doua „intrare pentru persoanele fără prejudecăți”. Ușa celei de-a doua intrări era închisă cu lacăt: nimeni nu e ferit de prejudecăți. Bun, îmi zic, nu e chiar atât de grav, la urma urmei știu foarte bine că pielii închise la culoare nu-i asociez inferioritate, criminalitate sau mai știu eu ce alte judecăți de valoare. Însă mi-e teamă să deschid cutia Pandorei: cine știe cum lucrează mintea mea la construcția altor stereotipuri, fără să fiu conștientă de ele. Ba mai mult, crezându-mă la adăpost de asemenea construcții.

Mă uit spre intrare. Urcă grăbit scările un tânăr cu capul ras și cu pielea închisă la culoare. Se uită la noi, vede echipamentul de fotografiat, dă semn că ne-am găsit persoana pe care o căutam. El e. Zâmbește larg. Hai să mergem. Intrăm într-o sală de curs, ne așezăm pe primul rând, vocile noastre răsună metalic în sala goală, dar atmosfera se încălzește repede, ca într-un cuptor cu microunde în care se accelerează viteza particulelor.

Eu sunt de lângă București, din comuna Pantelimon și de pe o stradă așa-drăguță și nu mi-e frică să zic că sunt țigan. Era evident că așa stau lucrurile, mi le asumasem, dintotdeauna. Știam că sunt țigan. Eu am stat acolo până în clasa a treia, în clasa a patra m-am mutat la București. Am făcut acolo școala, pe strada Miorița, am început la școala nouă, după aia m-am dus la școala veche, dar de fapt școala veche e acum școala nouă care a fost dărâmată și a fost reconstruită, da. Am fost clasa a treia E. La doamna Caraiciu Aneta, doamna învățătoare. O știam foarte bine, pentru că soru-mea era la ea. Soru-mea e cu patru ani mai mare decât mine. Pe vremea aia se învăța sâmbăta și exact atunci ne trezeam noi să mergem la Cernica, la film, la capătul lui 14 și singura care era acolo era soru-mea și trebuia să mergem acolo să discutăm, să parlamentăm și mergeam cu maică-mea și o rugam frumos s-o-nvoiască pe soru-mea și eu, mă rog, mergeam și eu, mergeam și cu ea să văd copiii și vedeam copiii așa în bănci și învățătoarea și mi-a plăcut enorm, enorm mi-a plăcut. După care, când am început școala în clasa întâi, m-am trezit că nu sunt repartizat la doamna Caraiciu Aneta, și m-am dus acolo, eram cu maică-mea și mi-a zis Ursan Marian, banca a treia, rândul de la perete, stăteam cu o fată, o ochelaristă-n bancă și cum m-am așezat lângă ea am început să plâng; am plâns rău de tot și am venit cu mama să vorbesc cu învățătoarea: „Dar ce s-a întâmplat, Marian?” și la un moment dat maică-mea i-a zis „Domne, el de fapt vrea să... vrea în altă parte, la o altă învățătoare”. Și tipa asta m-a întrebat, cred că era prima ei generație, e prima femeie pe care am făcut-o să plângă, se uita și mi-a zis: „Marian, tu nu vrei să stai la mine în clasă?” și eu am zis „Nuuuuu” și a început să plângă și a zis: „Duceți-l, doamnă, unde vrea, că se îmbolnăvește băiatul aici, duceți-l unde vrea”. Da, prima femeie pe care am făcut-o să plângă. Am scris și pe blog. Mi-am adus aminte pe 15 septembrie, că pe

15 septembrie am scris-o. Că, practic, în 15 septembrie, în mintea oricărui om începe școala și mi-am dat seama că de atunci și până acum eu în fiecare toamnă m-am dus la școală. ■

Număr anii: 32 minus 7: 25 de ani de școală. E peste media națională, cu mult. Mă gândesc ce bine ar fi dacă, din când în când, un rom cu 25 de ani de școală ar ajunge pe prima pagină a ziarelor, ca motiv de mândrie națională, ca exemplu, ca model. Numai că un rom cu 25 de ani de școală la activ n-are mari șanse să apară în ziarele noastre: așa ceva nu face rating. E poate de efect, dar nu la fel de mult ca romii cu palate sau ca romii cerșetori din nu știu ce capitală europeană. Mă trezesc însă că fac mai mult caz de anii lui de școală decât Marian. Nu e cu nasul pe sus, nu face caz, și mă readuce imediat în contextul de la care a pornit.

*C*omuna Pantelimon..., deși era foarte aproape de București, mi s-a părut așa de puțin dezvoltată și rămasă în urmă, adică practic la noi pe stradă când treceau mașini ne lipeam de gard „Aaa, trece o mașină!”, știi? Și come on! sunt câțiva km de București, lumea avea așa un ritm foarte încet. După aia când m-am mutat la București a fost un șoc că aici erau altele exigențele. Am venit în clasa a patra la București și a fost un șoc, pentru că, deși e aproape de București, părea, așa, fundul țării. Ne-am mutat aici la București... moooah, a fost un șoc, nu puteam să dorm, auzeam d-astea de apă, conduite de apă, liftul, trebuia să stau... n-am ieșit din casă vreo trei luni. Dup-aia îmi aduc aminte când ieșeam afară mă dureau ochii de la lumina de afară. Da, a fost foarte greu. Da, și practic dacă vroiam să ies afară trebuia să mă încălz, mi se părea așa de ciudat; bine, trecerea asta a fost destul de lentă că practic știam c-o să ne mutăm acolo c-un an înainte și tot îmi spunea mamaie când ne certa: „Lasă c-o să stai tu cu cheia de gât, acolo”, știi? Super nasol la București, să stai cu cheia de gât adică; și pe cine cunosc eu acolo, pe cine? Na, nu știu, era diferență. Se presu-

punea că oamenii sunt mai civilizați, mai... îți dau bună ziua, nu-știi-ce... Ne-am mutat la București cu maică-mea și cele două surori, pentru că, mă rog, cumva era și tentația aia să te muți la București care însemna oportunități. De fapt noi suntem din Călărași și străbunicu' i-a cerut lui tataie s-o ducă pe maică-mea la București, l-a pus să promită chestia asta, pentru că maica-mea era destul de sensibilă, adică nu, nu se încadra în peisajul ăla de acolo. Nici pe departe, încă de mică nu se potrivea locului și în afară de asta era și o chestie de mândrie să ai copiii la București; și cam asta a fost trecerea prin Pantelimon, acolo a rămas o parte din familie.

Am prins revoluția chiar acolo, la mamaie, da, foarte tare a fost revoluția acolo. Adică pe strada asta, la mama naibii, m-am dus să mă uit și eu pe stradă așa la plat și m-am ridicat să văd dacă trec teroriștii pe acolo și mi-au zis ai mei „Nuuu, vino-ncoace”, dar și vecinii au zis, era o isterie nu numai în cazul lor, toată lumea era convinsă că pe strada aia neasfaltată, unde nu era apă, unde nu era canalizare, nu era nimic, treceau teroriștii să împuște oamenii care stăteau. Dacă adulții ziceau asta, vă dați seama ce gândeam noi? ■

Îmi aduc foarte bine aminte de isteria de atunci. Când au spus la televizor că vin teroriștii și omoară oamenii în casele lor, mama a stins luminile, a baricadat ușile și ferestrele și m-a închis în dulap. Într-un orășel de provincie unde nu s-a întâmplat nimic interesant, niciodată. Nu pot să nu asociez isteria de pe atunci cu alte isterii contemporane. Cu isteria că romii sunt de vină pentru toate năpastele noastre. Că din cauza lor n-am intrat în Schengen. Că ei ne strică imaginea. Că o să fie de zece ori mai mulți decât românii și o să vină să ne dea în cap la toți. Îmi aduc aminte de o bucureșteancă întâlnită acum câțva timp, care spunea că în București nu se simte în siguranță. „De ce?”, o întreb, mirată. „Pentru că sunt mulți țigani.” Nu cunoștea niciunul, nu i se întâmplase niciodată nimic. Aș putea să adaug multe aici, despre cum ni se formează în minte tot felul de prejudecăți cu fiecare articol în care e vorba nu de orice

infractor, ci de un „țigan”. Aș putea să analizez, să fac digresiuni sociologice cu duiumul, dar mă întorc la povestea lui Marian și la cum s-a simțit el în București.

Bă, și la București nu mi-a plăcut, la școală adică, era evident că erau diferențe foarte mari. Acolo, cred că ne treceau ei de bună voie. Aici te treceau tot de bună voie, dar în schimb te cam luau, te cam luau la palme. Am terminat clasa a opta și mă gândeam ce să fac cu viața și mă rog, am încercat să fac eu o școală care nu prea mi-a ieșit și am ajuns în altă parte și a fost foarte nasol, m-a descumpănit. Mă, eu vroiam să mă fac mecanic auto, de fapt prima dată am vrut să mă fac d-ăsta de trenuri, mecanic de trenuri. Da, îmi plăceau trenurile enorm de mult. Dup-ăia au început să-mi placă mașinile și atunci am fost micul infractor... de era să fac școala de corecție, m-a prins poliția, conduceam pe bulevard și eram clasa a șaptea. Nu trebuia să zic asta? Da, mă, și m-a luat poliția, eram c-un unchi de-al meu și era ziuă mea și i-am zis „Îmi dai și mie mașina de ziuă mea?” și ăsta a zis „Pai da' ce, tu știi să conduci?” și nu-știu-ce și nu-știu-ce. Și i-am zis „Băi ascultă-mă, dă-mi mașina”. Acum cred că eu am fost și puțin favorizat, taică-miu a murit când eram eu foarte mic, practic eu nu-mi aduc aminte de el. Asta înseamnă că aveam vreun an și câteva luni, două-trei luni și na, familia a încercat să fie foarte drăguță și să compenseze tot felul de lipsuri și atunci aveam mai multe șanse să conduc mașina și el mi-a zis „Hai să te învăț să conduci”. Eu am zis „Nu, că știu deja să conduc” și el a zis „De unde știi să conduci?” Zic „M-am uitat la autobuze și am văzut cum merg șoferii” și am pus cap la cap o grămadă de chestii, cel puțin teoretic știam să conduc. Stăteam în spatele șoferului și mă concentram, înțelegi? Mă concentram să văd ce se întâmplă acolo. Și am învățat să conduc și am plecat cu mașina, numai că atunci când m-a oprit poliția,

n-am știut să opresc. Ne-a oprit poliția, adică am oprit mașina, am blocat ambreiajul și frâna, am scos din viteză și când a venit polițistul și m-a văzut, a zis: „Oho, nasol, oprește.” Și zic eu: „Cum dracu’ opresc?” Asta mi-a scăpat, pentru că nu mergeam până la capăt de linie și nu știam cum să opresc mașina și zic „Și ce trebuie să fac acum? Deci dacă ridic, dacă mă dau jos, adică ridic picioarele de pe pedale mașina trebuie să plece, nu e bine. Ce fac? Și s-a dat jos și a mers aici în parcare și a zis: „Dă-te mă jos” și eu zic „Nu știu să opresc.” „Dă de cheie!” După aia ne-a luat poliția, m-a pus să dau declarația și am plâns în timp ce dădeam declarație că eu sunt subsemnatul, că ce-am făcut... În fine, am scăpat cu bine. Dar am fost erou în cartier când m-au văzut că vin... Am avut minutele mele de glorie. ■

„Nu trebuia să zic asta?” întreabă Marian. Ne grăbim să dăm din cap că ba da, nu e nicio problemă, cum să nu povestești și despre episodul „micului infractor”. De ce ar trebui șterse lucrurile astea? Să nu întărești un stereotip? Desigur, înțeleg raționamentul. Numai că un adolescent rom e la fel ca un adolescent maghiar, român, francez, argentinian. Atracția fructului oprit, tentația unor minute de glorie e la fel de mare la toți. Punctul de răscruce este același pentru toți. Ce fac? Cum ajung la glorie? Pe cine aleg ca model?

Erou în cartier la 14 ani. Îmi aduc aminte că eram prin Pantelimon acum câțva timp, cu o cercetare la școala unde a învățat Marian. Oamenii îmi povesteau despre comunitatea de romi și erau mândri că din rândul romilor ajunseseră destul de mulți să termine facultatea, să aibă o slujbă bună, unul ajunsese consilier la Bruxelles, altul avocat, altul om de afaceri și lista era lungă. Eroi în cartier. Episodul micului infractor nu rămăsese în anele comunității. Un model trecător. O întâmplare, nimic mai mult. Modelele care au rămas sunt cu totul altele.

A*m ajuns pe urmă la un liceu industrial cu utilaje d-astea de uzină, chestii d-astea. Aoleu și nu-mi plăcea, nu-mi plăcea deloc. Trebuia să mai facem un fel de practică și eu ajungeam la o uzină acolo și acolo am*

învățat eu chestia aia că există cu adevărat: fă-te și tu că muncești. Noi mergeam așa să asistăm pe acolo, trebuia să venim la 8, na, ca elevii și trebuia să facem nu știu câte ore de practică și ăștia veneau de la 6. Și la sfârșit mi-au făcut marea surpriză, dacă am nevoie de un job, ei mă pot recomanda. Și: NU, mulțumesc. După care... ahh daa. M-am îndrăgostit RĂU de tot, rău de tot. S-a măritat, dar eu am părăsit-o... și m-am îndrăgostit de o fată foarte drăguță, simpatică și cu familie bună, româncă și „Măi Mariane, ce faci mă, trebuie să fii și tu ca lumea... La facultate e ok.” Urma să dau Bac-ul și a fost generația aia cu probe scrise. Cinci scrise, șase probe, prima generație d-aia complicată. Și am dat Bacul și băi am avut senzația aia că l-am picat. Când m-am dus la școală, îl luasem. Nu se poate. S-a întâmplat ceva, cum l-am luat? Hai, că e destinul aici. Și am fost foarte bucuros și m-am dus direct la mare. Și cu facultatea ce fac? Ce naibii să fac? Mă înscriu și eu undeva, unde o fi. Și m-am înscris la o facultate particulară acolo exact lângă mine.

Ahh, stai să vezi că între timp eu mă apucasem de voluntariat, ta-raaa. Stând în casă foarte mult am început să descopăr și altă muzică. Și începuse mie să-mi placă Freddie Mercury și la un moment dat era un documentar despre viața lui, un documentar care, mă rog, în afara faptului că spunea ce s-a întâmplat cu viața lui, cum a evoluat muzical, ce reușite a avut, avea și un alt scop, educativ, și să vorbească oamenilor despre ce înseamnă SIDA și atunci am descoperit eu pentru prima dată ce înseamnă chestia. După care aflu eu că ăștia de la ARAS au un serviciu de help și zic asta trebuie să fac. Și sun acolo și zic „Bună ziua, să știți că sunt pregătit să fiu voluntar, trebuie să am pregătire medicală sau ceva de genul ăsta?” „Nu, nu, numai să aveți 18 ani” „Cât?!” „18” „Păi nu am 18.” „Păi câți ani aveți?” „16.” „16?” „Da.” „Bun, veniți încoad' să găsim ceva să vă dăm de făcut.” Și m-am dus la ARAS

și acolo am găsit foarte multe oportunități. Făceau activități d-astea, nu d-astea formale în care stai și vorbești și scrii, e un fel de activism d-ăsta. Dacă ar fi să mă identific cu un gen de activism atunci activismul meu se leagă de partea asta.

Și asta am făcut până pe la vreo 19 ani să zicem așa, la nivel de voluntar, erau și alți copii care făceau altceva. Îmi plăcea foarte mult. După aia, după ce am terminat liceul și am intrat acolo la facultatea aia, după ce m-am întors de la mare, se făcea o cercetare pe prostituție și pe mine mă interesau subiectele astea extreme și am zis că vreau să mă implic și eu în chestia asta. Și am început să descopăr mai mult fenomenele astea, fenomenele astea social-extreme ca să zic așa. După care mi-am dat seama că nu-mi face plăcere facultatea, o porcărie de facultate, Dreptul. Și după aia mi-am adus eu aminte că mie când eram în liceu mi-a plăcut foarte mult psihopedagogia și zic gata, mă apuc de facultate. Și dau acolo și pic. Și zic nu se poate, nu se poate. După aia zic, da, mă pregătesc la anul și anul ăla am băgat meditații, m-am pregătit, n-am mai pus la role, n-am mai fost la bicicletă, nicăieri și am învățat enorm, enorm. M-am chinuit foarte mult și am intrat. Primul. Mi-a fost și rușine de mine, când m-am dus să iau rezultatele de acolo, toată lumea îmi zicea ahh locul 13, locul nu știi cât, tu al câtelea ai intrat? M-am uitat acolo... Am plecat discret că era exagerat, nu era genul de imagine pe care voiam să o promovez...

După aia am terminat facultatea, am dat examenul de licență, am luat-o și bă cum ar fi să fac și eu un master, mi se părea prea mult. Mi se părea că nu am cum să îndrăznesc la mai mult. Da' pân la urmă zic hai să încerc să fac și un master. Și vin aici la asistență socială și dau admiterea și mă primesc ăștia la master, pe bune, serios! Nu mi-a venit să cred că am intrat la master, MASTER! Îmi ziceam așa în mintea mea... master, master, master!

Și mi-am pregătit eu un an de zile aplicația de doctorat cum să facem nu știu ce și mă duc în comisie... M-am uitat eu la masă, erau cei doișpe la cina cea de taină, o masă d-aia mare. Mă pun în față, „Ce vrei să faci la doctorat și de ce ai nevoie?” și le-am zis acolo că mă interesează lucrurile astea: droguri, prostituție și au început așa câte unul să mai ridice privirea, să vadă cine dracu' e ăsta mă, ce vrea să facă? Mă și am intrat mă la doctorat, înțelegeți, iar surprize d-astea... Da, mă, sunt doctorand, urmează acum să termin.

Eu am avut foarte multe modele în viață. Bunică-miu a fost foarte interesant, tataie. Mi-am dat seama că în familie, practic el a fost personajul care a schimbat foarte mult traiectoria, adică el a înțeles că este important să mergem la școală și asta a fost o condiție, să mergem la școală. Spunea că trebuie să mergem la școală, că nu avem nicio șansă altfel, că nici un efort nu e suficient, adică nu e în zadar dacă copiii merg la școală, spunea că asta înseamnă să-ți fie mai ușor în viață... Un om care are carte are parte. Adică e greu și cu școală, dar fără școală e aproape imposibil. El a făcut patru clase, care însemnau mult de fapt atunci. Maică-mea avea 8 clase, care iarăși însemna mult. Am întreat-o de ce nu a mai făcut școală și după și a zis că nu era o opțiune, ca și cum te-ai duce tu la NASA.

Oamenii nu cred că sunt rom. Mulți nu pot înțelege că un rom poate fi și el cât de cât îmbrăcat ok, să aibă o exprimare cât de cât... Peste tot unde mă duc, chiar și în străinătate zic oamenii „Aah nu cred”, iar eu le zic „Aaah da, prietene, ai grijă la portofel, ți-l salt în secunda doi”. Dar oamenii nu cred că sunt rom. Iar eu le zic că sunt foarte rom. Adică n-am nici un dubiu că sunt, nu am de ce să ascund. E o contribuție venită din partea unei comunități micuțe la libertatea culturală a omenirii, n-ar trebui să deranjeze pe nimeni lucrul ăsta.

Eu stau aici la Unirii, fac o cercetare și m-am mutat acolo cu casa, cu masa și – avem portar – și acum vreo 2-3 zile un portar de la scara de lângă îi spune portarului nostru: „Ai grijă să închizi poarta că vin negrișorii ăia mai încolo”. Vin foarte mulți oameni care se adăpostesc peste noapte. Și eu am încercat să mă abțin, dar nu pot și zic „Auzi, domnu’, da’ crezi că numai negrișorii vin pe aici?” Și ăla se blochează și zic „Poate că stau aici în bloc” și el zice „Haide bre, vecine, ce dracu’, n-am zis de dumneata nimic, am zis așa negrișori în general. Că tu ești diferit, adică nu mă refeream la tine.”

Când merg cu trenul, când merg colo-colo oamenii mai discută de chestia asta fără să-și dea seama că sunt rom. Și îmi place să le zic „haideți că nu e chiar așa, și eu sunt țigan și totuși nu am făcut aia” și îi blochez puțin.

Sunt unii care nu recunosc că sunt romi. Și eu mă uit așa la ei și zic bă eu sunt rom, sunteți și voi sau nu sunteți? Unii zic nuuu. Alții zic cred. Alții ahh undeva un sfert, undeva, așa... Măi dacă nu-și asumă etnia nu și-o asumă pentru că au motive, nu? Adică probabil pe undeva s-a întâmplat ceva. Auzeam niște povești în care cineva l-a ajutat pe un tânăr să meargă la un interviu să-l angajeze cumva și totul era foarte ok din ce se discutase preliminar dar în momentul în care s-au întâlnit face to face au zis că nu se mai poate. Și după o experiență ca asta în care practic tu n-ai greșit cu nimic, dimpotrivă ai niște intenții foarte bune ai și niște standarde pe care ți le asumi și pentru care lupți și te trezești așa deodată, omul nu mai poate să spună că e țigan că nu se angajează țigani...

Bunicul meu a murit când eram în clasa a șaptea. M-a afectat foarte mult. La noi au murit foarte mulți oameni, enorm de mulți oameni. Acum fiind o familie foarte mare ai crede că sunt mulți, dar chiar și așa mulți au murit total neașteptat. Tot felul de accidente s-au produs. Adică există în familie, așa cred eu, că există o cultură a morții. Chiar

mă gândeam la un moment dat: dacă ar fi să-mi scriu memoriile din copilărie strict până aş pleca din comună aş scrie o chestie care se cheamă „cimitirul meu natal” şi practic o să vorbesc despre cum vedeam eu lucrurile atunci şi cât de important era cimitirul şi un mort în toată familia asta. Eram fascinat de mic, plecând de la tot felul de ritualuri d-astea de mergi la mort, de pomeni, când murea cineva, ce se întâmplă, îmi place să merg la mort, enorm de mult, enorm. Să nu credeţi că am o chestie prea ciudată, dar îmi place foarte mult să observ oamenii, de mic. Şi îmi plăcea să merg la mort şi mă luau la tot felul de evenimente, la tot felul de ritualuri şi ce discuţii aveau ei acolo şi reprezentări d-astea, câteodată mi-era cam frică, aşa; nu mâncam nimic, eram foarte plăpând, nu mâncam, nu mă apropiam de nimic dar îmi plăcea să asist.

La un moment dat începuseră oamenii să discute în termeni de unde ne îngropăm fiecare, e macabră discuţia, dar este foarte funny de fapt, şi ziceau „Eu mă îngrop cu ăla, ah eu nu ştiu cu ce mă îmbrac, cu mama, cu tata, să-l scoatem pe ăla şi mă bag eu...” şi mă uitam aşa şi ziceam eu unde mă îngrop, unde? Şi mi-am luat groapă de veci la alee... E ca şi cum ai sta la şosea, nu? Mi-am luat groapă de veci şi mi-am bătut şi un ăruş: „loc de veci Ursan Marian”. Eu am un dinte cu moartea, categoric. Şi din familie, apoi şi chestia de la ARAS, unde mureau pe capete copii, dup-aia, mă rog, au apărut chestiile astea, fenomenele astea în care mulţi s-au ras şi în fine... Lucrurile nu s-au oprit aici, dar ăsta a fost modul meu prin care am protestat, prin care am sfidat moartea... Am un soi de activism d-ăsta reactiv, de puţine ori mi se întâmplă să nu intervin la faze, o fac aproape instinctual.

Ca să vezi cum se leagă lucrurile: când eram la ARAS, făcusem o cercetare în care erau profesori de aici implicaţi şi trebuia să venim şi noi să-i ajutăm, cu partea tehnică nu se pricepeau. Şi le zic „Domnule profesor, nu faceţi ceva

acolo cu droguri, cu prostituție?” Eu când eram la ARAS aveam studenți și nu știau nimic, cum e cu drogurile, cum e cu prostituția, nu știau de teren, nu știau cum e cu schimbul de seringi, de metadonă... „Facem, dom'le, suntem deschiși, hai gândește-te și tu la o chestie”, după care mă sună cineva: „Domnu' Marian, hai să stăm de vorbă despre propunerea aia, noi dezvoltăm programe de master acum.” După aia zice: „Dar nu vîi tu să predai? Că n-are nimeni experiența ta aici.” Vă spun sincer, aproape 15 ani... și sunt foarte mulțumit, e un ritm de muncă enorm, practic am construit un sistem, un program de asistență socială pentru zona asta de grupuri vulnerabile, care înseamnă echipe de teren, ambulanțe sociale, programe naționale, centre de schimb de seringi, centre de metadonă, sunt foarte complexe. Am încercat să mai vorbesc să facem rost de bănuți să facem și o școală de vară și practic acum, luna viitoare o să fie a 3-a ediție la școala de vară. Practic mergem în închisoare, vedem acolo cum stau lucrurile, sunt oameni care n-au avut ocazia asta, mergem pe teren să vedem consumatori de droguri, vorbim cu dealeri, vorbim cu proxeneți, cu consumatori, cu prostituate, cu ce vreți voi, înțelegeți? Cu oameni care stau pe stradă. E o socio-abordare. Dacă stai la televizor, nu e chiar așa, trebuie să vorbești cu omul de fapt. Întreb studenții: „Ce vă spune ideea asta?” „Ahh, ilegalitate”, cam la nivelul asta sunt discuțiile. „Dar ce este bă aici, Academia de Poliție? Cum poți să vezi cum moare un infractor în omul ăla? Ești asistent social, se presupune că te interesează o parte din ceea ce înseamnă individul ăla. Important este el ca om, ce emoții are, cu ce gânduri, cu ce stări, cu ce istorie vine.” Și apoi începe omul încet-încet, așa, după un semestru, discutăm foarte mult și la sfârșit asta mă impresionează foarte tare: nu mi se pare foarte complicat să provoci oamenii să revadă niște lucruri pe care cred ei că le-au așezat undeva în sistemul lor de

valori. Trebuie să fie o provocare. Și câteodată – asta știu și de pe teren, când lucrăm direct acolo – câteodată e îndeajuns unui om să-i spui o vorbă, două, sau să-i zâmbești și să înceapă un lanț de schimbări și e adevărat, poate muncești ani de zile și nu se întâmplă nimic, dar noi de unde să știm de unde pleacă, nu? Și datoria ta e să fii acolo, să-i dai mâna și să vezi, să meargă...

Mulți romi au zis: „Nici nu mai ești rom, te bagi cu drogații?” Apoi unii au zis: „Dar chiar e nevoie să vorbești și despre asta, nu avem destul de multe probleme?” Eu am zis: „Băi nene, eu nu mă pricep atât de bine la politica romă, dar am credința că dacă ascunzi o problemă, nu se rezolvă”. Acum nu înseamnă că numai romii se droghează. Dar hai să abordăm cumva subiectul ăsta, hai să vedem, să găsim niște soluții. Oamenii ăștia, față de alții, sunt în niște dificultăți mult mai mari în a accesa servicii. În afară de faptul că se aplică schema clasică cu romii care au dificultăți să meargă, în plus ăștia sunt și drogați și din start le mai pune încă o cărămidă în rucsac și le îngreunează mersul. ■

Mă gândesc că povestea lui Marian e un joc cu iluzii optice. E despre ceea ce e vizibil pe când nu ar trebui să sară-n ochi, și despre ceea ce e invizibil și totuși e sub ochii noștri. Despre lucruri despre care unii cred că e mai bine să rămână invizibile, și despre lucruri care ar trebui să devină vizibile pentru mulți, dar nu sunt. Încă.

Îmi rămâne în minte o frază a lui Marian: “nu mi se parte foarte complicat să provoci oamenii să revadă niște lucruri pe care cred ei că le-au așezat undeva în sistemul lor de valori”. Înclin să-i dau dreptate.

*„Pe prietenii mei din străinătate care vin pe aici
îi șochează cât de rasiști pot să fie niște oameni
educați și sofisticați”*

Roxana Marin

43 de ani, profesoară de limba engleză, București

Toamna trecută mă aflam la una din acele serate de socializare organizate periodic de membrii câte unui grup de expați din București; o întâlnire de networking informală, în care discuțiile rareori părăsesc sfera profesională, iar când o fac, e de obicei pentru a comenta particularitățile întâlnite în țara-gază, fie că e vorba de apucăturile localnicilor sau de oportunități de afaceri. Oamenii fac cunoștință întrebându-se unul pe altul ce fac aici. Nu m-am mirat, deci, când un om de afaceri vestic a venit spre mine cu două pahare de vin roșu și, după ce ne-am spus unul altuia cum ne cheamă, m-a întrebat cu ce mă ocup. I-am spus că lucrez la un ONG de dezvoltare comunitară. M-a întrebat dacă e vorba de *țigani*. Da, de romi e vorba, i-am confirmat, începând să bănuiesc în ce direcție o vor lua lucrurile. Bărbatul a zâmbit condescendent și mi-a spus, cu aerul că era aproape inutil să-i mai ofer vreo explicație, că în cei opt ani de când face afaceri în România el n-a auzit niciodată nimic bun despre *țigani*. „Și crezi că asta e din vina romilor sau a stereotipurilor celor cu care ai de-a face?”, l-am întrebat, la rândul meu, simțind deja că urmează un simulacru de discuție, politicoasă, civilizată, în care eu va trebui să-l ascult înșirând toate clișeele pe care le-am auzit și citit de atâtea ori despre romi și să încerc să le combat, în timp ce interlocutorul meu urma să mă privească amuzat, ca pe un hamster căruia i-a introdus o roțiță în cușcă și-l urmărește alergând inutil în ea.

Nu eram dispusă să intru, a nu știu câta oară, în acest joc; între timp înțelesesem, deși nu-mi făcea plăcere s-o recunosc, că cei mai mulți dintre oamenii care încep discuții de felul acesta nu o fac pentru că ar căuta motive să se îndoiască de lucrurile pe care oricum le cred, ci să-și

umple timpul polemizând gratuit cu un partener inflamabil. I-am mulțumit omului pentru vin și am dat să plec. „Spune-mi ceva ce nu știu despre romi”, a mai încercat el o provocare. Eram gata de-a ceda și de a-i povesti despre întâlnirile descrise în această carte și despre felul în care m-a tulburat fiecare dintre ele; și poate că povestirea mea ar fi avut un oarecare succes. „De ce nu încerci să afli singur și altceva decât îți spun prietenii tăi?”, m-am trezit întrebându-l. Devenise limpede pentru amândoi că discuția pe care am fi putut s-o începem nu avea să fie una delectantă și aseptică. Ne-am luat la revedere cu același zâmbet contrafăcut și am plecat spre alte oaze de conversație. Eu una am nimerit în mijlocul unui grup de studenți români; când mi-a venit rândul la conversație, m-am prezentat și le-am spus și lor unde lucrez și ce fac acolo. Când a venit vorba despre cartea cu povești de viață, am auzit o voce entuziastă: „Și profa mea de engleză din liceu e de etnie romă. E o tipă supermișto, trebuie neapărat s-o cunoști!”. Auzisem de profa de engleză din Coșbuc, dar încă nu reușisem să dau de ea. I-am luat adresa de e-mail de la fosta ei elevă și, după câteva zile, ne-am văzut la ea acasă. O casă nu prea mare, plină cu cărți, caiete și pixuri, cu mobilă veche, lucrată manual, cu veioze prin toate colțurile, cu o pisică independentă și cu podeaua vopsită într-o nuanță superbă de albastru închis. Nu mai eram în *Roma Interiors*, eram într-o casă care semăna foarte bine cu casa mea. Ce-i drept, podeaua mea nu e albastră, dar de când am fost în vizită la Roxana Marin mă tot gândesc să fac ceva în sensul ăsta. M-am așezat comod pe unul dintre scaunele desperecheate, cu o cană de cafea cu lapte în mână, i-am spus Roxanei în câteva cuvinte despre ce e vorba în acest proiect și am rugat-o să-mi spună ceva despre copilăria ei. A urmat o poveste pe care am urmărit-o ca pe un film.

M-am născut în sectorul trei al municipiului București în 1968, dar n-are mare semnificație lucrul acesta, pentru că doar m-am născut la spitalul acela; după o săptămână am fost dusă de mama mea în comunitatea de unde suntem noi, Budești, jud. Călărași, o comunitate sedentarizată după sfârșitul Primului Război Mondial, prin împroprietărirea soldaților romi care au luptat în trupele românești, nu știu ce, și așa s-a făcut că străbunicul meu s-a așezat acolo și de la el ni s-a tras o sedentarizare

prelungă cu efecte diverse. Comunitatea noastră e o comunitate de rudari. Am făcut clasa I la Budești, unde am avut o învățătoare foarte bună și foarte drăguță, care nu era de etnie romă, o chema Doamna Vasilica și eu o s-o țin minte pe Doamna Vasilica toată viața mea. Cred că a jucat un rol important în alegerea profesiei mele actuale, cea de profesor, pentru că era realmente un monument de răbdare și de bunătate cu noi toți, care eram niște copii de clasa I dintr-un sat Țigănesc, cu probleme serioase de concentrare la acea vârstă, și ea era foarte bună, foarte răbdătoare, ne-a învățat foarte bine. Am avut un mare drag de carte datorită Doamnei Vasilica.

Presupun că cealaltă persoană care a fost instrumentală în procesul meu școlar a fost bunica mea, care, într-un model destul de tipic țigănesc, ne-a crescut pe mulți dintre copiii din generația mea, eu am fost copil singur la părinți, mulți dintre verii mei sunt copii singuri la părinți – presupun că asta e o chestie destul de obișnuită în comunitățile sedentarizate timpuriu. Părinții noștri ori locuiau la București, ori făceau naveta de la Budești la București sau la Oltenița, iar foarte tipic pentru anii '70. Bunica era o țigancă analfabetă extrem de isteată, care era un fel de bulibașa informală a neamului, ea convoca ședințele când erau de luat decizii importante sau când considera ea că s-a întâmplat ceva grav, și-i chema pe toți și făcea ordine, chestie pe care cred că i-am moștenit-o, și bunică-mea avea o fixație cu școala. Ea ne-a dat pe toți la școală și ne bătea cu coada de mătură când făceam vreo boacăna la școală. Avea un sistem foarte interesant, pe care s-ar putea să-l fantalez eu în negura amintirilor, dar cred că avea niște puteri oarecum magice, pentru că eu mi-aduc aminte că mă lua de la școală și, cum veneam acasă, îmi dădea să mănânc, și dup-aiia, pentru că știa că dacă-mi dă drumul n-o să mă mai vadă până seara la culcare, mă punea imediat să-mi fac temele. Și noi aveam în casa de la

țară 3 camere: intrai pe camera de mijloc, era pe stânga un dormitor și pe dreapta alt dormitor, care se mai numea și camera bună. În camera bună-mi făceam eu lecțiile. Și erau două paturi paralele, și la mijloc, între ele, o masă, la perete. Și eu la masa aia îmi făceam lecțiile, pe un scaun. Și bunică-mea, pe patul din dreapta, cu o mătură în mână, cu coada înspre mine. Mă urmărea foarte atent – dura cam o oră să-mi fac toate lecțiile. Ea mă întreba: „Ce ți-a dat fă?”. Și eu ziceam: „Să fac treizeci de bastonașe” și nu știu ce. „Ia, apucă-te”. Și mă apucam. Și nu știu cum făcea că, eu când greșeam – îmi ezita mâna, nu știu cum vedea – îmi zicea „Fă, rupe foaia”. Eu protestam. „Nu mamaie, că n-am greșit”. „Fă, rupe foaia când îți zic.” Și mai ridica puțin mătura. A nu se înțelege că am învățat carte cu bătaia; am avut o copilărie foarte fericită, plină de distracții și de amintiri frumoase, iar pe bunica mea o divinizez în continuare. Poate și pentru faptul că a murit acum mult timp, pentru mine a ajuns pe un pedestal de sfântă; este o persoană foarte specială în universul meu. Cred că a jucat un rol foarte important și faptul ăsta, că bunică-mea avea un rol de oarecare coerciție. De cele mai multe ori, în timp ce refăceam pagina, îmi dădeam seama că ea avea dreptate și că eu greșisem. De-asta zic că mi se părea că avea puteri magice. Asta a fost clasa I. ■

Recapituliez pe scurt în minte: învățătoarea providențială, răbdătoare și corectă, care sper să fi avut satisfacția de a-și vedea una dintre micile eleve din clasa întâi ajunsă profesoară la cel mai cunoscut liceu de limbi străine din București; bunica analfabetă, care ținea ca nepoata să învețe. A, da, și romii care au luptat în război, împrăștiți (în sfârșit) – un fapt istoric pe care profa de engleză îl menționează simplu, enunțiativ, fără să-l argumenteze, ca și cum ar fi un fapt general recunoscut, dar pe care manualele noastre de istorie încă nu-l înregistrează.

În clasa a doua am venit la București, deoarece mama mea se despărțise de tatăl meu, un domn alcoolic pe care nu l-am cunoscut foarte bine. Eu oricum trăiam la bunică-mea, ei se tot certau și se băteau pe aici și până la urmă s-au despărțit. Mama a cumpărat o bucată din această casă în care locuim acum, prin '74 – '75. Atunci am venit să locuiesc cu ea. Am fost înscrisă la școala 52, aceasta din bd. Pache Protopopescu, fostul Republicii, unde am avut o învățătoare îngrozitoare. O diferență îngrozitoare față de Doamna Vasilica. Pe această învățătoare o chema Șerban Larisa. De fapt, s-ar putea s-o mai cheme încă. Era un monstru – un monstru destul de tipic pentru vremurile respective, sper că nu și pentru ziua de astăzi. O doamnă care avea preferatele ei în clasă, care primea cadouri de la părinți, cu ocazia Mărțișorului, a Paștelui, a Crăciunului, a zilei sale de naștere și a altor ocazii – țin minte că aveam în clasă o fată al cărei tată era căpitan de vas, ceea ce pe vremea aia era o mare plăcere, și fata aia era cea mai minunată, cea mai deșteaptă, cea mai cu zece pe linie din toată clasa și cred că din toată școala, pentru că, evident, domnul Pintilie îi aducea doamnei Șerban cadouri substanțiale din cursele sale prin țări străine. Și într-o asemenea situație am picat eu, după un an superb cu Doamna Vasilica, cu premiu, cu coroană. Eu am venit în clasa a doua citind fluent – puțini absolvenți de clasa I citesc fără să silabisească. Doamna Vasilica m-a inspirat atât de mult și am iubit-o atât de mult, încât eu în clasa a II-a citeam. Doamna Șerban a reușit să-mi omoare mult din entuziasmul meu pentru carte, prin mai multe comportamente care mă vizau direct. Asta cu Irina Pintilie și cu sacoșele erau niște chestii pe care nu le văzusem la Doamna Vasilica, dar eram prea mică să înțeleg că aia se cheamă șpagă și că Irina avea zece că... mă rog. Ce mă afecta foarte tare era că nu mă punea niciodată să zic nimic. M-a pus în spate – e într-adevăr o

poveste de-aia tipică, cu țiganul pus în ultima bancă. Eu am fost pusă în ultima bancă, cu Marichescu și cu Jean, care erau ceilalți doi țigani din clasă, care în clasa a II-a erau deja proști, săracii, pentru că în clasa I fuseseră la Doamna Șerban, care, după cum am văzut eu pe pielea mea, îi ignora complet. Ea ignora total țiganii din spate. Eu ridicam tot timpul mâna; ea nu mă punea niciodată să răspund sau să citesc. ■

Din nou un fapt pe care multă lume îl pune la-ndoială, deși există nu numai studii, ci și numeroase mărturii asupra lui (inclusiv în memoria celor mai mulți dintre noi, dacă suntem dispuși să ne aducem aminte): în majoritatea claselor, elevii romi sunt așezați în spate și ignorați. Pe mine una mă face să-mi amintesc brusc de colegii mei din gimnaziu care stăteau în ultima bancă, Florin și Adrian, doi băieți săraci și destul de scunzi, care nici nu știu sigur dacă erau romi (se spunea uneori în șoaptă, „Murgu e țigan, ăsta e nume de țigan, și are încă patru frați”), dar care nu erau băgați în seamă decât ca să fie dați ca exemplu negativ. Din ce în ce mai des. Există teorii în psihologie despre cum cineva împins într-un anumit rol, în condiții de coerciție și presiune de grup, va sfârși prin a juca acel rol. Există cărți, filme, reportaje. Și există și amintiri. Din banca a doua de la perete, de unde stăteam eu, mi se părea că „spatele clasei”, aflat de fapt doar cu două bănci mai în spate, e o zonă incertă, mai friguroasă și mai întunecată decât restul clasei. În spațiul acela, unde nimeni nu se uita la ei, doi copii de șapte-opt ani au renunțat, câte puțin în fiecare zi, să mai încerce să fie altceva decât li se cerea să fie: doi codași. Două exemple negative.

*L*ipsa de atenție la vârsta aceea te poate face în varii feluri: agresiv, mai prost, pentru că nu mai înmagazinezi – pe mine m-a făcut agresivă. Eu eram foarte deșteaptă, deci nu puteam să mă prostesc, drept pentru care am devenit agresivă. Și am avut tot felul de bătăie cu băieții din clasă. Ce-mi aduc eu aminte din anii de școală petrecuți cu Doamna Șerban e un sentiment de mare frustrare și de ură. Pe colegii mei nu puteam să-i sufăr prea bine, pentru că mi se păreau proști și răi. Cam asta a

fost, pe scurt, interacțiunea mea cu mediul acela. La un moment dat, prin clasa a III-a, n-am mai stat în ultima bancă, pentru că o fetiță m-a invitat să stau cu ea în banca a II-a de la mijloc. Cristina. Eu nu eram prietenă cu ea, eu stăteam cu Marichescu și cu Jean; noi jucam fotbal singuri între noi țigani. Mai veneau din când în când băieții din familii sărace de la noi din cartier, cu care ne știam de pe aici, de pe Lirei, de pe Horei, că noi am fost mulți copii în generația aia. Eu nu interacționez cu ceilalți. Și a venit fetița asta să mă invite să stau cu ea; eu i-am zis că nu știu dacă vreau să stau cu ea, că eu stau cu ăia doi. Ea m-a rugat atât de tare, că mi s-a făcut milă de ea și i-am zis că o să mă gândesc. De fapt, eu băteam băieții care fugăreau fetele. Mie mi se părea o chestie foarte enervantă. La noi, la Budești, niciun băiat nu alerga fetele ca să le înghesuie după ușă să le pipăie. Țștia în clasa a II-a aveau comportamente sexuale de felul ăsta, iar mie mi se părea absolut scârbos. Eu le-aș fi spart capul. Eu eram siderată când îi vedeam că fugăreau prin toată școala niște fetițe care țipau, sufereau în mod cert, ele păreau să aibă așa un zâmbet încremenit, dar sentimentul de disconfort pe care mi-l inspirau mi-era foarte clar și acut. Eu eram mai înaltă, bine făcută și prindeam câte unul din ăsta și-l aruncam într-un perete. Și fetițele începuseră într-adevăr, în clasa a III-a, să mă placă, să-mi aducă mici cadouri: baton cu unt – eu mă uitam ca la felu' paișpe, că eu cu Marichescu și cu Jean mâncam salam de vară, și astea veneau cu șunculiță, cu senvișuțe de gagii. Ele erau drăguțe. Le luam, că nu mi se părea politicos să le refuz, da' nu le mâncam, le duceam în spate la Marichescu și la Jean, că ăia mâncau tot. De-asta cred că m-a invitat Cristina să stau cu ea în bancă – cred că se simțea protejată. Lucrurile au fost ușor îmbunătățite de când m-am mutat în banca a doua, că mă mai puneau din când în când să citesc. Dar, înainte să mă mut în banca a doua, învățătoarea a

chemat-o pe mama Cristinei la școală, să-i spună că „Știți, Cristina vrea să stea în bancă cu Roxana” și doamna Munteanu era o femeie simplă de la țară, din Ardeal, care era servitoare în casa unui nomenclaturist, semăna îngrozitor de tare cu bunică-mea. Mentalitatea doamnei Munteanu era aceea de femeie simplă de la țară, de maxim bun-simț. Eu mi-aduc aminte cum mi-a povestit Cristina, care era cu maică-sa când i-a zis doamna Șerban. Și mă-sa a zis: „No, păi dacă-s pretine, să steie”. Cam aia a fost reacția maică-sii. Din momentul ăla am hotărât că Cristina e ok. Am rămas prietene foarte mulți ani.

În clasa a doua am avut numai cinci și șase; doar la muzică am avut zece, pentru că făceam cu profa de muzică, nu cu învățătoarea. Într-a treia am început cu șase și șapte, că s-a prins că nu eram cretină. Și în clasa a patra mi-a dat mențiune. Ultima mențiune din clasă. Aveam încă o mică răcă pentru ea, dar, peste ani, sentimentul meu s-a transformat în compasiune. Eu văd în rasism o problemă a rasistului. El are o problemă, se enervează, urăște, e nașpa. Nu mă interesează problema rasistului, nasol pentru el, dar pe mine mă doare fix în pantof. La momentul respectiv o uram, dar în timp mi-am dat seama că ea face parte dintr-o categorie care merită toată compasiunea. Nu era neapărat vina ei că era așa cum era, făcea parte dintr-o categorie la care asta era norma oricum, la momentul ăla eu nu aveam de unde să știu asta, pentru mine învățătoarele erau niște entități bune, benevolente, ca Doamna Vasilica. În timp n-o mai urăsc pe doamna Șerban. ■

Oare cât de tare au urât-o cei doi băieți din spate, Adrian și Florin, pe învățătoarea noastră? Schimbarea de regim din 1990 o găsisse în prag de pensie, incapabilă să se adapteze. Una dintre primele măsuri pentru care o țin minte a fost că i-a cerut unui „tătic” lucrător în lemn să-i facă, din fondul clasei, un băț lung și viguros, care s-o ajute să mențină ordinea. Tăticul s-a executat, fiind probabil unul dintre cei care considerau

că nimănui nu-i strică o mică „corecție”. Ba mai mult – nu știu dacă la cererea învățătoarei sau din excesul de zel al tăticului cu pricina –, mânerul bățului închipuia bustul lui Vlad Țepeș, una dintre figurile tutelare ale românismului agresiv și exaltat. Cam de atunci, dinainte de a-l descoperi invocat pe diferite forumuri în numele urii față de străini scoase din context, nu l-am mai privit niciodată pe Vlad Țepeș cu ochi buni. Amenințarea lui plutea peste tot, și asupra celor doi elevi din ultima bancă, și asupra celor din primele bănci care ieșeau din cuvântul îngust al învățătoarei. Deseori m-am trezit scoasă la colț deopotrivă cu unul din cei doi băieți: eu pentru că știam deja să citesc și mă plictiseam la orele monotone, el pentru că nu reușea să silabisească în ritmul fixat de învățătoare. Uniformitate. Cum ar fi arătat clasa noastră dacă, în loc să fim scoși la colț, el nevorbind cu mine pentru că eram „tocilară”, eu nevorbind cu el pentru că era „codaș”, amândoi frustrați și nedreptățiți, am fi fost așezați în aceeași bancă? Deocamdată știu sigur că fețele colegilor mei „onorabili” n-ar mai fi fost atât de indignate când, la banchetul de la sfârșitul clasei a opta, mi-am permis să dansez cu unul din cei doi băieți rămași perpetuu în spatele clasei, care între timp își intraseră ca la carte în rolul de „băieți răi”.

În gimnaziu am rămas tot la școala 52, dar a fost cu totul altă poveste, pentru că aveam vreo 11 profesori, parcă, în total, și a fost altă schemă. Ori mă obișnuisem eu, ori chiar ei erau realmente net diferiți față de învățătoarea mea. Cert e că de la a cincea încolo eu am avut o evoluție oarecum mai lină în interacțiunile cu colegii mei și cu profesorii și am rămas întotdeauna într-un pluton de prima jumătate a clasei. Eu nu eram tocilară. Când m-am mutat în București, mama a încercat ea să mă controleze la teme, dar eu n-am avut niciodată o afinitate foarte puternică cu mama, pentru că m-a crescut bunică-mea. Iar mama n-a știut să-mi urmărească studiile și să mă stimuleze. Era cât pe ce să șunteze demersul educațional, pentru că mama a vrut dintotdeauna ca eu să fiu foarte bună, ca nu cumva s-o fac pe ea de răs. Mama e una dintre persoanele care și-au ascuns etnia până de curând, la recensământul din acest an a fost prima dată când și-a declarat

etnia, și discursul ei când am venit la București a fost ceva de genul: „Să nu ieși niciodată să cumperi pâine la colț fără să-ți pui pantofii, să nu iei note proaste, să nu nu știu ce, să nu cumva să ne arate lumea cu degetul că suntem țigani”. La momentul respectiv și asta era foarte frustrant; acum, evident, lucrând cu varii persoane din varii comunități, aflate în situații similare cu cea în care a evoluat mama, pricep de ce au făcut-o și de ce o fac în continuare, dar nu era simpatic. ■

Recapitulez, din nou, în minte: conformarea la stigmat. Acceptarea stigmatului. Internalizarea stigmatului. Refuzul stigmatului. Nu știu ce resorturi și-a găsit refuzul acesta în cazul Roxanei Marin și nu simt nevoia să intrăm în discuții teoretice. Pe de-o parte pentru că, oricât aș încerca eu să mă pun la punct cu lecturi academice pe tema etnicității, e posibil ca la un moment dat cunoștințele mele să se oprească și sunt convinsă că Roxana stăpânește subiectul mai bine decât mine; pe de altă parte, nu vreau să întrerup povestea.

Ce a contribuit la succesul în educație a fost, pe de-o part, faptul că bunică-mea venea în fiecare sâmbătă de la Budești, că știa că nu mă înțelegeam bine cu lumea de aici, pentru că eu fugeam tot timpul în țigănie – mă mai prindeau pe la gară și mă aduceau înapoi; și venea ca să fie sigură că sunt ok. Și ea a dezvoltat niște ritualuri pe care le-am ținut până prin clasa a 8-a: venea în fiecare sâmbătă de la Budești, cu trenul, pe la prânz, mâncam acasă și dup-aia ieșeam la o plimbare lungă. Ne întorceam undeva pe la șase-șapte, ne duceam, vizitam Bucureștiul. Și ea-mi arăta și-mi explica în legea ei de țigancă analfabetă care trăise în țigănie ce e cu clădirile, ce e fiecare lucru. Mama nu făcea asta cu mine și nu existau alte personaje care să mă asiste. După care ne opream la Cofetăria „Verdun”, unde ea își lua o „tricionată” și mie-mi lua o „ciucalată”. O știau alea ca pe un cal breaz. Astea erau niște ritualuri care pe mine m-au ținut, în sensul că am

putut s-o duc mai departe, în ciuda unor provocări pe parcurs. Pe de altă parte, am început să-mi fac prieteni, începând cu Cristina din clasa a 3-a, și terminând cu faptul că în liceu mi-am făcut gașcă și eram o adolescentă „normală”, cu prieteni și iubiți. Treptat pentru mine a început să conteze din ce în ce mai puțin în sistemul de educație faptul că eram țigancă. Nu mi s-a mai părut că are vreo importanță. Ce-am învățat eu din asta și încerc să-i fac și pe alții să înțeleagă e că aici e o chestie unde rentează să rezisti. Sigur că nu-i ușor. Dar rentează să rezisti. Merită să strângi din dinți și să tragi acolo, să rezisti, chiar cu cinci pe linie, cât să treci, câțiva ani, până când îți faci un sistem de sprijin – cu prieteni, cu niște profi care te plac, te înțeleg, te sprijină. Întotdeauna o să fie și ăia „răi” acolo, dar o să fie și oameni ok prin preajmă, așa că, dacă rezisti un timp, o să ajungi să te bagi în priză la sistemul ăla de sprijin, de care ai nevoie, că ești mic, slab, îți cauți și tu niște stimă de sine, știu cum e. Dar e un test de rezistență. Din păcate a rămas așa – nu mai e chiar ca pe vremea mea, dar tot mai e. Și acum mai sunt și diferențe mult mai mari între comunități, între una urbană și una rurală, cu profesori și învățători care au fost expuși unor proiecte care să le modifice niște comportamente măcar, dacă nu niște mentalități, și profesori care n-au avut încă oportunitatea să participe la asemenea experimente. ■

„Să strângi din dinți”, „să rezisti”, „sistem de sprijin”, „test de rezistență” – pentru cei mai mulți copii romi, traseul educațional e ca un asediu pe care trebuie să-l suporte. Pe de-o parte, părinții: „Să nu ne arate lumea cu degetul că suntem țigani”. Pe de altă parte, profesorii și colegii, predispuși, majoritatea, să-i marginalizeze. Un asediu din care abia mult mai târziu reușesc să înțeleagă câte ceva. Pentru că esența lui rămâne de neînțeles. Roxana Marin știe mai bine decât mine că nu toți cei puși în această situație reușesc să reziste până la capăt. Și că ar trebui să se vorbească mai des despre cum, dincolo de lipsurile pe care le au în comun cu mulți alți copii din clasele și cartierele lor, copiii romi

devin victime involuntare ale marginalizării. Dar Roxana nu-mi vorbește despre asta, ci doar își spune povestea.

Liceul a fost foarte interesant, din punctul de vedere al etniei, pentru că acolo am cunoscut-o pe colega mea Suzana Vasile, care venea dintr-o familie de muzicanți și care era pentru mine un amestec bizar de chestii: pe de-o parte, era o familie mult mai bogată ca noi. Mama mea muncea la fabrică, nu era căsătorită, nu era o situație să ne lăfăim. Dar la Suzana nu era deloc așa: avea tată muzicant, frate mai mare muzicant, avea țoale foarte mișto – pe vremea aia se făcea negoț cu blugi de la sârbi, cu helănci nu știu de care, în fine, erau niște chestii care se găseau greu și cine le avea pe-alea era foarte cool. Și Suzana le avea. Dar ea nu era cool. Asta era chestia care mă frapa. Avea o grămadă de chestii la care eu și alți colegi jinduiam. Dar ea era foarte umilă. Avea o stimă de sine foarte joasă. Ea a fost una dintre primele persoane de etnie romă la care am auzit discursul ăsta, „Eu sunt mai proastă, că sunt țigancă”. Și-a fost prima oară când m-am gândit la cât de cretină e chestia asta. Sigur că situația cu Marichescu și Jean ar fi putut să-mi dea un hint pe tema asta, pentru că, în clasa a doua, când i-am cunoscut eu, ei nici măcar nu mai încercau: nu voiau decât să ia un cinci și erau extrem de fericiți când îl luau. Țăla era maximul de succes școlar pe care și-l propuseseră ei, ca atitudine, în clasa a 2-a. Drept pentru care eu am considerat că ei sunt din cu totul alt film. Drept pentru care am și încercat o vreme să fac meditații cu ei la mine acasă, că eram și vecini. Dar nu aveau elementele cu care să gestioneze niște chestii, iar eu nu aveam atâta abilitate pedagogică și, asta e, n-am putut să impactez prea mult evoluția lor. Ei au rămas prietenii și tovarășii mei de fotbal până la moarte, dar pe plan academic n-aveam nicio interacțiune; mi-am făcut colegi de făcut teme dintre români. Dar la Suzana

era o chestie... Doamne, cât era de conștiincioasă, avea niște caiete îngrijite, cu carioci – mie nu-mi lua mama carioci –, cu linii trase, cu culori. Și nu înțelegeam cum are ea numai cinci și șase. Ea avea teoria asta, că e mai proastă pentru că e țigancă. Într-o primă etapă, eu am râs, că eu nu mă gândisem niciodată așa. Dar în timp mi-am dat seama că Suzana avea chestia asta înfiptă clar în cap. Mai târziu, când am învățat despre activismul afro-american și despre niște consecințe ale marginalizării și discriminării în educație, am aflat că Suzana era foarte normală într-o paradigmă din asta în care o categorie e considerată inferioară, drept pentru care ăia ajung să se considere și ei inferiori. Și Suzana, săraca, se înscria în schema asta. Eu am încercat să-i explic că n-are nicio legătură, am zis că-i explic eu, „Să vezi, că o să pricepi”. Avea, săraca, aproape o frică de-a fi deșteaptă. De exemplu, la chimie organică. Mie mi-a plăcut foarte mult chimia organică, dar e important cum ți-o explică proful, că dacă nu te prinzi din prima, va rămâne pentru totdeauna un mister păgân. Și m-am apucat să-i explic. Eu vedeam clar în ochii ei că-i pică fisa și la un moment dat se bloca: „Nu, eu nu înțeleg chestiile astea”. Mai târziu, când am intrat în mișcarea romilor, am întâlnit tot felul de atitudini. Și trebuie să recunosc că n-am întâlnit foarte mulți țigani cu un noroc ca al meu. Mi se spunea foarte des că sunt o excepție. Și, dincolo de enervarea pe care ți-o produce chestia asta, „vai, nici nu pot să cred că ești țigancă”, când vine vorba de bafta pură nu știu prea mulți care să fi avut bafta mea. Știu câțiva care au avut norocul de-a avea o mamă sau o bunică cum a fost a mea. Când zic „baftă”, nu vreau să se înțeleagă o chestie aleatorie, ci mă refer strict la bafta de a avea un membru al familiei care să aibă o asemenea perseverență și care să nu meargă pe culpabilizare sau pe alte tâmpenii din astea, gen „eu mă chinui pentru tine, tu distrugi muncuța mea” –

cam ăsta a fost discursul mamei și n-a fost în regulă. Dacă n-ar fi fost bunică-mea, eu eșuam. E foarte important să ai un sprijin corect în primele etape ale educației tale. De-asta zic că am avut multă baftă cu bunică-mea. ■

Am senzația că ne apropiem de final; aproape că aud muzica pe care va curge genericul. Dar simt că mai sunt multe de spus – sau am eu un mare apetit să o ascult în mai departe pe Roxana povestind, cu vocea ei alertă, fără emfază, tot felul de chestii. O întreb despre facultate.

*L*a facultate a fost o poveste care n-are nicio legătură cu etnia mea. E o poveste tipică mai degrabă pentru comunism. Se intra foarte greu, dar eu nu m-am îndoit niciodată că o să fac o facultate. La liceu, eu făcând parte din plutonul fruntaș, nu mai încăpea discuție dacă dai la facultate. Întrebarea era unde dai, nu dacă dai. Eu am vrut să dau la Drept, pentru că în familia noastră, cel puțin la momentul respectiv, erau două persoane în închisoare degeaba. De exemplu: unchiul care era în pușcărie când eram eu într-o 12-a, era un unchi care într-o seară s-a dus să bea cu un prieten într-un restaurant de la Dimitrov, și la ora 22.00, când s-a închis restaurantul, ei erau deja beți turtă și s-au dus în stația de alături să aștepte troleul. Prietenul unchiului meu a plecat. Nu vom reconstitui niciodată toată pățania. Cert e că unchiul meu a rămas singur pe banca de metal din stație și la un moment dat au venit doi milițieni care l-au arestat. Dup-aia a fost încarcerat patru ani la penitenciarul din Bacău. Ce se întâmplase: gestionarul de la aprozarul din zonă era și el foarte beat în seara aceea; cred că la anchetă s-a stabilit că băuse la același restaurant. El avea o servietă de piele cu încasările din ziua respectivă și, în spațiul dintre restaurant și stația de troleu, a fost atacat și i-au fost luați banii. Omul a ținut-o ferm până în stație, unde a colapsat. Acolo l-a găsit patrula de miliție, pe la zece jumate-unșpe noaptea, îl știa, evident, îl

zgâlție, deschid servieta și – „unde-s banii?”. Îl văd pe unchiu-meu: „Aha, țiganu’”. Așa că el a fost încadrat la tâlhărie. Întâmplător e și unul dintre cei mai blânzi unchi ai mei, dar pare extrem de feroce. Că de acolo i s-a tras. El e un țigan mare și foarte negru. Pare foarte fioros. Când era mic i se spunea Cassius Clay și a și făcut puțin box. Deci e un fost boxer îngrășat. Când a fost la penitenciar, a primit loc într-un dormitor cu 40 de deținuți. Și el povestea – pe mine mă fascinau poveștile lui de la pușcărie – că a intrat cu schimburile alea ce le dau lor și, când a intrat el, mare, negru, cu buze groase, s-a făcut liniște. El s-a așezat pe pat, era trist, mai avea puțin și plângea – moment în care băieții au început să vină la el; nu-l văzuseră în viața lor, dar, ca să înțelegi efectul fizionomiei negre, și evident că foarte mulți dintre ei erau țigani: „Mânca-ți-aș, ce ai nevoie mie-mi zici, să nu avem probleme, eu sunt fratele tău”, nu știi ce – el părea foarte periculos, și au venit oamenii la el să se pună bine, că ăsta îi omoară, îi taie. El nici măcar nu tăia găinile când gătea nevastă-sa. În condițiile astea, eu am hotărât că asta e ultima picătură: dau la Drept și mă fac avocat. Numai că la Drept, dacă aveai rude de nu știi ce grad în pușcărie, te respingeau. A trebuit să mă repliez, așa că m-am gândit „la să dau eu la ceva ce știu bine oricum și n-o să trebuiască să mă agit prea tare”, și am dat la engleză. Unde am picat, cu o diferență foarte mică. Facultatea nu e deloc reprezentativă pentru devenirea mea intelectualo-educațională, pentru că, picând, am făcut-o la fără frecvență și între timp am lucrat ca traducător. La facultate mergeam doar în sesiuni, învățam cu o săptămână înainte de examen ca tot omu’ normal, deci nu e un episod de care să discutăm prea mult. ■

Ce-a mai rămas de întrebat: cum a devenit profă. Cum vede această meserie. Ce experiențe a avut cu ea, prin prisma etniei. Dacă nu m-ar opri regulile elementare ale politeții, cred că aș rămâne alte câteva

ore bune pe scaunul pe care mă aflu, ascultând-o pe Roxana Marin povestind mai departe și punând întrebări din ce în ce mai detaliate.

A m ales meseria de profesor din lipsă de alte opțiuni. A fost un episod foarte neașteptat în viața mea. Am făcut Engleză la fără frecvență, lucrând în același timp ca traducătoare la Institutul de Informatică. Acolo am descoperit satisfacțiile meseriei de traducător, cu care am până azi o mare afinitate: am tradus cărți, fac interpretariat pentru programe străine, îmi place mult să vorbesc și-mi place foarte mult să studiez mecanismele lingvistice și să văd cum ele reflectă niște aspecte culturale. Nici nu mă gândeam eu să mă fac profesor. Locul meu de la ICI era foarte călduț, aveam atestat de traducător eliberat de Ministerul Muncii – era o schemă extrem de bună pe atunci, aveam niște colegi foarte mișto, un fel de guru ai informaticii, îmi plăcea de muream. Dar a venit revoluția, iar ICI s-a transformat. Primele chestii care s-au dus după '89 au fost institutele de cercetare. Eu oricum eram însărcinată cu fiică-mea, Sânziana, și am stat în concediu prenatal, natal și post-natal vreo doi ani. Când am intrat în anul al treilea, am zis că o duc la creșă și mă duc înapoi la serviciu. Dar la ICI se schimbaseră conducerea, iar mesajul pe care l-am primit eu în momentul respectiv a fost că e foarte posibil ca după ce-mi reiau postul să se facă reduceri de personal. Era septembrie-octombrie, în '92. Și, după ce am explorat niște scheme, cineva mi-a sugerat să-mi iau niște ore. Așa m-am trezit la Liceul IOR din Balta Albă, unde am avut, în primul meu an din învățământ, clase de Industrială a 12-a, profesional, seral, și două clase de teoretic, ani diferiți. Era total bulversant, dar mie-mi plac provocările. Provocarea era că eram profesor – o chestie la care nu mă gândisem niciodată – într-un liceu industrial; aveam extrem de multe feluri de elevi, predam o limbă străină, o chestie pe care habar n-aveam

s-o predau, m-am uitat pe manualele mele de liceu, care păreau niște mari tâmpenii; plus rasismul profesorilor din cancelaria IOR-ului. Era o chestie cu care te întâlneai în fiecare pauză: veneau profii de la oră și invariabil era cel puțin unul care zicea „Iar m-a umplut de nervi Cutărescu”, iar altcineva comenta: „Ce să-i faci, e țigan, n-ai ce să-i faci”. Chestia asta cu „țiganul tot țigan” pe mine mă exasperează atât de tare, încât eu cu prietenii mei am ajuns s-o deconstruim, să facem glume pe tema asta, că n-ai ce să faci, iei ineptii din astea cu care te confrunți la tot pasul și care n-au nicio legătură cu ce ești tu, și singura armă, dacă vrei să nu te umpli de furie, e să faci mișto de ea. Acea a fost o perioadă în care m-am simțit prima oară obligată să mă hotărâsc cum e cu țigănimul meu. Până atunci el fusese o componentă firească a identității mele, știam că învățătoarea dintr-a doua nu mă bagă în seamă pentru că sunt țigancă, dar mie mi se părea că e cam proastă ea la faza asta, nu m-am văzut niciodată ca o victimă, dar aici era puțin altfel. Ăștia erau niște oameni educați, mulți dintre ei erau niște persoane foarte sofisticate – asta îi șochează și pe prietenii mei din străinătate care vin pe aici, cât de rasiști pot să fie niște oameni sofisticati și educați. Poți să ai niște discuții minunate despre Umberto Eco cu doamna profesoară de română, să gândești despre ea că e realmente o persoană foarte sofisticată, iar în pauza următoare o vezi că intră în catedră, trânteste catalogul și zice: „Al dracu' el de țigan, că nu pot să-i sufăr!”. Și o spune cu obidă. Și tu te cam blochezi la fazele astea, că te gândești, „Ea părea ok, săraca”. Aici e o chestie perversă – prima reacție e să empatizezi cu ea, că te gândești că i-a făcut un țigan ceva. Dar ea de fapt era rasistă pur și simplu. Că eu o întrebam: „Da' ce-ați pățit?” – cu grijă totuși, că era colega mea. Și ea: „Nu-i mai suport! Când le văd fețele alea și cum rânjesc la mine din ultima bancă... Să plece la ei în țigănie!”. Eu îmi dă-

deam seama că genul ăsta de profesori era imposibil să dea tipul corect de sprijin elevilor lor de etnie romă, că n-aveau cum. Mi-am dat seama că, dincolo de faptul că oamenii ăștia aveau o problemă a lor personală, că erau rasiști, din poziția mea de profesor mi s-a părut și mai iritant pentru că îmi dădeam seama și că atitudinea aia era contraproductivă pentru niște elevi. Și că-i afecta. ■

Trebuie să fie ciudat să fii singurul prof de etnie romă într-o catedră de profesori care înjură romii. Să ai senzația că educații și sofisticatăii tăi colegi se uită prin tine, o femeie romă, fără să te vadă, și continuă să-și înjure elevii romi. Nu pentru un motiv anume, ci doar pentru că nu știu cum să facă față alterității, pentru că nici educația, nici bunul-simț nu le furnizează metode de-a relaționa cu elevii pe care cineva, cândva i-a pus în spatele clasei și i-a uitat acolo. Ce anume îi face să nu vadă că profesoara în fața căreia se plânge de romi e ea însăși de etnie romă?

Confruntată cu acest rasism din partea colegilor de catedră, am fost obligată să mă gândesc ce să fac: să le zic că eu sunt țigancă și mă deranjează acest tip de comentarii; sau le zic „Dar de ce considerați că țiganii sunt o problemă?” fără să le zic că sunt țigancă etc. Bine, eu n-am avut niciodată „probleme” – ca să folosesc un cuvânt care în general mă enervează în tematica asta – cu identitatea mea etnică. Probabil pentru că am adorat-o pe bunică-mea, pe care n-aveai cum să n-o vezi ca țigancă, și atunci mie mi s-a părut dintotdeauna foarte cool și foarte sexi că eu sunt țigancă. Dar asta ca femeie – din acest punct de vedere, n-aș fi vrut să fiu româncă. În situația profesională, discuția era alta, că nu mai era vorba de mine, femeia Roxana Marin. Nu știam cum să fac asta, drept pentru care n-am zis nimic. Pur și simplu n-am mai stat la taclale cu ei. Chestie care mi-a folosit ca dezvoltare profesională, pentru că în anul acela am început un curs de formare profesională la Consiliul Britanic, unde mentorița

mea englezoaică mă adora. Eu aveam un accent foarte aproape de cel nativ, iar ea era fascinată de cât de englezește sunam eu. Ea a fost o altă mare baftă în viața mea – ea m-a luat la mentorat în acel an, a venit la mine la IOR – îți dai seama, mașină de corp diplomatic la poarta liceului industrial, era ceva istoric – și eu m-am concentrat foarte tare pe creșterea profesională în anul ăla – din confuzia pe care mi-o creaseră colegii mei de cancelarie, cu care nu puteam să relaționez și care mă enervau. I-am lăsat în pace în bula lor urât mirositoare de rasism și mi-am văzut de mine. Apoi am dat un examen de titularizare, unde am luat nota zece – una din cele trei note de zece din trei sute și ceva de oameni care au dat examenul – și am putut să aleg orice liceu voiam eu din cele trei-patru de lângă casa mea; la IOR nu se scosese post, pentru că eu construisem o relație cu elevii ăia, dar directorul ținea postul pentru fiica doamnei de Utilaje Tehnice. Am ales „George Coșbuc”, care nu știam că e bilingv, ceea ce e visul oricărui prof de engleză – cu profesori nativi, foarte Beverly Hills, mi-a plăcut. Așa am ajuns profesor titular la ceea ce consider că e cel mai bun liceu din România în acest moment, și nu spun asta pentru că lucrez acolo, ci pentru că știu ce se întâmplă în alte locuri. Am lucrat în multe proiecte care implicau școli generale și licee din țară, în multe județe. Există în multe din ele oameni care încearcă să facă ceva, sunt mulți care și reușesc, dar sunt mai degrabă povești individuale, în timp ce la Coșbuc nu vorbim despre ce face doamna cutare, ci despre ce se face la liceul Coșbuc: se lucrează mult în extracurricular, mă rog. Asta pentru că noi profele de engleză fiind expuse nativilor, veneam cu modele de acolo. Eu am ieșit prima dată din țară în '95, la o bursă în Scoția, și când m-am întors aici eram foarte excited: profii de acolo lucrau în plus cu elevii lor, pe chestii de implicare comunitară, vorbeau despre problemele comunității lor.

Noi am venit cu aceste modele în cap și am început să lucrăm și noi cu copiii noștri pe teme care aveau efect asupra comunității – de exemplu, cluburi de drepturile omului, în engleză, cu invitați americani, negri, homosexuali, la care copiii stăteau cu gura căscată, și totul a început pe un val de „cool”. Dar noi ne-am trezit foarte activiste și foarte implicate. ■

Mie, uneia, mi-au lipsit profii de felul ăsta. Ani întregi de ore de cultură și civilizație americană și britanică – și aproape nimic despre mișcările civile care au agitat secolul XX. Detalii despre regi și războinici englezi și scoțieni, despre fondatorii protestanți ai Americii și despre corăbiile care i-au dus acolo – dar nimic despre protestatari. Nimic despre revizitarea trecutului colonial al Regatului Unit sau despre indienii decimați și politicile recente care-i privesc pe aceștia în State. Nimic despre populația de culoare. Decupajele operate în istoria românilor au afectat, la liceul meu, și perspectiva asupra istoriei altor state. Despre romi nu-mi amintesc să se fi discutat prea mult. Dar, dacă stau să mă gândesc că proful de mate era sincer revoltat că în limba română a pătruns cuvântul alogen „bairam” pentru a desemna o petrecere, într-un fel e mai bine c-a fost așa.

***E**u cred că e contraproductiv să etnicizăm problemele societății sau le asociem cu niște categorii. De exemplu, nivelul de educație. Câtă vreme îl vom considera o problemă a romilor, România o să aibă întotdeauna o problemă cu nivelul de educație – care va fi educația românilor. Mă enervează foarte tare confuziile astea, iar eu ca profesor le găsesc extrem de neproductive. Dacă în România există nu știu ce procent de persoane care nu știu să scrie și să citească, aceia sunt niște cetățeni români, dintre care e foarte posibil ca foarte mulți să fie romi, dar e exclus ca toți să fie romi. Dacă vom aborda problema analfabetismului prin prisma culturii rome, ne programăm la eșec. Pentru că nu există abordare a analfabetismului din perspectiva culturii rome. Analfabetismul e o problemă*

care a fost abordată într-o mulțime de alte locuri din lume, dar nu sub raport etnic, cel puțin nu în ultimele decenii. În SUA există locuri susținute de stat unde oameni trecuți de 40-50 de ani se pot duce seara, între șase și șapte, și învață să facă bastonașe. Și se duc. De ce se duc? Pentru că nu-i arată nimeni cu degetul nici ca romi, nici ca Native Americans, nici ca alcoolici, nici ca nimic. Sunt niște cursuri oferite de stat, care dorește să corecteze numărul de analfabeți dintre cetățenii săi. Acea e o abordare ok. Dacă vrei să adresezi analfabetismul la categoria prevalentă, trebuie să nu-l faci pe om să se simtă prost. Nu face nimeni asta ca să-și asume etnia. Nu se duce nimeni la școală ca să demonstreze că țiganii sunt la fel de buni ca românii. Se duce ca să se simtă bine, să fie o persoană ok. Orice alte probleme – când vor fi tratate ca probleme ale societății, când statul și le va asuma ca probleme ale sale, ale sistemului, o să încetăm să mai irosim atâtea resurse. Pe partea de romi, mie mi-a luat vreo doi-trei ani să-mi rumeg disponibilitatea și abilitățile. Într-un final, am hotărât să mă bag – dar cu titlu explorator, în primul rând ca să văd care sunt posibilitățile și unde aș putea să-mi capitalizez eu abilitățile, și anume pe acelea de profă. Pentru că eu la IOR m-am îndrăgostit de meseria de profesor, mi s-a părut supermișto. Mie-mi place să vorbesc și mă simt foarte bine când un om care crede că e mai prost își dă seama că nu e prost. De-asta sunt eu profă. Și folosesc profesoratul ca platformă pentru activism: primesc elevi în clasa a 9-a care vin și zic „Bună ziua, eu sunt cutare și sunt legionar și vreau să moară toți țiganii”, iar până în clasa a 12-a devin militanți pro-roma. Dar eu nu mă îndoiesc niciodată că după 4 ani ei se vor schimba. ■

„Mereu a trebuit să învăț mai mult decât alții ca să fiu acceptată în jurul lor”

Oana Parnică

33 de ani, asistent social, București

Suntem în curtea părinților lui Géraldine, unde am decis să facem interviurile de la o vreme încoace. Portretele se fac în sufrageria casei, în fața scării în spirală care duce la etaj. Acolo sunt instalate aparatul, lămpile și paravanul. Pe vreme caldă, interviurile au loc în curte. E o curte mică, lângă Foișor, în plin centru al orașului, dar suficient de retrasă și izolată ca să avem impresia că suntem rupți de nebunia Bucureștiului.

Când intră Oana în curte, nu pot să nu remarc o siguranță de sine care se detașează din primul moment. E hotărâtă, nu arată pic de sfială, nici în mers, nici în priviri. E o privire francă, privirea cuiva care știe ce vrea. Ne instalăm, mă avertizează că povestea ei nu e deloc veselă. Cu o cruzime de jurnalist care caută ratingul, mă bucur. O să fie material.

Provin dintr-o familie mixtă. Mama e româncă și tata a fost jumate-jumate. Suntem șase frați acasă. Noi suntem trei negri și trei albi, ne-a făcut mama așa ca să nu ne supărăm. Mă întrebam și eu de ce sora mea e albă și eu sunt neagră. Când eram mică, aveam senzația că nu mă spăla mama bine și furam tixul de vase din bucătărie și mă frecam pe față ca să mă albesc, eu credeam că de-aia sunt neagră, că nu mă spăla mama bine.

Pe toți șase ne-au dat mama și tata la școală, dar prea puțini dintre noi au reușit s-o și termine. Eu am avut norocul de a avea o învățătoare extraordinar de bună, care s-a ținut de capul părinților mei să mă duc la școală. Venea la

ușă, la mama și îi spunea să mă lase să mă duc la școală. Mama mă închidea în casă și eu săream geamul – stăteam la parter. Cumpăra învățătoarea caiete, îmbrăcăminte, încălțăminte ca să pot să merg la școală. N-am fost o elevă foarte bună, nu am învățat niciodată de 10, dar nici o elevă proastă nu am fost. Nu mi-am dorit niciodată să fiu lăsată în urmă. Tot timpul a trebuit să învăț mai mult decât alții ca să pot să fiu acceptată în jurul lor.

Noi eram singura familie de romi de pe stradă. Când a trebuit să intru la liceu, vecinii de la bloc spuneau că la 15 ani trebuie să mă mărit, că așa fac țiganii. Le-am spus că n-o să mă mărit, „O să vă arăt că o să fac și liceul, îl termin și mă duc și la facultate”. Toate prietenele mele din grupul de copii cu care eram acolo la bloc au fugit de pe acasă pe la 17, 18 ani, nu au făcut prea mare lucru în viață. ■

Simt nevoia să confirm: oare am înțeles eu bine? Familia Oanei era singura familie de romi de pe stradă. Deci vecinii despre care vorbește Oana erau români, nu? Iar fetele care au fugit de-acasă pe la 17-18 ani erau românce, nu? Și Oana, romă fiind, e singura dintre fetele de pe stradă care și-a continuat studiile? Se pare că da. Nu au trecut nici cinci minute din interviu și povestea Oanei contrazice un faimos stereotip, acela că fetele rome se mărită de mici și de aceea abandonează școala. Oana nu intră în această categorie, spre deosebire de vecinele ei – românce – care s-au oprit din studii mai devreme decât ea.

Mai mult decât atât, vecinii Oanei îi spuneau că o să se mărite înainte de liceu, că doar așa fac romii, știm prea bine, nu? Îmi aduc aminte de o întâlnire cu o fată romă, n-are importanță de unde, care făcuse în școală un curs de educație interculturală. O întreb: ce-ai învățat tu despre etnia romă la acele cursuri? Îmi spune: că fetele rome se mărită de mici. O întreb câți ani are. Cincisprezece, zice. Zic aha, deci ești măritată. Zice că nu. Zic ei, oi fi vreo excepție. Dar ai prietene rome de vârsta ta care s-au măritat? Nu are. În toată comunitatea de câteva mii de romi, nu e nicio fată măritată de mică. „Romii nu mai sunt cum erau acum 20-25 de ani”, zice Oana. Stereotipurile noastre, însă, nu țin pasul cu schimbarea.

Aveam două tabere de copii când eram mică, unii pe care îi lăsașu părinții să se joace cu mine și unii pe care nu-i lăsașu părinții să se joace cu mine. Vorba aia: “Nu te joci cu ea, că e țigancă”. Până când m-am enervat și le-am zis: odată în viața voastră o să aveți nevoie de ajutorul meu, indiferent cu ce veți vrea, dar veți veni la ușa mea să vă ajut. Și au venit, fie că aveau nevoie de lecții la franceză, la engleză, la geografie. Pe urmă am intrat la liceu, în liceu am avut prima dată dirigintă bună și profesori buni. Eu, dacă în generală am învățat, automat am plecat cu un bagaj de cunoștințe în liceu și m-am făcut cât de cât remarcată la unele materii, mai ales la cele care mi-au plăcut mie. Și în clasa a unsprezecea aveam dirigintă o profesoară care niciodată nu-mi dădea nota pe care o meritam. Între timp m-am îmbolnăvit, am stat mai mult prin spitale decât pe la școală și am fugit de la spital să mă duc să dau test. Mi-a zis diriginta că-s nebună, că n-am cum să fac așa ceva și la bacalaureat am luat la scris 9,12. A venit diriginta la mine și mi-a zis: “Vezi, dacă îți dădeam nota pe care o meritai, nu luai nota asta”. I-am zis: “Dacă îmi dădeți nota pe care o meritam, poate luam 10, nu atât”. ■

Și iar îmi aduc aminte de o școală în care erau mulți copii romi. Profesorii de acolo îmi spun că de la copiii romi de clasa a cincea nu se așteaptă decât să stea cuminți în bancă și să dea bună ziua. Atât. Iar în clasa a cincea, copiii romi știau doar atât: să stea cuminți în bancă și să dea bună ziua. Poate ar fi putut mai mult decât atât. Îmi aduc aminte de ceea ce spunea Roxana Marin, profesoara care nu se îndoia de faptul că acei copii care se revendicau drept legionari și-și doreau „moartea țiganilor” urmau să se schimbe după patru ani. Și mă gândesc la cât de mult pot însemna așteptările unui profesor.

Dar la ce să te aștepti de la un copil rom? Să-ți contrazică ideile tale fixe? Să-ți demonstreze că poate mai mult? Că dă teste de nota zece? Că nu se mărită la cincisprezece ani? Că ia admiterea la liceu? Că ajunge la facultate? Că muncește, cinstit, și poate mai mult ca alții?

Am muncit de mică. După ce am intrat la liceu aveam grijă de un copil în timpul vacanței ca să pot să am bani ca toamna să am de unde să-mi cumpăr caiete, îmbrăcă-minte, să pot să mă duc la liceu. Pe urmă, la șaisprezece ani eram vânzătoare, vindeam la un magazin bere, sucuri, tot așa, pe timp de vară. Într-adevăr, veneam foarte obosită, mă lua somnul noaptea pe fotolii, nici nu mai apucam să ajung în pat. Au fost foarte multe chestii pe care nici frații mei, nici mama nu le știu. Mama nu știe spre exemplu, că eu, în anul întâi de facultate, din două mii de lei mâncam o săptămână lapte cu pâine și o săptămână mere cu pâine. Dacă mâncam parizer, pfoa! Mergeam cu prietena mea și cumpăram parizer și stăteam pe bancă în Cișmigiu și eram cele mai fericite când mâncam parizer.

Când a trebuit să vin la facultate, am cunoscut un om din Partida Romilor, era atunci în Ploiești. Veniseră niște nemți la noi în Ploiești să vorbească cu romii de acolo și aveau nevoie de translator, omul ăsta mă cunoștea pe mine și m-a chemat să le fiu translator. Și pe urmă m-a întrebat: „În ce clasă ești?” Atunci eu eram a zecea. Și m-a întrebat: „Ce vrei tu să te faci când o să fii mare?” Și am zis că vreau să merg la facultate, nu mă interesează unde. Aș fi vrut la Drept, așa îmi doream eu, să mă fac avocat. Când am terminat clasa a douăsprezecea a venit și a întrebat-o pe mama: „Ei, fiica ta a luat bacul, o duci la București să dea la facultate?” Mama: „Nu!” - femeie cu concepții din alea: „Cum să plece de acasă, dacă cine știe ce se întâmplă, nu o duc.” Eu, acum, dacă tot vorbisem cu omul acela și-mi doream nespuse de mult să ajung la București, n-am dormit toată noaptea, am plâns și i-am spus mamei mele cu o seară înainte: „Dacă nu mă duci la București, toată viața mea te blestem! Du-mă, măcar să vad ce șansă am și pe urmă spun dacă merit sau nu merit.” Și am venit în București, bălăcărită de mama tot drumul.

În București, eram vreo patruzeci de inși strânși să ne

pregătim pentru admiterea în facultate. Din toți patruzeci nu am intrat decât șase inși, noi ne strângeam seara în cameră și povesteam fiecare lecțiile, unde a ajuns fiecare, eu nu prea învățam cine știe ce, până am făcut un pariu cu colegii și le-am zis: eu mâine seară la ora asta am șase lecții, câte aveți voi învățate, plus una înaintea voastră. „Ei, nu se poate, nu ai cum să înveți atât.” „Ba da.” A doua zi mi-am strâns cărțile lângă mine, am început, am învățat și seara la douăsprezece noaptea ne-am ascultat. Atunci mi-a zis un coleg: „Tu intri!” Și am intrat la facultate.

Primul an de facultate – la studenții de anul întâi nu se dă cămin – trebuia să fac naveta. Nu am știut ca nu mi se dă cămin. Nu cunoșteam pe nimeni în București, așa că m-am dus la sediu la Partida Romilor. Primele doua seri mi-au plătit ei cazarea, la un hotel. N-aveau cum să mă susțină pe mine acolo. Pe urmă, ei aveau în sediul lor acolo, o cameră mare. Erau canapele acolo, tot ce le trebuia și mi-au zis că o să pot să dorm acolo. Am stat acolo primul semestru. Al doilea semestru au transformat camera în studio de înregistrare. N-aveam unde să mă duc, mai aveam o prietenă care avea rude în București și pe Emilian, pe care îl știam de la Asociația Studenților Romi. Și m-am trezit în prima zi de sesiune din semestrul doi că n-am unde să dorm. M-am dus în Rahova, la prietena asta a mea, acolo erau patru copii, cu ele două - șase. Unde să dormi într-o garsonieră? N-aveai unde. Am plecat pe la vreo zece noaptea spre Alexandria, că acolo stăteam, mi-era frică și de umbra mea pe vremea aia, dar am plecat la Alexandria. În Alexandria era zăpadă, era frig, era vânt, Emilian nu era acasă, m-am întors înapoi. Vine ăsta la ușă și-i spun: „Eu de aici nu plec, că nu am unde să mă duc, dorm la ușă, dar de aici nu plec.” Cred că i s-a făcut milă de mine și m-a primit în casă. Am stat acolo în noaptea aia.

Primul an m-am descurcat destul de bine relativ vorbind, am făcut și naveta spre București, mai făceam

naveta și de la țară, de la Afumați. A trecut primul an mai greu, mai ușor, dar a trecut. În al doilea an am plecat de data asta pe post de asistentă în proiect, un proiect pentru admitere în facultate. În comuna 1 Decembrie m-am împrietenit cu o fată, iar părinții ei m-au plăcut foarte tare, pentru că toată perioada facultății pe urma am stat la ei în casă și m-au ajutat foarte mult părinții ei, poate mai mult decât m-au ajutat mama și tata. Mama, dacă îmi dădea cinci mii de lei în primul an de facultate, trei mii dădeam pe bilet, două mii îmi rămâneau mie ca să am să cheltui. În 1 Decembrie pot să spun că m-am format eu ca om, la familia acestei fete. Niciodată nu mi-au zis că trebuie să plătesc lumina sau..., niciodată. Eu în casă la ei nu m-am simțit niciodată chiriașă sau în gazdă sau în alt fel, pur și simplu am fost fata lor. Dacă prietenei mele îi cumpărau spre exemplu ciorapi, îmi cumpărau și mie, că știau că mă duc acasă și mi-i iau frații mei, veneam fără șosete înapoi. Am avut norocul să întâlnesc în viață persoane care m-au ajutat.

În 2003 m-am căsătorit, la douăzeci și cinci de ani. Pe soțul meu, când ne-am căsătorit, l-am dus întâi acasă la mama: „la uite, mamă, îl vezi? Cu ăsta mă mărit.” Mama nu a zis nimic, că totdeauna am făcut ce am vrut. El tot amâna să mergem acasă la el, noi mai aveam un pic până în cununia civilă și el tot nu mă ducea acolo. „Mă, de ce nu mă duci tu? Mă, ce ai?” La un moment dat iau telefonul, îl sun pe socru-miu și spun: „Bună ziua, bună ziua, sunt viitoarea dumneavoastră noră, dar să știți că sunt un pic cam blondă cu ochii albaștri, ca să n-aveți vreun șoc când mă vedeți.” Am plecat acasă la socru-miu și când m-a văzut mi-a pupat mana. Soțul meu a început să plângă, nu-i venea să creadă, dar nimic nu m-a întrebat. l-a fost teamă probabil că nu o să fie de acord. Am niște socri minunați. După ce am făcut nunta au început vecinele pe acolo: „Aaa, că noru-ta, ți ganca de noru-ta.” Soacra mea,

În momentul în care au început să spună că nora ei este țigancă, le-a zis: „O fi ea țigancă, da e mai deșteaptă decât voi toate la un loc.”

Iar acum, m-am hotărât în sfârșit să lucrez în domeniul meu pentru că zece ani de zile am lucrat, dar nicidecum în meseria pentru care am învățat atâția ani de zile. M-am hotărât că vreau să muncesc în domeniul meu. Mie îmi place să ajut oameni și asta pot să fac. Lucrez la Direcția Generală de Asistență Socială a Municipiului București. Mi-a fost greu să ajung unde sunt, mi-a fost greu să fiu acceptată. Cu foarte mulți ani în urmă am fost să mă angajez la sectorul 1, cu diploma în mână, ca asistent social. Am văzut posturile scoase și zic: „Mă duc și eu să mă înscriu.” M-am dus acolo și tipa de acolo se uită așa la mine și-mi zice: „Ai terminat postliceala?” Și spun „Nu”. „Ai făcut curs?” Îi zic „Nu”. Ai făcut colegiul? Îi zic: „Nu, doamnă, nu vedeți ca am diploma de bacalaureat, am diplomă de licență, am terminat facultatea!” „La stat?” Și zic „Da”. Am văzut-o cum s-a uitat la mine și mi-am zis: „Asta o să mă cheme la sfântu' așteaptă!” De ce nu m-a primit? Post liber era, studii aveam, mă încadram perfect. De ce nu m-a chemat?

Acum câțiva ani de zile am mai lucrat la o firmă la etichetat și după două săptămâni de zile ajunseseam sus la birou și toată lumea își dădea coate și întreba pila cui sunt. Nu eram pila nimănui. Unora li se pare imposibil să termini o facultate, și la stat, sau să fii deștept, să-ți meargă capul la ceva. ■

Îmi amintesc din nou o scenă dintr-o școală cu mulți copii romi. Profesoara îmi spune: „Am o fetiță în clasă, e așa de frumoasă și deșteaptă! Nici n-ai zice că e romă!” Atât de mult ni s-a impregnat imaginea negativă a romilor, încât nici măcar nu ne putem închipui că pot exista romi frumoși și deștepți. Pe câți romi frumoși și deștepți nu-i vedem când trec pe lângă noi?

A m un băiat minunat, are 3 ani. E la creșă. Prima dată când l-am înscris pe fi-miu la creșă l-am înscris în perioada în care nu se mai fac înscrieri și unde sunt locurile foarte greu de obținut. Dar băiatul meu e blond cu ochii albaștri, nimeni nu o să spună că e rom.

În momentul în care m-am angajat, am un coleg de serviciu care a spus: „Era bine dacă mai trăia Antonescu, că el dacă ar putea, toți țiganii i-ar lua și i-ar împușca.” A doua zi m-am dus cu fi-miu la serviciu și i-am zis: „Pe el l-ai împușca?” „Nu.” „Păi de ce? Nu sunt eu mă-sa? Ce dacă e blond cu ochii albaștri? E băiatul meu.” ■

De multe ori mi-am pus întrebarea cum se face că unii oameni simt dorințe atât de violente. Să moară în masă un grup de semeni. Mulți o spun pe față, și cred că și mai mulți o spun doar în gând. Unii dintre ei sunt chiar credincioși, cunosc astfel de cazuri. Îmi imaginez cum e să-ți faci cruce când treci pe lângă o biserică, pentru ca cinci minute mai târziu să-ți dorești moartea „țiganilor”. Sunt convinsă că de multe ori e vorba de orbire. De faptul că cei care spun sau gândesc asta nu mai văd oameni sau copii atunci când își doresc moartea lor. Au ajuns un concept abstract, dezumanizat, care la rândul său îi dezumanizează pe cei care le doresc moartea. Oana povestește cum colegul și-a schimbat mentalitatea, odată ce a cunoscut-o pe ea. Cum nu-și mai dorește ca romii să fie împușcați. Bănuiesc că și întâlnirea cu un copil a cărui moarte și-o dorise l-a scuturat puțin: cum să-ți dorești să moară un copil?

Mă gândesc că, involuntar, fiul Oanei a modelat un alt om și l-a schimbat în bine. Și mă întreb cum societatea asta îi va întoarce favorul. Cum îl va modela ca om.

L -a întrebat odată un vecin: „Mă, tu ești român sau țigan?” La care el se uita așa la el și zice despre un alt vecin: „Ăsta e țigan!” Eu nu l-am învățat așa ceva, diferența între român și țigan, am zis că e prea mic să-l învăț de pe acum. Pe urmă, când am intrat în casă, l-am întrebat: „Mama, de ce i-ai spus tu că Victor e țigan? De unde ști tu ce e ăla țigan?” „Mi-a spus doamna de la creșă.” Mi-a venit odată și mi-a zis și mie: „Hai în casă că vin țiganii și mă iau!” ■

Interviul se termină, mult prea devreme. Aș fi vrut să mai stau de vorbă cu Oana, îmi face bine să-i ascult povestea, să-i absorb forța. Îi spun că, în pofida avertizărilor de la începutul interviului, povestea ei nu mi s-a părut tristă. Că mi-a transmis puterea ei. Că a lăsat o urmă. Că e o poveste ca o cafea tare, te scutură și-ți dă energie și simți că poți răzbate mai departe.

„Da, domne, sunt o țigancă deșteaptă, care-i problema?”

Claudia Bulată

42 de ani, contabilă, Mizil

Deși Claudia are puțin peste 40 de ani, mi-e foarte ușor să mi-o imaginez școlăriță. Poate pentru că vorbește mult despre anii de școală, despre profesori, despre cum era dată ca exemplu întregii clase, despre colegii care voiau să stea lângă ea la lucrări sau o întrebau în pauze cum se rezolvă câte un exercițiu. Dar poate și pentru că are în continuare un fel de conștiinciozitate și o energie aproape copilăroase, o dorință școlărească de-a fi prima.

Discuția noastră se întinde pe câteva ore bune; prin geamul de la ușă se uită din când în când la noi nepoatele Claudiei, fetele surorii ei mai mari, plecată la muncă în Italia, pe care Claudia le crește de ani buni. Când ies și eu în curte, fetele se așează lângă mine tăcute, ca două pisici, și mă privesc cu coada ochiului. Cea mai mare îmi răspunde politicos la întrebări, vorbește corect și cumpătat, ca și cum ar fi la școală; mi-o imaginez pe Claudia la vârsta ei. O fată deschisă, generoasă, dornică să se afirme.

Claudia a mers la școala generală din comunitate. Încă de pe atunci era între primii la învățătură și, deși nu era singura elevă de etnie romă din clasă, știa că e posibil ca performanțele ei să-i irite pe unii dintre colegii români. Dar niciunul nu i-a spus nimic în față, iar pe Claudia n-o interesa dacă în spate o bârfeau. „Da dom’ne, sunt o țigancă deșteaptă, care-i problema”, spune ea în mai multe rânduri pe parcursul dialogului, ca o replică recurentă dată unor voci – din păcate, deloc imaginare – care spun că romii sunt „predispuși” să nu învețe. „Asta e problema lor, că nu le place școala”, aud din când în când câte-un șofer de taxi, un pensionar, o vânzătoare sau un prieten al unor prieteni cu care deja îmi propun să nu mai stau prea mult de vorbă. „E ceva în cultura lor care îi împiedică să se ducă la școală”, îmi spunea cineva

acum câteva luni. „Ce anume?“, am întrebat, curioasă. „Nu știu ce, dar este“, mi-a răspuns, sigur pe el, amical. „Dar în cultura ta e ceva care te împiedică să gândești?“, îmi venea să-l întreb. Dar aș fi trecut drept o partizană lipsită de nuanțe, așa că mi-am înfrânat pornirile justițiare și m-am mulțumit să-l compătinesc în gând pentru lipsa de informare.

*M*i-a plăcut școala de când eram mică. Mă gândeam, Doamne, cum poate copilul ăla să învețe, ce dacă e român, eu n-aș putea să învăț ca și el, poate mai bine ca el... Și am avut tăria de caracter să merg mai departe, n-am renunțat, chiar dacă am fost bolnavă, am avut probleme de sănătate când am fost mică, am avut o hepatită cronică, am stat prin spitale, dar datorită ambiției am zis „nu renunț!“ și am mers mai departe, chiar și fără pregătire, că n-aveam prea mulți bani. Și, pentru că am fost o elevă bună la învățătură, profesorii s-au atașat de mine, mă dădeau ca exemplu bun, îmi luau caietele să mi le arate la colegi, „la uitați: scris ordonat, fără ștersături, fără colțuri îndoite, lecțiile făcute la timp“. Sau ne scotea la tablă, ieșeam eu și încă un elev rom, eu știam să răspund, el nu prea. Și profesorul: „Mă, ea nu-i ca tine? Ea de ce a putut să facă și tu n-ai putut?“ Și poate pe moment atunci simțeam o strângere de inimă, îmi părea rău că îl dădea ca exemplu negativ, știi, dacă era rom de-al meu, normal că nu doream să fim arătați cu degetul, și în pauză când se termina ora încercam să-l trag de-o parte pe colegul care pășise necazul: „la vino încoace, tu de n-ai făcut lecția, hai s-o facem împreună“. ■

La fel au stat lucrurile și la liceu. Pe-atunci Claudia era singura fată din comunitatea sa care mergea la liceu, și încă la Liceul Economic, unde și-a luat ambele examene de treaptă cu o medie mare. La liceu nu era singura de etnie romă din clasă, își amintește Claudia, cu un amestec de iritare și amuzament: mai avea un coleg rom, care însă nu voia să-și declare apartenența etnică.

*P*arcă îmi părea rău, uite dom'ne îi e rușine cu ceea ce este, din punctul acesta de vedere, nu că nu îmi recunoștea mie că e rom sau nu, că până la urmă nu mă interesa pe mine dacă învăța sau nu învăța sau dacă era rom sau român. Dar nu și-a asumat identitatea și pe mine parcă mă deranja când vedeam că se ține cu nasul pe sus și în spate îl țigănește toată lumea, poate cum mă țigănea și pe mine, dar nu știam, și barem nu recunoaște. Da dom'ne, mă mândresc cu ceea ce sunt, țigan deștept, învăț bine, care e problema? Eu sunt dintr-o familie deosebită, am frați la școală care învață și ei bine, părinții mei și-au văzut de treaba lor, ne-au educat, ne-au ținut la școală, ar fi un motiv de mândrie cred pentru orice copil care se ține de școală chiar dacă părinții sunt amărâți, poate s-au lăsat pe ei ca să mă țină pe mine la școală. ■

Părinții Claudiei au pus mereu educația celor patru copii pe primul loc, chiar dacă situația financiară a familiei nu era strălucită: tatăl Claudiei lucra ca maistru la Brăila și venea acasă o dată la două săptămâni, iar mama era casnică. Dar, cu chibzuință și înțelegere, se puteau ține patru copii la școală. Ce-i drept, nici copiii nu se lăsau împinși de la spate să învețe.

*N*e-a plăcut foarte mult să învățăm, mai ales mie și lui frate-miu al' mare. La ședințele cu părinții profesorii ne scriau la toți copiii pe carnețel să chemăm părinții la școală, și la noi ziceau că nu e cazul să vină părinții la ședință. Dar mama era în consiliul de părinți al școlii și mergea regulat la ședințe, chiar dacă de multe ori poate nu era nevoie, dar se ducea să se intereseze, ca orice părinte. Și acolo: „La dvs. chiar nu sunt probleme, vă felicit, aveți un copil deosebit”. După care auzea mamele celorlalți copii, „la uite dom'ne ce-o mai laudă pe fata ei, pe țigancă”. Dar mamei mele nu-i păsa, zicea, „Lasă să vorbească, mamă, important e să înveți tu, că știi pentru tine, nu pentru alții”. ■

Claudia se uită din când în când spre un tablou de pe perete care înfățișează o femeie blondă, frumoasă, tânără, cu o privire ambițioasă. „Ea e mama, țigancă blondă cu ochii verzi. Eu semăn cu tata, brunet”. Tatăl Claudiei era român, dar, după ce patruzeci de ani de căsnicie în care a trăit în comunitatea de romi din care venea soția, deși n-a învățat niciodată limba romani, tatăl ajunsese să simtă că face parte din neam.

Când se nimerea să fie tata liber, mereu mă întreba: „Tată, te ajut cu teme, ai terminat?”, iar eu ziceam: „Da tată, am terminat, vino și vezi, e bine?”. Mai știa tata, nu mai știa de pe vremea lui, se uita acolo, apoi se uita la răspunsuri, vedea că și mie mi-a dat la fel și îmi spunea: „Da, tată, e bine”, încerca să mă stimuleze. Așa erau atunci părinții pe vremea mea. Părinții mei au fost modelul meu în viață, că am avut ce să învăț de la ei, au fost niște oameni cinstiți, integri. Apoi i-am avut ca model pe unii dintre profesori. Unul care mi-a marcat copilăria a fost învățătoarea mea. Chiar m-am întâlnit acum câțiva ani cu dânsa pe stradă; eu, sincer, nu eram sigură că e ea, dar m-a oprit dânsa și mi-a zis, „Nu cumva tu ești Stoicescu?”, și am stat puțin și m-am uitat la dânsa. „Dumneavoastră sunteți doamna mea învățătoare”, zic. „Da, măi Claudia, vezi că nu m-ai uitat?” „Da, doamna învățătoare, nu v-am uitat, dar nici dumneavoastră nu m-ați uitat.” A fost un moment deosebit pentru mine. Apoi, tot așa, m-am întâlnit pe stradă cu profesoara mea de matematică. A albit și ea, săraca, are fata la facultate, că era copil mic când venea cu ea la ore, când ne preda o mai lua și pe ea, eu eram în clasa a treia sau a patra, nu mai știu, și acum era cu fata ei, studentă la facultatea de matematică. Zic: „E fetița care venise cu dumneavoastră la catedră în clasa a 3-a?” „Da, zice, uite ce mare s-a făcut și cum au trecut anii”, am stat de vorbă și am depănat amintiri. M-a întrebat de sora mea, de fratele meu, de mine unde lucrez, mi-a zis că i-a părut rău de mine, că am avut probleme de sănătate și nu

am dat la facultate, dar m-a sfătuit că dacă se ivește o oportunitate să nu renunț la această idee. ■

Și n-a renunțat – când am cunoscut-o eu, Claudia tocmai se înscrisese la facultate, la limba romani. Deși a terminat liceul printre primii, n-a reușit să meargă mai departe, pentru că între timp se îmbolnăvise grav mama ei, pe care a trebuit s-o îngrijească, apoi s-a îmbolnăvit și ea. Din cauza lunilor petrecute în spital, n-a apucat să se pregătească pentru admitere, așa că a picat cu câteva sutimi sub linie. Dezamăgită, anul următor n-a mai vrut să încerce, apoi mama ei a murit, iar Claudia a ales să se angajeze, socotind că e timpul să aducă niște bani în casă. Pentru că terminase Liceul Economic, a fost repartizată contabilă la o asociație agricolă dintr-o comună învecinată, unde a făcut naveta timp de cinci ani, până a venit revoluția. După aceea s-a angajat, tot contabilă, la o fabrică de mobilă din localitate, unde lucrează și acum. În cei douăzeci și ceva de ani de activitate, a reușit să câștige respectul colegilor și pe-al șefilor, chiar și al celor care afirmă zgomotos că „nu suportă țigani”. „Dar n-au încotro, trebuie să respecte funcția, chiar dacă nu respectă omul, măcar funcția și tot o respectă”, spune Claudia.

Vreau ca și oamenii noștri romi să ajungă sus, că sunt destui care au reușit, care au ajuns doctori, procurori; chiar aici la noi în Mizil cunosc pe cineva care a terminat facultatea de Drept și a ieșit procuror, mai cunosc un băiat din Ploiești care-i rom și e procuror... Eu cred că și etnia noastră poate să ajungă sus. ■

„Încrederea în tine vine din ceea ce construiești singur”

Dezideriu Gergely

35 de ani, avocat, București

Plouase peste noapte; dimineața de vară era răcoroasă și puțin înnorată. Urma să mă întâlnesc cu Dezideriu Gergely, unul dintre profesioniștii mișcării rome, avocat, membru în Consiliul pentru Combaterea Discriminării, cu studii în străinătate, care – așa cum am aflat ulterior - în scurt timp avea să ocupe o poziție de conducere la European Roma Rights Centre în Budapesta. Mi-am dat seama că am puțin trac din felul în care îmi tot recapitulam în minte întrebările pe care voiam să i le pun, ca și din faptul că am optat, aproape fără să mă gândesc, pentru niște haine ceva mai *office* decât port de obicei. N-am greșit; Dezideriu avea și el o ținută *smart casual*, potrivită cu răcoarea dimineții. L-am găsit la sediul nostru, vorbind în romani cu Cătălina.

Am pornit împreună spre curtea părinților lui Géraldine și am rămas acolo mai bine de trei ore; când am plecat, dimineața răcoroasă se transformase într-o zi de vară caldă, iar trercul meu inițial lăsase loc entuziasmului. Aproape că-mi imaginam că, dacă l-ar cunoaște pe Dezideriu, toți cei care au idei fixe despre cum sunt „țigani” și cum sunt „ungurii” (de obicei aceiași) și-ar schimba instantaneu părerea. Când m-am întors la birou, nu știam ce să le povestesc mai întâi colegilor: despre parcursul lui Dezi, despre modul neproblematic în care-și asumă apartenența etnică dublă, romă și maghiară, despre felul calm în care vorbește, cu un vag accent ardelenesc, zâmbind încrezător și șarmant, despre experiența lui la Romani CRISS și la CNCD, despre determinarea lui calmă de-a face ceva pentru situația romilor, despre toate lucrurile pe care le-a făcut deja... Colegii mei n-au înțeles, probabil, mai nimic din felul în care treceam de la o temă la alta fără să-mi duc nicio frază până la capăt. Mai târziu, în fața interviului transcris, povestea s-a reșezat de la sine. Entuziasmul meu însă nu s-a temperat.

M-am născut în Sovata, în județul Mureș. Am trăit într-o comunitate preponderent maghiară pentru că în zona unde m-am născut eu și unde am stat până la 6 ani sunt majoritari maghiarii. Țsta este unul dintre motivele pentru care eu până la o anumită vârstă am vorbit mai mult limba maghiară decât limba română. După aceea, părinții mei s-au mutat din Sovata într-o localitate apropiată de Târgu Mureș, unde sunt și în momentul de față, în Luduș. Este o localitate foarte apropiată de Hădăreni, zona unde a fost conflictul în '93 în care s-au ars casele romilor. ■

Îmi amintesc de filmul *Gadjo Dilo* al lui Tony Gatlif, apărut prin anii '90, care s-a inspirat și din evenimentele de la Hădăreni. Mie mi-a plăcut enorm filmul, e de altfel singurul film pe care l-am văzut de cel puțin cinci ori, voind să-l arăt și prietenilor mei străini. În schimb, prietenii mei români au fost consternați de film. Nu i-a interesat nici partea artistică, nici muzica de o calitate incontestabilă (să amintesc oare că unele melodii sunt cântate de Adrian Minune?), nici jocul incredibil al Ronei Hartner, nici povestea de dragoste, nimic. Ceea ce i-a supărat pe prietenii mei din acea vreme e imaginea pe care filmul ar da-o, chipurile, despre români, în episodul în care aceștia ard casele romilor. Și cu toate că într-adevăr, casele romilor au fost arse, oameni și-au pierdut viața în acele evenimente, importantă nu era nici măcar veridicitatea faptelor. Important era că imaginea României risca să fie pătată, că străinii ar fi putut generaliza (la fel de abuziv cum generalizează și mulți români), rămânând cu impresia că românii sunt niște barbari care ard case. Uneori obsesiv, ne interesează mult mai mult imaginea României decât realitatea. Nu contează ce se întâmplă în țară, important e să se vadă bine din afară.

Dar să revenim la povestea lui Dezideriu.

Am trăit într-o zonă multi-etnică, multi-culturală, multi-religioasă. Făcând abstracție de conflictul din '93 la care am făcut referire, în rest, relațiile dintre oameni, cel puțin cum le-am perceput eu mic fiind, erau absolut normale. Nu am putut să sesizez ceva care să fi fost pentru mine ieșit din comun. Marea majoritate a timpului era

perioada comunistă, practic nu am putut să sesizez foarte de mult aceste discrepanțe, cel puțin la vârsta respectivă, pentru că eu am 35 de ani, deci practic eu până în clasa a opta am prins vechiul regim. Și la vârsta aia era mai puțin sesizabilă discrepanța dintre – să zicem – modul în care trăiesc sau conviețuiesc comunitățile. Cert este că, cel puțin la mine în familie, nu au existat discuții legate de diferențe. Nici măcar nu s-a acordat o importanță faptului, și asta și poate și determinat de apartenența părinților mei: ei au pornit dintr-o familie mixtă, tatăl meu este rom-ungur, în schimb pe latura mamei sunt români. ■

În familia tatălui meu vorbeau în limba romani. Eu n-am învățat decât puțin limba romani. La un moment dat am discutat cu taică-meu că de ce nu m-a învățat, pentru că i-am reproșat, într-un fel, și mi-a zis că motivul principal a fost să mă țină deoparte de ceea ce aș fi putut să resimt sau să sufăr ca un fel de frustrare, cu care taică-meu s-a confruntat de multe ori. Taică-meu este muzicant și lui i s-a întâmplat de foarte multe ori să i se reproșeze apartenența etnică. În afară de asta, mama mea a fost de principiu furată, motiv pentru care tatăl meu a considerat că e mai bine ca partea asta legată de limbă în mod special să o țină mai de departe de mine. Însă despre apartenența etnică am vorbit foarte târziu la mine în familie, în momentul în care am început să am relații cu fete, în momentul în care s-a pus problema unor relații să zicem de seriozitate, în care ar fi presupus ca familiile să se cunoască, atunci ai mei mi-au zis: „Ok, trebuie să știi că asta ești și asta e familia noastră”. Într-un fel voiau să mă pună în gardă că nu trebuie să mă ascund, să-mi fie rușine de ceea ce sunt, dar că este posibil să mi se reproșeze. Era o chestie de care se știa, dar despre care nu se vorbea în mod deosebit, dar nu era neapărat o problemă, era o chestiune tacită.

A*m fost la o școală românească unde erau practic copiii din minoritatea maghiară, minoritatea romă și români. În timpul regimului comunist cel puțin până în clasele 1-8 eu nu am cunoștință de clasă separată. Nu-mi aduc aminte să fi cunoscut în școala în care eram că era o clasă numai pentru romi. Ceea ce acum se întâlnește. Iar*

apoi, după ce a venit Revoluția, sigur, la liceu iarăși nu existau. Liceul l-am făcut tot acolo, în localitatea Luduș, lângă Târgu Mureș. La școală nu-mi aduc aminte de niciun moment în care să se fi pus în discuție apartenența cuiva – asta și pentru că în Ardeal în general nu se face din asta o problemă că uite ăla e ungur, sau uite ăsta e țigan, eu nu m-am confruntat cu problemele astea. Totuși îmi aduc aminte că elevii romi stăteau undeva în spate. Și eu stăteam în spate, dar nu pentru că aș fi fost de etnie romă, ci pentru că pur și simplu îmi plăcea să stau în spate, întotdeauna mi-a plăcut să stau în spate pentru că eram timid, eram foarte timid.

Tatăl meu a terminat școala de muzică și a cântat în restaurante. Mama lucra la hotel, era recepționeră. A fost alegerea părinților mei să fac Dreptul, mie nu mi s-a părut ceva interesant, eu voiam altceva, mă gândeam la istorie, la chestii de genul ăsta. Însă ai mei au fost mai pragmatici și mi-au zis: „Ok, dar ce o să faci cu istoria?” Ulterior s-a dovedit că a fost alegere foarte foarte faină pentru că am urmat cariera în avocatură. În 2000, am venit în București, am dat examen în baroul de avocatură și am și intrat. După aceea am început să lucrez ca stagiar într-un cabinet de avocatură. Bine, imediat, la câteva luni după ce am intrat în Barou am cunoscut anumite persoane, am cunoscut-o pe Mariana Buceanu, care a lucrat la Romani CRISȘ, ea mi-a făcut cunoștință cu cei de-acolo și așa eu am ajuns să conduc aproape 4 ani de zile departamentul de Drepturile Omului la Romani CRISȘ. ■

Deși Dezideriu vorbește calm și n-are nicio clipă aerul că ar trebui să explice cum e cu apartenența la două grupuri etnice atât de discutate și disputate, nu pot să nu insist. Îl întreb ce înseamnă pentru el această dublă apartenență și cum o trăiește, cu tenul lui deschis la culoare și cu părul lui șaten. Cu ce echipă ține când joacă România cu Ungaria. Cât de fluide sunt limitele între cele trei grupuri cărora le aparține și cum negociază granițele sau întrepătrunderile dintre ele.

Pentru mine apartenența etnică nu a constituit o chestiune care să mă frământeze foarte mult în interior, asta pentru că veneam dintr-o familie mixtă, veneam dintr-o zonă în care nu erau probleme de apartenența etnică și niciodată nu ne-am pus mult în mod deosebit întrebarea „Ce sunt eu?”. Întrebarea asta mi-am pus-o mult mai târziu, și în special după ce am început să lucrez în mișcarea romilor. Răspunsul meu este că sunt ceea ce sunt, indiferent de etnie. Pentru o persoană care se naște într-o familie mixtă e o întrebare destul de dificilă, pentru că ai câte ceva din fiecare și atunci depinde de fiecare cu ce se identifică mai mult din ceea ce are. La mine sunt trei naționalități, etnii sau cum vrei să le spui, și atunci sigur că e un amalgam și e destul de confuză situația asta. Poate să fie ok pentru că nu te gândești absolut deloc sau poate să te bulverseze pentru că te gândești. În cazul meu s-a întâmplat să mi se spună la prima vedere: „Tu nu ești rom”, românii să-mi spună la prima vedere ești ungar că am numele maghiar iar maghiarii, „Tu ești ungar?”. Până la urmă contează ceea ce simți tu, nu ceea ce cred alții. Târziu mi-am pus problema asta, dar eu mi-am clarificat-o nu neapărat printr-o asumare, ci prin ceea ce simt eu și cred că cel mai important este că nu mă simt în niciun fel constrâns de să zicem latura românească, maghiară sau romă, e o chestiune pe care o simt în mod natural și ea se manifestă în anumite contexte. De-asta am și ales să profesiez într-un domeniu care era legat de tema asta. Puteam să profesiez foarte simplu Dreptul, de exemplu în firma în care am început să lucrez ca avocat înainte de a cunoaște Romani CRISS sau ale organizației, puteam să-mi continui activitatea pe partea de drept civil, de drept comercial, sau drept penal. Aveam mai multe posibilități, însă mi s-a părut că partea asta legată de drepturile omului e ceva în care mă regăsesc. Și a fost o dublă regăsire, legată de

mine, de interiorul meu ca persoană, dar și de profesia pe care o aveam. Am lucrat la Romani CRISS ca avocat numai pe cazuri de discriminare, pe cazuri de abuz, pe cazuri de violență, pe probleme destul de grave legate de romi. Pentru mine asta a contribuit la dezvoltarea laturii mele interioare legate de conștientizarea acelei părți din mine. Pentru o persoană care se află într-o situație similară cu a mea este foarte simplu să jongleze, dar pentru că poți întotdeauna să ascunzi o parte din tine, să o negi, să o dai la o parte sau să nu o recunoști. În ceea ce mă privește, ceea ce mă face pe mine să mă simt degajat sau liber este că nu am nicio reticență să spun provin dintr-o familie în care am o latură romă.

Sigur că în momentul în care îți declari apartenența sunt unii care simt un anume disconfort când spui că ești rom-ungur. „Aa, păi tu îi ai și pe ăia, și pe ăia, adică ce se poate mai rău!” Dacă mai adaugi la asta și că mai ești eventual de o altă religie, de exemplu o religie neoprotestantă față de care există reticențe, atunci ai însumat pe toate „relele”, sigur, între ghilimele – mă refer la percepția publică. Eu prefer să ignor situațiile astea, prefer să iau distanță, pentru că o astfel de situație nu ține de fapt de mine, ci de celălalt: problema nu e la mine, problema e la el.

După activitatea la Romani CRISS, am plecat în America, unde am făcut studii de specializare în Drepturile omului. Am mers la Universitatea Columbia din New York, am făcut un program de specializare pentru avocați, printr-o bursă Public Interest Law Initiative, era un departament asociat cu universitatea Columbia. Bursa asta era adresată avocaților care lucrează în domeniul drepturilor omului. Sigur că faptul că eu lucram la o organizație, la Romani CRISS, într-un fel se mula foarte bine cu programul. După ce m-am întors din America, pentru că a fost un program de 2 ani, eu am fost propus de ONG-uri să fiu numit ca membru în Consiliul Director al CNCD. În august

2005 am fost numit de primul ministru de atunci, ca membru în consiliul director, asta după un interviu. Am fost numit în virtutea faptului că am avut o anumită expertiză, care era potrivită pentru postul acesta pentru că în lege erau prevăzute condițiile ca să fii membru în colegiu. Din august 2005, sunt la CNCD. ■

De aici încolo, Dezideriu preferă să-mi vorbească mai mult despre munca lui și despre ce anume stă la baza convingerilor lui că ceea ce face este ceea ce trebuie făcut. Că oamenii trebuie feriți de discriminare, că cei mai fragili trebuie apărați în fața nedreptăților. Munca lui Dezideriu vine dintr-un imbold moral, transparent și aproape elementar, și mi-e greu să-l întrerup ca să readuc discuția la copilăria lui sau la perioada facultății. Îl ascult și nu-mi doresc să schimb subiectul.

*M*ie mi se pare flagrant să pui copiii în clase separate, să crezi diferențiere între unii și alții. De foarte multe ori școlile invocă un principiu pedagogic al continuității clasei: dacă o clasă se formează într-o anumită structura ea trebuie să urmeze aceeași structură până la terminarea unui ciclu, asta înseamnă că dacă tu ai niște romi dintr-o comunitate școala îi plasează în aceeași clasă și zice că în virtutea acestui principiu ei merg segregați până la sfârșit. Este inacceptabil, este o formă de discriminare pentru că involuntar pui o etichetă chiar dacă tu îți fundamentezi formarea de clasă pe principiul pedagogic sau pe principiul că acea clasă vine dintr-o zonă, o comunitate.

Îmi aduc aminte de primul caz de segregare pe care l-am pus în discuția ministerului Educației în 2003 (atunci lucram la Romani CRISS), caz în care romii învățau într-o clădire separată, deci nici măcar nu erau puși în aceeași școală cu ceilalți iar clădirea era deplorabilă, erau niște condiții inacceptabile. Erau doar niște bănci, fără geamuri, fără căldură, fără nimic. S-a făcut o investigație și cei de la CNCD au mers la fața locului. Mi se pare absolut

bestială chestia asta: copiii romi erau în clasă în clădirea aceea sperată, nu era niciun profesor în clasă, erau singuri, însă jucau șah. Da, a fost ceva fenomenal pentru cei care s-au dus acolo să vadă niște copiii lăsați de capul lor dar care stăteau și jucau șah.

Una dintre situațiile cele mai delicate este la fel cu plasarea copiilor romi în școli cu nevoi speciale, practic în școli pentru copii cu dizabilități intelectuale. Copiii romi erau plasați fără ca să existe un act medical care să ateste acest lucru. În afara situațiilor de genul ăsta există situațiile legate de comportamentul cadrelor didactice față de copiii romi. Și vă spuneam copilului i se spune ești așa, ești așa. Avem iarăși un caz în care un cadru didactic nu a primit o fetiță de etnie romă la școală. Astea sunt tipurile de cazuri din punctul meu de vedere, extrem, extrem de grave. De ce ? Pentru că în primul rând au loc în sistemul educațional, iar așteptarea de la un sistem de educație este să ajute copilul, nu să-l de la o parte. În al doilea rând produc repercusiuni împotriva unui copil, acel copil practic este supus unei discriminări din anumite puncte de vedere, nu numai pe considerentul că este de o anumită apartenență etnică dar sub aspectul faptului că este un copil, ca și orice alt copil. Și acest lucru presupune protecție, nu presupune să-i încalci drepturile, ci dimpotrivă să-l protejezi, ori aici se întâmplă exact invers. Acel copil nu are niciun fel de vină, de culpă și nu există nicio justificare să-l tratezi diferit, chiar dacă spunem că discriminările nu sunt intenționate, efectul este același. A te comporta discriminatoriu înseamnă a leza demnitatea unei persoane, chiar dacă este copil, acel copil are demnitate, care în nicio situație nu pot să-mi imaginez că ar putea fi justificată.

Sigur că pentru un copil e destul de greu să reacționeze față de un astfel de comportament discriminatoriu, sau atitudine discriminatorie însă cu siguranță că trebuie să

ripostezi. Acum sigur că copiii internalizează diferit situațiile prin care trec, pentru că unii copii pot să se închidă atunci când resimt o situație de genul ăsta să aibă o frustrare pe care să o țină în interiorul lor și asta poate să ducă la sentimente de izolare, da? Alți copii pot să accepte situația asta să o ia ca atare. În unele cazuri copilul poate să aibă un sentiment de acceptare a stării de inferioritate, adică "Tu oricum ești un prost, ești un Țigan". Ok, nimeni nu se așteaptă la nimic de la mine, ca atare asta sunt. ■

Asta se cheamă self-fulfilling prophecy. Profetia care se auto-împlinește. Literatura psihologică și sociologică sunt pline de studii care arată același lucru: dacă despre tine ca individ, sau despre grupul tău, percepția e negativă, probabilitatea de a ajunge să confirmi acea percepție negativă e foarte mare. E un cerc vicios. Mi se pare înfricoșător să mă gândesc că prejudecățile mele ar putea determina destinul cuiva.

Sistemul nostru educațional din România este criticat atât de mult de toată lumea însă dacă mai adaugi la asta și cazurile de discriminare sigur atunci cum poți să te aștepti ca un sistem de educație să pregătească copiii? Noi nu suntem învățați foarte mult să reacționăm, noi suntem învățați să luăm totul de-a gata, pentru că la noi sistemul s-a bazat în mod esențial pe furnizarea de informații. Copilul nu a fost pus să gândească, să dezbată, să aibă o altă opinie, un alt punct de vedere. Eu am avut posibilitatea să studiez în America, unde e un sistem total diferit de sistemul nostru. Acolo accentul se pune pe studiu individual, dacă nu citești nicicum n-o să poți merge la curs pentru că nu o să înțelegi nimic. La curs nu se predă, la curs doar se dezbate, ori tu dacă n-ai citit n-ai cum să dezbați pentru că nu poți să intervii în discuții. La noi este exact pe dos, de multe ori profesorul vine și îți predă. ■

Din întâmplare, pot confirma ceea ce spune Dezideriu. Am fost formată, după revoluție, într-un alt sistem decât cel românesc. Am putut observa cum românii, chiar dacă erau în stare să rezolve ecuații de nu știu care grad la o vârstă la care ceilalți colegi nici nu știau ce-i aia, erau perfect incapabili de gândire critică. Atunci când li se punea o întrebare, se ridicau în picioare. Ceilalți colegi străini râdeau: nu mai văzuseră niciodată așa ceva. Accentul nu era pe disciplină, memorare și în rest, sfânta obediență față de profesor. Accentul era pe critică, pe originalitate, pe inițiativă. O școală străină m-a-nvățat să gândesc singură.

Acum câțva timp, un vechi prieten m-a întrebat despre școala mea, rugându-mă să intervin pe lângă cine oi mai cunoaște eu acolo, ca fiul lui să fie admis în acea școală. Din discuție în discuție, am intrat, inevitabil, pe parcursul câtorva luni, și în tematica romilor, a discriminării, a rasismului. Ne-am certat. Mi-e ciudă că n-am putut să-l conving să gândească măcar puțin prin propriile puteri, în loc să debiteze aproape *ad litteram* stereotipurile pe care le citește în presă. Și mi-am adus aminte că fiul lui e la aceeași școală la care am mers eu. Nu-i nimic, capitulez. Poate peste zece-cincisprezece ani fiul lui îi va deranja prejudecățile pe care n-am reușit eu să le urnesc din loc.

***E**u provin dintr-o familie medie. Părinții mei nu sunt absolvenți de studii universitare, ei sunt la un nivel mediu, sunt oameni simpli care au reușit în viață prin ceea ce au făcut și pentru care a fost foarte important ca eu să depășesc ceea ce au reușit ei să facă. Și din punctul ăsta de vedere practic eu am depășit condiția familiei mele. Asta am reușit pentru faptul că părinții mei m-au susținut total, au făcut sacrificii totale pentru ca eu să pot să-mi depășesc condiția, de fapt cred că ăsta a fost cel mai important lucru din partea familiei mele, că m-au sprijinit cu totul. E foarte important să fii susținut, dar e la fel de important să faci tu ceva pentru tine. Valoarea tu ți-o dai, prin ceea ce faci. Încrederea în tine vine din ceea ce cunoști, din ceea ce construiești singur. ■*

„Doamna mea învățătoare nu ținea cont că noi suntem romi”

Mioara Ganea

24 de ani, învățătoare, Budila

„Uite, io sunt romă, sunt țigancă și am ajuns aici, deci se poate” – le-a spus Mioara Ganea, în primele zile de școală, părinților și copiilor alături de care urma să-și înceapă cariera de învățătoare. Fusese repartizată la o clasă de romi despre care a aflat destul de curând că se confruntau cu mari probleme acasă – financiare, de sănătate, de familie, de perspectivă. În timp ce-mi relatează acest prim episod al carierei ei de învățătoare, la aproape un an de la desfășurarea lui, Mioara mă privește cu ochi gravi, dar vorbește însuflețit, alert; doar din când în când coboară vocea și lasă fraza să se stingă într-un „și na...” la care nici eu nu prea știu ce să zic.

E prima dată când ne întâlnim, dar rămânem împreună mai bine de două ore, în timpul cărora o întrerup de foarte puține ori cu întrebări. Mioara își spune povestea singură, cu determinare, așa cum și-o și trăiește. O poveste presărată cu limite omenești, uneori meschine, pe care acum le-a lăsat în urmă și pe care mi le relatează cu aerul că nu avea ce altceva să facă decât să le depășească. „Și la mine în familie, rudele le spuneau alor mei: Ce face asta dacă se duce la școală? Că dintr-un țigan n-o să iasă nimic, director, inginer. Dar voința mea a fost mai puternică decât râsetele lor”. Și decât multe alte lucruri: lipsuri materiale, discriminare, dificultăți de tot felul. Mioara le-a depășit pe fiecare în parte, pentru că își dorea să învețe, să ajungă undeva. Pentru că avea un vis în care credea. „Înainte de mine, nimeni din familia mea nu a mai fost la liceu”.

Mioara își începe povestea, deloc întâmplător, cu dorința ei insistentă de-a merge la școală. Pentru că nu are decât 24 de ani și e învățătoare, dar și pentru că, indiferent despre câte paranteze am deschide, ne întorcem mereu la preocuparea pentru școală, mi se pare că aceasta a fost centrul de greutate al întregii sale vieți, cea mai constantă provocare și cea mai mare sursă de mulțumire.

Când aveam șase ani, toamna, a ieșit mama să dea vaca-n ciurdă și am ieșit și io după ea. Toată lumea umbla brambura de colo-colo, cu flori în mână, îmbrăcați frumos, și zic: „Ce se întâmplă?” Mama: „Păi încep copiii școala.” „Cum încep copiii școala?” „Păi da, încep copiii școala.” Stau eu și mă uit la lume, văd fetițe, băieței cu flori în mână, și-ncep să țin că vreau și eu la școală. Mama îmi spune: „N-o sa te primească la școala pentru că ai 6 ani, sunt copii mai mari care n-au fost dați la școală și tu nu ai loc, tu ești de grădiniță.” Io cu prietena mea cea mai bună ne-am pus în fund în mijlocul drumului, în praf, treceau căruțe de-o parte și de alta, că na, oamenii mai mergeau la munca câmpului, și noi dădeam din picioare că vrem la școală. Până la urma m-a luat mama, nepregătită deloc, pentru că n-aveam vârsta să mă duc la școală, m-a dus la mătușa mea, a luat o uniformă de la una dintre verișoarele mele, m-au îmbrăcat și m-a dus la școală. Nu eram înscrisă, nu nimic. Și am ajuns în curtea școlii, copii mulți, eram fericită. Încep profesorii să vorbească despre școală, nu știu ce, io – foarte atentă; apoi prezintă învățătoarele pentru clasele mici și mă întrebă mama: „La care doamnă vrei să te duci?” Erau două domnișoare tinere, una cu fustă lungă verde și una cu mini roșu, și io zic: „La doamna cu roșu”, și ea, „Bun, o să te înscriu la doamna cu roșu”. Doamna m-a primit, prima zi a fost ok. După ce am plecat de la școală, am luat magazinele la picior cu mama, să-mi cumpere de toate. Mi-am cumpărat, am mers acasă. A treia zi vine domnul director și, când mă vede, zice: „Fetița asta trebuie să plece acasă, că nu are șapte ani; noi avem copiii care au noua ani și care n-au fost dați la școală, avem copiii repetenți și nu avem locuri pentru copii de șase ani”. Io am început să urlu, pentru că îmi plăcea la școală, îmi plăcea de domnișoara învățătoare și, când să mă ia domnul director să mă ducă afară pe ușă, domnișoara zice: „Bun, trebuie să facem loc în

bancă, eu îmi adun lucrurile de la catedră și vine Mioara și stă la catedră”. Și mi-a făcut loc la catedră. Când a văzut domnul director, n-a mai avut ce să spună și a plecat. Așa am început eu să merg la școală: pentru că am vrut. Și am învățat bine, am terminat clasa întâi premiantă. ■

Mioara nu comentează faptele; doar le narează. Nu-mi spune, pentru că e limpede, cât de important a fost acest episod pentru ceea ce avea să devină ea mai târziu. Nu emite reflecții despre cât de crucial e să întâlnești, cât mai devreme în viață, un om cu mintea deschisă, dispus să sprijine, să ajute, să participe – cu alte cuvinte, să-și facă meseria. O apariție atât de atipică în lumea aceea, o doamnă „cu mini roșu” într-o lume gri. E limpede că învățătoarea a devenit instantaneu un model pentru Mioara – ca și, probabil, pentru alți elevi.

***D**oamna mea nu ținea cont că noi suntem romi, am făcut extraordinar de frumoase serbări cu ea, am mers la colindat de Crăciun, am făcut carnaval, tot felul de chestii, era super. Iar din clasa a doua, doamna s-a implicat în tot felul de proiecte prin care aducea materiale pentru școală: ne aducea haine, ne aducea de scris, tot felul de lucruri. Eram – nu știu, o iubeam pur și simplu. La sfârșitul clasei a doua a adus mobilier pentru toată școala, din Olanda, a adus mașini de scris și calculator. ■*

Tânăra învățătoare, aflată ea însăși la început de drum, nu a întruchipat însă doar un model precoce, ci și o avertizare la fel de timpurie asupra faptului că, atunci când ești altfel decât majoritatea celor din jurul tău, indiferent în ce rezidă acest „altfel” sau dacă el e relevant, ești predispus să întâmpini dificultăți – un fapt pe care învățătoarea și eleva ei l-au descoperit aproape în același timp.

***L**a sfârșitul clasei a doua, pe timpul verii, doamna a luat acasă una dintre mașinile de scris; avea de gând să o aducă înapoi și oricum prin intermediul ei au fost aduse. Și mi se pare că au acuzat-o de furt, dar nu i s-a spus. Cred că una dintre celelalte învățătoare a acuzat-o*

pe doamna. Ea nu era ca ele, nu stătea la țigară în cancelarie, nu stătea la cafea, tot ce făcea era să ne ajute pe noi, să fie pe lângă noi, și asta nu le-a plăcut lor, că nu era ca ele, și atunci când s-a ivit ocazia s-o elimine, asta au făcut – io asta gândesc, nu știu dacă e adevărat sau nu. Când am început clasa a treia, doamna era la ușă să ne aștepte și a venit domnul director și i-a zis: „Știi, nu mai lucrezi aici”. Ea nu știa, nu i se comunicase pe parcursul verii că o sa fie dată afară, că o să i se întrerupă contractul de muncă. „Tu nu mai lucrezi la noi, ai fost detașată”. Și a plecat la școala din comuna vecină. Când am văzut-o că a plecat am rămas așa, nu știam ce s-a întâmplat. A doua zi a venit o altă doamnă învățătoare, cu care a fost bine, da' nu ne-am înțeles atât de bine cum ne înțelegeam cu doamna noastră, n-am mai făcut serbările și activitățile pe care le făceam. ■

Pot să-mi imaginez lumea aspră în care a nimerit, în primul ei an de învățământ, „doamna cu mini roșu” a Mioarei. E o lume rurală, abrutizată de lipsuri, fără prea multe orizonturi, respirând aerul greu al inerției, pe care tânăra învățătoare voia s-o schimbe. Printre profesori care și-au pierdut vocația, dacă au avut-o vreodată, pe drumurile zilnice, fie prăfuite, fie înnămolite, ale satului. Și printre părinți care și-au pierdut încrederea, dacă au avut-o vreodată, că școala îi va putea ajuta prea mult pe copiii lor. O lume animată de intrigi mărunte, resentimentară, lipsită de mize, care nutrește gândirea-tăvălug, leneșă, inerțială, uniformizatoare. O lume pe care cei mai mulți dintre noi, după o vreme, renunță să mai vrea s-o schimbe, mulțumindu-se doar să spere că nu se vor lăsa ei înșiși schimbați de ea. Mioara nu spune toate astea, dar, o dată ajunsă în acest punct, oftează. Însă își reia imediat povestirea despre cum și-a văzut neabătut de drum. Desprind de aici o voință de-a răzbi în viață inspirată nu știu de unde și susținută de șansa de-a avea o învățătoare providențială.

La capătul tuturor acestor încercări, unul dintre cele mai convingătoare semne că răzbișe a fost pentru Mioara întâlnirea cu fosta sa învățătoare, în cancelaria școlii unde avea să-și înceapă primul an în învățământ:

Doamna, fosta mea învățătoare, lucrează și acum, într-o comună apropiată, unde am primit și eu repartiția anul trecut. Eu n-am mai păstrat legătura cu ea din clasa a doua, dar din auzite am aflat că lucrează colo. Și când am mers în prima zi de școală și-am văzut-o, nu-mi venea să cred, mi-a fost și rușine să vorbesc cu ea, dar a doua zi, cu toată rușinea, mă duc și o-ntreb: „Mă scuzați, sunteți cumva Andra Ursu?” „Da”, zice, „eu sunt, da’ nu mă mai cheamă Ursu” – se căsătorise între timp. „Aveți vreo treabă cu mine?” „Da, am o treabă cu dumneavoastră, știți în '96 când ați predat, eu sunt Mioara Ganea”. „Și ce e cu tine aici?” „Păi, știți, sunt învățătoare la clasa a doua D”. Și a început în gura mare: „la uite, fosta mea elevă este învățătoare!” Aveam așa niște emoții că mi se înmuia-seră genunchii. ■

Până să ajungă colegă de cancelarie cu fosta ei învățătoare, Mioara a avut de parcurs un drum anevoios. Desigur, ea nu folosește acest cuvânt; îl folosesc doar eu, în lipsa altora, mai grăitoare, care să descrie cât m-a mișcat povestea ei. Nu-l folosesc nici din compasiune față de situațiile prin care a trecut, ci din admirație pentru felul hotărât în care le-a confruntat și depășit, grație revoltei proprii sau unui alt resort care o pune-n mișcare și pe care eu nu reușesc să-l înțeleg până la capăt. În timp ce urmăresc povestea Mioarei, îmi persistă în minte un decor rural estompat, compus doar din nuanțe de gri apăsător. Și în tot acest peisaj reușește totuși să-și facă loc, nu știu cum, aproape imperceptibilă, sugestia luminii.

Întâi de toate, mă lămurește Mioara, situația familiei nu era una ușoară:

Tata este tractorist, a făcut nu știu ce școală profesională pe la București, iar mama nu a terminat decât opt clase, pentru că, atunci când avea opt ani, tatăl ei a murit. După ce mama a împlinit cincisprezece ani, mama ei n-a vrut s-o mai lase la școală; bunica crescuse deja singură șapte copiii și simțea că e momentul ca mama s-o ajute, așa că a îndemnat-o să se mărite. Mama a spus că nu

vrea, pentru că voia să se ducă la școală, dar bunica nu și nu, așa că nu s-a dus nici la școală, dar nici nu s-a măritat atunci. Mama a terminat clasa a opta cu media nouă șaptezeci și ceva și aceeași medie am avut-o și eu, și sutimi, și zecimi, fix așa, când am terminat clasa a opta. Nici frații mei nu s-au dus mai departe, din păcate, pentru că situația financiară a familiei a fost foarte proastă și na... Eu mi-am dorit chestia asta, iar pentru asta s-au făcut eforturi peste puterile părinților mei: și-au luat amândoi serviciu când eram eu în clasa a opta, deși mama nu lucrase de când s-a măritat cu tata, pentru ca na, a avut de crescut cinci copii, iar tata ieșise cu câțiva ani înainte la pensie, cu ordonanța. Dar când să dau io capacitatea, s-au gândit, „fata trebuie să meargă la școală, trebuie să lucrăm”, și s-au angajat amândoi. Și, chiar și așa, erau momente în care mama renunța să-și cumpere medicamentele ca să am eu bani de transport; erau perioade, în clasele mici, iarna, când mă duceam cu geaca fraților mei, care mi-era mare și na, era de băiat. Nici în liceu n-am avut haine așa la modă, mă îmbrăcam cu ce aveam, dar le aveam curate. ■

Din nou curățenia pe care o amintesc, în atâtea rânduri, mai mulți dintre protagoniștii acestor povești. A avea haine curate ca alternativă la a avea haine la modă. Sau ca întâmpinare a unuia dintre cele mai răspândite clișee privitoare la romi, acela că ar fi „nеспălați”.

Și din nou presiunea de-a demonstra. De-a fi bun – cel mai bun, dacă se poate. Spirit de competiție sau iarăși o tentativă inconștientă de-a combate un stereotip, poate chiar unul internalizat?

În clasa a doua a venit o colegă nouă, fiica șefului de post. Și-am început: eu trebuie să învăț mai bine, că fata asta o să-mi ia locul, eram o clasă mixtă, eram și români, și țigani, și eu stăteam în bancă cu un băiat, român, și când a venit fiica șefului de post, ne-a pus pe amândouă în bancă. Și am început să învăț și mai bine;

oricum învățam bine pentru că asta era, așa îmi cășunase. Așa că în clasa a doua am reușit să iau iarăși premiul întâi. Nu știu, am fost la o diferență de zece sutimi sau ceva de genul ăsta, eu aveam media de nouă șaptezeci și nu știu cât, și colega a avut sub nouă cincizeci și de rușine s-a mutat la o alta școală sau ceva; bine, s-a spus că a fost detașat tatăl ei, da' doamna spunea că s-ar fi mutat din cauza că uite, țiganca a luat locul întâi și na, fiica șefului de post venită nu știu de unde a fost doar pe locul doi. Ne înțelegeam foarte bine, mergeam la ea acasă, venea la noi acasă, chiar dacă la noi acasă erau condiții foarte proaste. Mergeam la ei acasă, venea la noi acasă, ne înțelegeam bine, da' competiția era competiție. ■

Până prin clasa a cincea, discriminarea nu se numărase printre problemele Mioarei. Dar, o dată cu trecerea la gimnaziu și cu diversificarea etniilor reprezentate în clasă, a apărut și aceasta:

În clasa a cincea ne-au amestecat cu elevi de etnie maghiara și eram trei etnii în aceeași clasă, și au început să ne batjocorească, să ne zică în tot felul colegii maghiari, colegii români ziceau „Bă, da' ei nu sunt tot oameni? Noi suntem cu ei din clasa întâi”. Așa, chiar vorbeau foarte urât cu noi, noi nu-i băgam în seamă. O problemă mare a fost din nou când după primul semestru, când s-a văzut iarăși că media mea e mai mare decât a colegelor de la secția maghiară, care până în clasa a patra erau premiante. Io mergeam la fel, nu m-am ambiționat special pentru asta, nu știu, voiam să învăț și na... Și-a fost bine până la urma, ne-am înțeles între noi, între copii. S-a văzut diferența și între evaluările profesorilor, la limba română ni se dăduse de făcut tema pentru acasă, un plan de idei la Aleodor Împărat. Înaintea mea, colega mea maghiară și-a prezentat planul simplu de idei, după ea am urmat eu, că așa eram și la catalog, Gal-Ganea. Și ei îi dăduse zece și

mie mi-a dat patru, da' zic: „Da' de ce, doamna?, sunt zece idei”, pentru că ne dăduse un număr minim, „de ce io patru și colega mea zece, planurile sunt asemănătoare, zic: de ce?” „Nu, că nu trebuia așa”, că nu știu ce. Ok, asta e. Bineînțeles că în clasa a cincea colega mea a luat premiul întâi, da' na, cu ghilimelele de rigoare, n-ar fi trebuit din punctul meu de vedere, da' na, asta e. În clasa a șasea cred că premiul întâi l-am luat eu, și în clasa a șaptea la fel, pentru ca s-au schimbat și profesorii. ■

Discriminarea operată de profesoara de română n-a fost singura cu care Mioara s-a confruntat pe parcursul gimnaziului. Pentru că și profesorul de matematică, un domn tânăr, venit de la București, avea principii dinainte stabilite despre cât și cum învață romii, așa că nu-și mai bătea capul să le predea, ci le puneă întrebări stânjenitoare – în primul rând pentru el însuși, de fapt –, imaginându-și în gura mare că stau în cort și se spală cu apă de ploaie.

În clasa a opta a venit un domn tânăr pe care nu-l interesa ce se întâmplă cu noi, nu-l interesa să vina la ore la timp, dacă ajungea, ajungea, dacă n-ajungea, n-ajungea. Venea de două ori pe săptămână, patru ore sau nu știu, și atunci venea mai târziu și începea discuțiile: și cum trăiți voi aici? Și cum vă spălați? Cu apă de ploaie? Mergeți cu caprele? Cum stați? Stați în cort? Pentru că domnu' venise de la București, din câte am înțeles era fiul unui director universitar, și na... Asta era pentru noi, cu noi vorbea cel mai mult chestiile astea, pentru că ceilalți, maghiarii, n-aveau treaba, romanii, na..., da' cel mai mult discuțiile erau despre noi, se-nvârtea așa în jurul clasei ... nașpa și nu știu ce și nașpa. Asta era sintagma care mi-a rămas în cap, „nașpa”, până atunci nici nu auzisem cuvântul, nici nu știam ce înseamnă nașpa, întreb colegii: „Mă, ce-nseamnă?” „Nu știu”, pentru că na, noi la țară nu știm. Mă duc acasă și îi spun mamei: „Mamă, l-am tot auzit pe profesorul de matematică că spunea în clasă

„nașpa”, ce-nseamnă „nașpa”? „Adică ceva urât.” Ok, ceva urât, ce i se pare domnului profesor urât? Nu știam ce i se pare urât, asta e... Nici nu l-am întrebat, n-aveam curajul. Și la sfârșitul primului semestru am dat teza, am luat nota mică, bineînțeles. Acuma zice: „Ce faceți voi, că nu faceți nici pregătire pentru capacitate, cum facem să vorbim cu doamna director?” Se schimbase directorul între timp. S-a dus, a vorbit cu doamna director, mama s-a dus bineînțeles cu reclamație de acasă, „Mă duc și fac reclamație!” Avea una pentru inspectorat, una pentru director și una pentru minister. „Merg și las la fiecare, să se știe că sunt probleme și vedem ce facem.” Când s-a dus, domnul director: „Nu, vă rog frumos” - cred că de-acolo s-a aflat că e fiul unui director universitar. „Nu, că nu știu ce, hai că facem ceva și o mutăm din clasa a opta A în a opta B”, am mers într-a opta B, pentru că într-a opta B erau mai mulți romani și maghiari decât romi și acolo intra domnu profesor, intra mai des decât la noi. Același profesor, bineînțeles că domnul profesor s-a supărat rău pe mine, pentru ca totul a început de la mine. Da' el cu noi avea ce avea, erau și dincolo romi, da' acolo intra la oră normal, era oră normală, lecție normală, evaluare normală, exerciții, recapitulare, orele normal construite. Intra la fix, aproape la fix în clasă, ieșea când se suna de ieșire. Era altfel, da' cu noi a fost altfel, și na, n-au fost surprinși că n-am luat examenul, că na, la cealalte materii la care s-a lucrat și-ntr-o clasă și-n cealaltă, s-a văzut diferența. Nu știu, la geografie de exemplu, la cel mai bun profesor, io zic așa, pe care l-am avut vreodată, s-a văzut, am luat la primul examen de capacitate nouă și ceva. Pe urmă, na, dacă n-am mai făcut, a doua oară când am dat, am luat opt nu știu cât, patruzeci parcă, mai puțin. Și m-am dus acolo, competiție mare, nu știu ce, bineînțeles, ambiție, trebuie să învăț, trebuie să-nvăț. M-am apucat să fac exerciții singură, să-nvăț singură din manualul de matematică, să-i ajung din urmă

pe cei dintr-a opta B, pentru că noi rămăsesem mult în urmă. Cumva, cumva, am putut să-i ajung, dar n-am putut să-i egalez chiar atât de bine și am dat examenul de capacitate și nu l-am luat, nu l-a luat nimeni din seria noastră în primul an la matematică. Am luat patru nouăzeci și cinci la matematică. ■

Înainte să-mi amintesc că Mioara e învățătoare în momentul în care stăm de vorbă, că tocmai a absolvit facultatea, îmi trece prin cap, o fracțiune de secundă: „A, și aici ai renunțat”. Îmi amintesc în aceeași clipă că de fapt Mioara nu a renunțat, și aștept restul poveștii ca să văd cum și-a găsit puterea de-a merge mai departe. Dar nu primesc nici explicații, nici victimizări, nici revendicări, ci doar o poveste – compusă din episoade de diferite intensități și lungimi, presărată cu varii detalii și scene descrise alert, căreia încă nu-i înțeleg resortul de propulsie. Poate el se ascunde în fraza „Înainte de mine, nimeni nu a mai fost la liceu, am fost singura din familie”, pe care Mioara o strecoară în narațiunea sa, construită din verbe ce descriu activități: „am mers”, „am făcut”, „m-am înscris”, „am dat”, „am luat”. O extrag de acolo și mă întreb dacă ea nu cumva joacă de fapt rolul de intrigă – o intrigă bine camuflată printre momentele care descriu desfășurarea acțiunii. O frază în care se concentrează determinarea unei familii de a face sacrificii pentru a-și auzi numele strigat, pentru prima dată, din catalogul unei clase de liceu. O hotărâre pusă pe umerii unei fetițe timide, cum încă mi se pare că mai e Mioara, cu ochii mari, în mintea căreia se înfiripase, cumva, decizia de-a nu se da bătută.

*C*a să nu rămân acasă să nu uit și ce-am învățat am mers la o școală profesională un an de zile, să nu-mi ies din mână. Am intrat la o profesională din Brașov și am mers acolo un an. Tot anul m-am pregătit, am făcut exerciții, mai ales la matematică pentru că asta mă făcuse să pic anul precedent. Zic: asta e, măcar să-ncerc, să știu că am încercat. Încercarea moarte n-are. M-am înscris și din anul precedent am fost singura care am intrat. La matematică mi se pare că am trecut cu cinci zero cinci, așa, un pic peste linie, pentru că a fost doar ce-am putut

eu să mai învăț, singură. Când am dat capacitatea, ai mei erau amândoi internați în spital, tata avea probleme cu ochii, mama, cu rinichii și cu inima. Mama s-a internat chiar în prima zi a examenului. Și io m-am dus singură, așa mi s-a întâmplat și la bacalaureat. În perioada când s-au afișat rezultatele, eu eram la muncă în locul lor, ei erau vânzători și eu m-am dus în locul lor la muncă după examen. Vine mătușa mea și-mi zice: „Știi că astăzi este ziua în care se afișează rezultatele?” Zic: „Da, știu, da' pe cine să las aici? Să sun patroana să vina în locul meu? Că na..., n-o să vină să stea”. Și zice, „Stai așa că sun eu la profa de muzică să vedem dacă poate să dea ea un telefon, să vedem dacă poate să-ți afle rezultatele”. S-a dus, a venit încântată, „Uite, ai luat”, avea lista notelor. Eu, na, fericită, uite că am luat. Trebuia să mă înscriu la liceu în nu știu câte zile după rezultate, nu era niciun părinte acasă ca să-și dea acordul, să semneze niște formalități, nu știam ce să aleg, era lista aia care trebuia completată, nu știam cum s-o completez, ce să pun în primele locuri, ce să fac, cum să fac, nu știu ce. Tot mătușa mea zice, „Vorbesc tot cu profa asta de muzică”, era din comună, „Hai să mergi la ea sa te ajute să completezi lista”. Am mers, am completat împreună cu ea, liceul pe care l-am făcut l-am pus pe locul șaisprezece, oricum media mea nu era foarte mare ca să aspir la un liceu mai bun și nu știu ce. Primul era pus liceul Grigore Antipa, ceva sanitar, că atunci pe moment mi se părea imposibil să iau și bacalaureatul. Și na, cu ajutorul doamnei profesoare de muzică am completat fișa de înscriere, unul dintre frații mei s-a dus după tata la spital să vină și atunci a fost singura dată când tata a venit până la școală și a vorbit cu directoarea și cu profesorii. A mai venit el și dup-aia, dar venea până în curtea școlii, ruga un copil să-mi dea pachetul și în rest nu venea să vorbească cu nimeni, mama era și la ședințe și peste tot. A venit tata de la spital pentru câteva ore, mi-a

semnat foaia și a plecat înapoi, și așa m-am înscris eu la liceu. Dup-ai-a, repartizarea a fost computerizată, m-am dus să vedem la ce liceu sunt repartizată, am văzut, ok, foarte bine. Între timp venise mama acasă de la spital și zice „Hai să vedem liceul”, că trebuia să ducem dosarul. Când am ajuns acolo în prima zi și am văzut că era la periferie, în spatele uzinei Roman, zic: „Ooo, ce mă fac io aici?”. Trebuia să merg pe sub o pădurice, așa, pe sub un deal, printre doua corpuri de uzină, așa, și zic: „Io nu rămân aici”, mai ales că pe ușa liceului era scris „ați intrat în iad” sau ceva de genul ăsta, un mesaj foarte frumos, probabil scris de foști elevi d-acolo. Am intrat, am văzut, am început să plâng și n-am vrut să-mi las dosarul acolo, am mers acasă. Unul dintre unchii mei zice, „Las’ că te duc eu cu mașina în fiecare dimineață, vin eu să te iau”, na și tot așa, până la urmă am mers și mi-am lăsat dosarul. Unchiul m-a dus și m-a adus în primul semestru, până când am învățat eu drumul și m-am obișnuit. Bine, mă ducea contra cost, mama îi plătea benzina, a fost destul de greu. ■

Totul a fost bine la liceu. Mioara continuă să povestească. Sunt o grămadă de episoade după care îmi vine, ca și până aici, s-o întrerup și s-o întreb cum s-a simțit, dar nu o fac, și nu numai pentru că ar fi o întrebare de prost-gust, ca de reportaj lacrimogen, ci și pentru că răspunsul nu e ușor de dat. Ce-ar putea să-mi spună? Probabil, „Nu m-am simțit tocmai bine” sau „A fost nasol, da’ uite, am mers mai departe”. Ceea ce de fapt și spune, dar cu alte cuvinte, fără a se opri să cântărească, să despică firul, să dea lecții. Mioara are de spus o poveste și nu se oprește ca să împartă critici și judecăți.

A fost la un moment dat o întâmplare, ca să-i zic așa: la liceu m-am întâlnit cu o verișoară mai îndepărtată care nu vroia să spună că e de etnie romă și mă tot ruga și pe mine să nu spunem că suntem romi, pentru că ea vroia să facă modeling sau așa ceva, ea era mai blonduță. Ok, în clasa a noua n-am spus nimic. Dar în clasa a zecea nu

m-am putut abține și am spus ca io sunt țigancă. Verișoara asta s-a transferat imediat, n-a mai stat nicio zi, i-o fost rușine, da' na, mie nu mi-e rușine. Și oricum am intrat destul de bine în clasa a noua printre colegi și m-am simțit bine cu ei. N-au fost probleme nici cu profesorii. De câte ori se făcea ședință, nu suntem acasă s-o întrebați pe mama ce-i spunea doamna dirigintă sau doamna directoare sau doamnele profesoare: „Mioara e cuminte, dacă ar fi copiii ca Mioara”, nu știu ce. N-am mai avut același parcurs ca-n generală, da' a fost bine, n-am avut corijențe, am terminat și liceul bine. Deși, în clasa a 12-a profa de geografie n-o vrut să mă bage în bac, nu știu ce avea de împărțit cu mine. Am dat trei testări înainte de bac și la fiecare pretestare luam patru sau sub patru; colega mea cea mai bună, care lua premiu în liceu, se uita și vedea și ea că lucrările noastre erau identice, pentru că geografia era punctul meu forte. Când ne-aducea rezultatele, ea lua opt și ceva-nouă, io mereu sub cinci. Profa tot zicea: „Eu nu te bag în bac că nu faci față”, că nu știu ce. Stăteam cu colega mea, comparam lucrările, pentru că ea mă susținea foarte mult, și când au auzit și colegii de la celelalte clase, au venit și ei cu lucrările lor să le comparăm, să vedem cum sunt răspunsurile. De copiat nu se punea problema, pentru că atunci când intram în sală toate gentile erau într-un colț în sală, telefoanele erau pe catedră, doamna profesoară ne dădea hârtie, pix, tot, și mergeam în bănci și scriam, nu se punea problema să ai de la cine să copiezi, că eram unul într-un capăt al băncii și altul în capătul celalalt. Ne-am dus la catedră, am luat lucrările să le confruntăm, toată lumea m-a susținut pentru că se vedea și se știa nu se poate copia, doamna profesoară n-a avut cum să-mi motiveze nota, a rămas că ea nu mă bagă în bac. Ne-am adunat cu toții să vorbim cu doamna dirigintă, dar doamna dirigintă nu era la școală în ziua aia și chiar era săptămâna în care se făceau înscrierile, era ultima pretes-

tare, așa că am mers la doamna profesoară de specialitate, de biochimie, doamna Cizmărescu. Când a auzit și-a pus mâinile așa, în șold, și zice: „E imposibil, cum să nu te bage în bac, notele sunt destul de bune la biochimie, șapte și ceva la biochimie, la geografie hai să vedem”. I-am dus ultimele lucrări: „Uitați-vă și dumneavoastră”, tot așa, lucrările mele și ale colegilor. A fost apoi la doamna director. După pauză aveam geografie; profa de geografie a venit plângând, că „Ce mi-ați făcut?” și nu știu ce. „Noi n-avem nimic cu dumneavoastră, dar dacă dumneavoastră mi-ați dat nota pe care mi-ați dat-o...”. A plâns cred că jumătate de oră, și-a revenit și până la urmă m-a băgat la bac. Și la bac am luat opt și nu știu cât, la limba română am luat nouă la oral și la scris șapte patruzeci și cinci, cea mai mare notă dintre colegii mei. A fost surprins și domnu’ profesor de română, care din șase maxim nu mă scotea. Erau colegi care nu veneau la școală și le dădea cinciu’ de trecere, și eu dacă nu știam citatul ăla pe care îl cerea îmi dădea trei; când îl întrebam de ce-mi dă trei, el zice, „Pentru că vii zilnic și trebuie să știi, pentru că poți mai mult”, asta a fost motivația domnului profesor, că nota mică mă impulsionează să învăț mai bine. ■

Mioara face o pauză. A mai încheiat un episod și mă privește cu un amestec de seriozitate și amuzament. Simt că nici de data asta nu așteaptă din partea mea compătimire sau indignare. Nu ca să-mi smulgă lacrimi îmi spune povestea ei. Nu insistă asupra momentelor dificile, nu face caz, povestește la grămadă, amestecat, cu bune și cu rele, despre profesori care au ajutat-o, profesori care i-au pus bețe-n roate, despre colegi solidari și despre colegi care o priveau chiorâș, despre momentele de cumpănă și cele de succes. Nu se oprește nici măcar să ofteze și să spună ceva de genul „Ce să faci, așa e viața”, deși povestea ei respiră aerul împăcării, într-un fel sau în altul, cu lucrurile care-au determinat-o, fie ele plăcute sau neplăcute. Dar Mioara nu vrea să tragă ea concluziile în locul nostru; ea doar ne furnizează o porție zdravănă de *food for thought*, în formă pură, necondimentată cu maxime și cugetări. În conse-

cință, nu o întreb nici de data asta „Și cum te-ai simțit”, ci o rog să-mi spună cum a mers mai departe, la facultate.

L a facultate m-am înscris după doi ani de când am terminat liceul. Atunci am vrut să mă înscriu la Politehnică, la ceva pe alimentație, că asta făcusem în liceu și mi-a plăcut destul de mult. Însă după ce m-am înscris a trebuit să-mi retrag dosarul, pentru că se îmbolnăvise mama și mai tare, nu mai putea să muncească, și am stat acasă să am grijă de ea și să lucrez, să mai câștig și eu niște bani pentru casă, în locul ei. După cei doi ani de stat acasă, în vara lui 2008 am dat examen de suplینitori necalificați pentru posturi de învățători. La examen m-am întâlnit cu profesoara de română din gimnaziu care-mi dădea patru, că așa credea ea. Și ea dădea examen. Limba română doar ce-am știut și metodică, înainte de a merge la examen am văzut bibliografia și am citit așa câte ceva, oricum n-aveam prea multe cunoștințe, dar am luat aproape șase la examen. Și fosta profesoară de română nu a luat nici măcar cinci, a picat examenul și n-a putut să meargă mai departe. Eu am mers mai departe la repartizare, dar nu erau posturi în apropierea comunei și n-am vrut să mă duc prea departe, pentru că nu puteam să plec de acasă, dacă mama era bolnavă așa cum era. Asta m-a impulsionat să mă înscriu la Facultatea de Psihologie și Științele Educației. Și, bineînțeles, mie mi-a plăcut foarte mult cum predă învățătoarea mea din clasa întâi și clasa a doua, doamna Anda Ursu. ■

Redusă la narațiune, povestea Mioarei sună simplu: un profesor care te marchează, dorința de-a învăța și sprijinul celor din jur – când al familiei, când al rudelor, când al prietenilor – de-a depăși dificultățile. Poate fi povestea multor oameni născuți în mediul rural sau în cartiere sărace de la marginea orașelor, care s-au confruntat cu lipsuri materiale și cu probleme de sănătate, care nu aveau în familie decât absolvenți de opt clase, nu aveau perspective, au muncit constant, pe lângă casă, după ore, au făcut naveta, au văzut deseori ultimii bani din casă înghițiți de nevoile de la școală, dar au fost puternici și au mers mai departe.

Oameni care s-au lăsat inspirați de o persoană providențială și mobilizați de o voință care, dacă-i întrebi, poate că nici n-ar ști să-ți spună de unde vine. E-adevărat, pare povestea oricui și, până la un punct, poți uita că ea e colorată etnic. Că, pe lângă aceste dificultăți, cu care se confruntă mulți alți elevi, Mioara, fiind de etnie romă, a mai avut de suportat și nedreptățile câte unui profesor sau ale unui coleg. Niște greutăți în plus, depășite și ele, pe care poți sau nu să-ți focusezi privirea atunci când îi urmărești povestea.

În facultate încercam să lucrez pe timpul verii unde puteam, orice fel de muncă, la curățenie, menajeră. Pentru două luni îmi ajungeau banii strânși peste vară, aveam și bursa de la facultate și un pic din ajutorul părinților și așa am mers... Bine, că și vroiam să învăț, nu merg la facultate de dragul de a merge. Acasă, bineînțeles, lucram, că mama, tata lucrau, când veneam acasă - curățenie, spălat, mâncare pentru ei, că ajungeau la ora zece. Erau vânzători la un magazin. Și io veneam cu nu știu ce, mai aveam de făcut portofoliu, de făcut teme, de învățat, ce reușeam, făceam. Profesorii n-au avut nimic de comentat că ești romă, nici colegii, io le-am spus din start că sunt romă, m-am prezentat în primele săptămâni: eu sunt Mioara, sunt țigancă, na, asta sunt. Anul acesta am terminat facultatea, am luat licența în 27 iunie. ■

Peste câteva zile după întâlnirea noastră, Mioara avea examenul de titularizare. „Mi-e frică de mor”, zicea ea atunci. Am revăzut-o toamna, în prima zi de școală, după ce luase examenul și primise post chiar în satul natal, Budila, unde fusese ea însăși elevă, nu cu mult timp în urmă. Acum era înconjurată de elevi mărunței de clasa întâi, aduși de mână de mame tinere, ușor intimidată de ceremonialul primei zile de școală. Sala de clasă îi aștepta deja decorată cu planșe, desene, flori și cărți. Și poate că unii dintre ei, urmând exemplul Mioarei, vor deveni ei înșiși învățători, peste cincisprezece-douăzeci de ani, și-și vor întâmpina elevii între aceiași pereți rămași martori muți ai atâtor povești – și de nereușită, și de succes.

„Ce înseamnă pentru tine să fii român? E vreo diferență între noi doi?”

Mădălin Mandin

28 de ani, actor, București

Ajung la părinții lui Géraldine în timpul sesiunii de fotografie. Se vede de la o poștă că Mădălin e în elementul său: e voios, râde, face glume, are o veselie molipsitoare. Un om cu lipici, de care ți-e drag instantaneu, fără să-l cunoști. Un om care-ți dă energie și optimism. Mi-l imaginez un copil vesel, cu o copilărie fericită și lipsită de griji.

Până la 7 ani am stat în București cu părinții și cu frațele meu. După aia, clasa întâia am făcut-o la țară, cum se spune, în comuna Islaz, Teleorman, comună istorică, în 1848 chiar s-a citit dezrobirea țiganilor acolo. Toate bune și frumoase acolo, copilărie fericită, însă prin clasa a cincea, a șasea eram catalogat ca fiind „țigan”. Toată lumea îmi spunea: „Aaa, țigane, hai vino încoace, țigane!”. Niciodată nu m-a deranjat lucrul acesta. Chiar eram singurul de la noi din clasă „de etnie”, cum se spune. Prima problemă legată de chestia asta că „domne, vezi că ăsta este țigan”, a fost odată, la o ședință cu părinții. Stăteam în prima bancă și țin minte, mi-a rămas și acuma, ca un fel de săgeată, ca o praștie care m-a lovit aicea în ureche, mama unui copil român care a zis: „Vă rog frumos să nu puneți copilul meu cu țiganu’ acela în bancă!” Atunci a fost pentru mine un șoc, m-am mirat, copil fiind: cum cineva să spună că să nu stai cu el în bancă? Ce am eu? Ba dimpotrivă, chiar stăteam în prima bancă și mi-aduc aminte că

de foarte multe ori îl ajutam pe colegul acesta al meu la multe materii pe care le aveam la clasă. Îmi aduc aminte că eram bun la română, la franceză, la geografie, la desen, eram bun la muzică. El era bun la istorie și la matematică, exact la materiile cu care nu mă-mpăcam eu bine. Experiența asta pe care am trăit-o eu atunci m-a marcat într-un fel. E așa de greu să nu-ți schimbi părerea despre un om? Contează foarte mult ce etnie ai? Contează foarte mult dacă ești rom sau nu? ■

Din păcate, uneori contează. Mădălin își aduce aminte de alt episod din școala generală, când unul din colegii lui și-a pierdut stiloul. Ochii s-au îndreptat către Mădălin, care a devenit, brusc, un personaj principal sub lumina reflectoarelor. Colegul a început să-l agreseze, să-l învinovățească, „Tu mi-ai furat stiloul! Toată clasa a văzut că tu l-ai furat!”. Iluzii optice, trucuri de magie prin care dacă dispăre ceva, e neapărat vina unui rom. Mădălin nu-i furase stiloul, avea propriul lui stilou pe care și acum îl ține minte, era mai frumos decât stiloul colegului. N-avea de ce să i-l fure. Și totuși, sub presiune, pentru a scăpa de învinovățirile celorlalți, Mădălin i-a cumpărat colegului un stilou nou. A reparat o greșală pe care n-a comis-o niciodată.

Mădălin nu era un hoț. Nici murdar nu era. Ba dimpotrivă, povestește el: „Tata avea tot timpul grijă ca la școală să am batiste, tot timpul să fiu îngrijit, mă certa de fiecare dată când veneam acasă murdar”. Nu era nici neglijent. Ba dimpotrivă:

Îmi aduc aminte, mă duceam la țară la bibliotecă, era biblioteca comunală, în incinta căminului cultural și mă știa toată lumea. Îmi aduc aminte că îmi luam cărți de acolo. Îmi mai dădea câte o carte ruptă și îi spuneam: „Uitați că e ruptă. O s-o repar...” Și îmbrăcam cărțile în hârtia aia, în coală albă, le îmbrăcam coperțile și le îngrijeam, așa, știi, ca să nu creadă că am rupt cărțile. ■

Mă întreb cum o fi să crești cu sentimentul că dacă în jurul tău se rupe ceva, se fură ceva, se pierde ceva, vei fi prima persoană către care se îndreaptă privirile. Să trebuiască să anticipezi astfel de întâmplări și să

faci totul pentru a le preveni. Oricât de mult aş empatiza cu cel de lângă mine, mi-e greu să imaginez cum m-aş fi simţit şi cum aş fi reacţionat conştiinţându-mă de acea presiune. Sau nevoia de care-mi vorbesc mulţi dintre cei intervievaţi, aceea de a fi de două ori mai bună, mai conştiinţioasă, mai îngrijită decât ceilalţi, pentru a nu da apă la moară stereotipurilor despre propria-mi etnie. Etnia mea, la mine în ţară, nu mi-a dat niciodată de furcă. La el în ţară, etnia lui Mădălin însă i-a pricinuit şi neplăceri, de care însă a trecut cu capul sus:

În generală, veneau uneori copii care erau mult mai mari, erau de clasa a IX-a, a X-a, mai veneau prin curtea şcolii şi ne mai agresau pe noi, aştia mici. Şi ţin minte că m-au bătut o dată unii, „Băi, că eşti ţigan”. Şi mă duc la tata: „Băi, tată, m-au bătut! M-au bătut unii!” „Te-au bătut? Da? Păi şi ce vrei? Să mă iei cu tine să-ţi rezolv eu problemele? Nu, tată, rezolvă-ţi-le singur!” M-am întâlnit cu colegii agresivi, mai mari ca mine, ne întâlnim, ne salutăm. Acuma mă privesc cu admiraţie: „Uau, ce-ai ajuns, ne mândrim că unul de la noi din sat a ajuns acolo”. ■

Mădălin a fost primul din clasă care a luat treapta în clasa a VIII-a.

În clasa a opta, ce să fac? Tata zice: „Băi, hai să te duc la Bucureşti”. „Păi unde?” „Păi eu am fost pădurar şi am făcut liceul la Brăneşti. Vrei să te duci la pădure?” „Mă, tată, nu prea. Mie nu-mi arde de puşcă, de din astea.” Zice: „Păi bine, ce altă opţiune ai?”. „Păi uite, la Liceul de Muzică.” „La Liceul de Muzică? Păi, de unde? Ce ştii tu?” Tata, în toate verile mă ducea la un instrumentist, undeva prin Corabia, la vreo sută de kilometri, şi stăteam acolo, o lună, două, şi mai studiam acolo la pian. Ştiam ce ştia omul respectiv, na, destul de puţin. Şi lui îi plăcea ca atunci când venea cineva la noi acasă să ne asculte pe noi, la pian, eu şi la vioară, fratele meu. M-am dus la Liceul de Muzică.

Vărul meu era unul dintre cei mai buni instrumentişti din Liceul de Muzică şi era un tip cu un statut foarte mare în

liceul respectiv. Țin minte că prin cămin era un tip de vreo 22 sau 23 de ani care era student la drept și-ntr-o zi îmi zice: „Bai, Mandine, spală-mi ciorapii!”. Și eu am zis: „Da, cum să nu, ți-i spăl, nicio problemă”. „Du-te și ia-mi și niște gogoși.” I-am luat și niște gogoși, i-am spălat și ciorapii. A doua zi, nu știu cum s-a auzit prin școală, cineva din cămin i-a povestit vărului meu întâmplarea. Vreau să spun că a ieșit un întreg scandal, l-au bătut pe băiatul asta, bine... l-au bătut... l-au lovit așa cum lovește un muzician... Și eu nu voiam chestia asta, nu vreau ca cineva să intervină pentru mine, să-mi rezolve mie problemele mele. Și i-am zis vărului meu, zic: „Băi, te rog frumos să nu mai faci niciodată lucrul ăsta. Nu trebuia să faci lucrul asta, pentru că nu era nevoie. Să nu mai intervii.” Dup-ai-a tipul ăla era totdeauna așa servil, iar mie îmi era rușine de ce s-a întâmplat. Credeam că-mi puteam rezolva singur problema.

Erau în cămin mulți copii romi, erau destul de mititei așa... prin clasa a IV-a, a V-a, abia ce veniseră și ei din provincie, eu știu de pe unde erau? Și îmi aduc aminte că seara, când ni se servea cina la cantina liceului, multora le era foame și după cină, și eu mă aveam bine cu doamnele de la cantină, și le ceream pâine și, mă rog, mai aveam sus în cameră gem, chestii de-astea. Și țin minte că îi chemam pe toți în cameră și stăteam așa... copiii romi, din Liceul de Muzică. Asta mi-a rămas așa și zic uite, ăsta a fost lucrul pe care am putut să îl fac. Atâta timp cât poți să faci bine pentru cineva, de ce să nu faci? E ca și cum ți-ai pune într-o cămară interioară, într-un sertar, câteva lucruri bune și le mai iei din când în când, când mai faci câte ceva rău, mai scoți și mai zici: „Băi, de ce nu pot să fac lucrul ăsta bun? Hai să-l bag înapoi și să las deoparte lucrul ăsta rău pe care-l fac.” ■

Vorbind de copiii romi și de lucrurile rele pe care le facem, Mădălin atinge subiectul prejudecăților la adresa romilor. Îl supără atunci când aude „Stai cuminte că te dau la țigani”. Sau „Ne-am țiganizat”, „Ce țigănie”. Géraldine își aduce aminte cum la orele de vioară, când era mică, profesoara îi spunea să nu cânte ca un țigan. Suna negativ, „a cânta ca un țigan”. Mi se pare puțin stânjenitor ca cineva din domeniul muzicii să nu cunoască – și să nici nu aprecieze – măiestria multor lăutari romi care, chiar dacă uneori nu știu să citească notele muzicale, sunt apreciați în străinătate și aduc „bile albe” României. „Bine ar fi fost să fi putut cânta așa”, spune Géraldine.

În facultate am fost primit cu brațele deschise. La admitere, îmi aduc aminte că era în comisie Zamfirescu și toată partea asta bună a teatrului, și zice: „Păi... de ce ai venit aicea?” „Păi... de ce? Pentru că îmi place foarte mult”, zic. “Am auzit că tu ești rom”. „Da, sunt rom.” „Păi și ne pregătești ceva, vrei să ne spui ceva?” „Cum să nu, păi vă spun ceva în limba mea.” „Ia spune-ne!” Le-am spus „Capra cu trei iezi” în țigănește. Am avut curaj, recunosc. Și câteva cântece, le-am zis că le cânt și cu acordeonul dacă vor. Am intrat. Și timp de 4 ani de zile vreau să spun că am făcut performanță, e totuși o universitate de stat, e mult de muncă.

Tot prin cămin stăteam, evident, luam bursă pe vremea aceea, bursă de un milion trei sute era, că îmi acopeream costurile în ceea ce privește cazarea. Dar tot de acasă trăiam, că veneau ai mei părinți cu pachetul cu mâncare. A fost o perioada destul de dificilă, prin anul III, așa, mă tot gândeam „Băi, oare încotro mă îndrept?” Mai ales la noi, partea asta artistică, în general, e destul de întortocheată. Zic „Uite, n-am nicio șansă, sunt singur în București...” Aveam o clasă cu copii cu o situație foarte bună, financiar, așa, și mă întrebam: „Oare fac și eu ceva să reușesc printre ei?” M-am chinuit, recunosc.

Îmi aduc aminte că mă duceam la facultate și colegii ziceau: „Hai să tragem la xerox textele pieselor”, ne

trebuiau textele pieselor și te duceai la bibliotecă, luai o carte și te duceai să tragi la xerox. Și îmi aduc aminte că în perioada aia mă trimeau pe mine: „Băi, te duci tu?” „Da, cum să nu, mă duc!” Și ziceau: „Uite, restul e al tău.” Și de restul ăla îmi luam pâine și salam, îmi aduc aminte și acuma și mă duceam la etajul trei, la o sală de teatrologie și mâncam acolo, pentru că nu-mi plăcea să mă vadă colegii mei și să zică: „Aaa, uite-l pe ăla, e vai de capul lui, n-are ce mânca”. Și mă duceam la școală, eram primul întotdeauna la orele de actorie, spălam clasa, îmi plăcea enorm de mult să spăl clasa, pentru că în timpul orelor de actorie trebuia să repetăm acolo, într-o parte puneam decorul, mutam decorul, hainele, aveam grijă de recuzita colegilor. Mi-a prins foarte bine, recunosc, m-am simțit foarte, foarte bine în facultate. ■

Mă gândesc că lui Mădălin nu i s-a părut niciodată ciudat sau deplasat să fie cel care spală ciorapii altora atunci când i se cere, sau trage la Xerox textele pieselor pentru colegi, sau spală clasa. Foarte probabil ca eu să nu fi reacționat la fel. De ce să fac eu niște lucruri pe care le pot percepe ca înjositoare? De ce să accept să fiu pusă la astfel de sarcini? Mădălin nu și-a pus niciodată problema, și-mi dă o lecție: „nu te întreba ce poate să facă țara pentru tine, ci fă tu ceva pentru ea. Te-ai întrebat ce poți să faci tu pentru ea?” O lecție de civism, de modestie, de simplitate.

Mădălin enumeră apoi experiențele profesionale pe care le-a avut încă din facultate. Premiul pentru cel mai bun actor din facultate, premiu pentru cea mai bună piesă în 2007, două seriale televizate, colaborări cu Radio România Cultural, spectacole la teatrele din București și Brașov, propria trupă de improvizație, iar acum, „cireașa de pe tort”, joacă într-o piesă de teatru în limba romani. „O noapte furtunoasă”, în rolul lui Rică Venturiano.

A *m avut de curând un spectacol fascinant și fantastic în același timp. Oameni care au venit pentru prima dată la teatru, prima lor experiență, și zicea cineva: „Domne, am venit săptămâna trecută la teatru, eu sunt țigan, săptă-*

mâna trecută am adormit, dar acuma ce am râs!”. „Cum adică, ai adormit în sală?” „Da, domne, am adormit, dar acuma, zice, acuma vroiam să știu atunci când te urmărea, tu erai Rică, și te urmărea prin casă și ziceam aoleu, îl prinde acuma!”

Spectacolul a fost foarte, foarte bine primit, ceea ce mă surprinde enorm de plăcut. Bine, este textul lui Caragiale, și aproape toată lumea știe Caragiale. Este și o comedie, lumea vine și pentru asta și mai ales că aduce, așa, un univers al nostru. Cum suntem noi... Nu ne-am schimbat cu nimic. În fine, sunt și comentarii negative legate de piesă: “Aaa, l-ați furat și pe Caragiale? Și pe ăsta l-ați furat?” Asta era o știre pe un site destul de cunoscut... Da, cu atât mai bine, înseamnă că și românii l-au furat pe Shakespeare și pe Cehov, și francezii l-au furat pe Vișniec, dacă stăm sa ne gândim așa!

Îmi aduc aminte că m-au întrebat colegii mei de trupă: „Băi, Rică Venturiano, cum o fi în limba romani? Ia, zi ceva...”. Și aicea vine toată partea de început a lui Rică Venturiano, când ajunge în casa presupusei doamne și spune: „Înger radios, de când am avut onoarea întâiași dată de a scrie cu sete a mea epistolă, vreau sa zic că sunt nebun!” ■

Visul lui Mădălin, ca și al colegului său de trupă cu care aveam să stăm de vorbă mai târziu, Sorin Sandu, e să existe și în România un teatru rom, așa cum există de multă vreme în Rusia, și așa cum există și la noi teatrul german, cel maghiar, cel evreiesc. Un teatru pentru o comunitate mare. Îl întreb pe Mădălin ce înseamnă pentru el a fi rom.

Ce înseamnă pentru tine să fii român? E același lucru! Că sunt rom, că ești român, e vreo diferență între noi doi? E același lucru, e vreo diferență între noi doi? Păi nu știu. Sunt puțin mai negru decât tine. Am o mică „problemă” ciocolatie a pielii! E prima dată când mi se pune

întrebarea asta, recunosc, îmi stârnește zâmbete, dar nu m-am gândit niciodată. Ce înseamnă să fii rom? Când mă întâlnesc cu cineva nu-i spun: „Salut, uite, eu sunt actor. Sunt rom.” Pentru că noi acum credem că celălalt are o prejudecată și o să zică: „Aaa, stai acum, că dacă eu lucrez cu tine acum într-un proiect de teatru sau nu numai, tu poți să-mi faci mie ceva rău.” Chiar aseară am mers cu prietena mea pe strada și erau niște copii, mai mari așa, mai înalți, mai romi și ea m-a tras de mână. Și zic: „De ce m-ai tras de mână?” „Păi nu vreau să trecem pe lângă ei!” „Păi de ce? Eu merg aproape de ei!” Și nu am avut nicio problemă să trec pe lângă ei. Tocmai panica asta pe care ți-o dezvolt așa, ți-o hrănești constant generează un motor care la un moment dat va funcționa și va genera ura. Ce fac, îmi dezvolt panica asta că o să se ia de mine? Noi funcționăm pe principiul ăsta al clișeeilor și al tiparelor: ești rom, trebuie să fii negru, să fii agresiv... Păi nici măcar nu ai stat de vorbă cu mine să mă întreb ce fac, ce mănânc, invită-mă undeva sau hai să ieșim undeva să stăm numai noi de vorbă. Asta e, instinctul ăsta al nostru primar ne trădează de foarte multe ori pentru că noi, eu ca rom sau tu ca român, nu știi să ți-l educi. ■

Îl mai întreb pe Mădălin un singur lucru. Dacă s-ar duce într-o comunitate săracă de romi, ce le-ar spune copiilor?

„**S**i voi puteți să faceți asta și oricare dintre voi poate să facă la fel ca și mine.” Nici eu nu am avut așa situație financiară foarte bună să mă pot susține acolo, dar uite, cu ajutorul părinților mei, părinții mei nu au investit într-o casă sau într-o mașină sau așa ceva, părinții mei au investit în educația noastră și au zis că noi avem dreptul la educație, și cât au putut, m-au susținut. Și m-au susținut, slavă Domnului, 8 ani de zile, 9 ani, din liceu și până la terminarea facultății. Ce pot să zic, le mulțumesc

foarte mult pentru lucrul acesta.

Dar dincolo de mesaj, eu m-aș duce la copii și le-aș spune: „Ce faceți, copii? Hai să ne așezăm aicea jos. Ce jucării aveți?” „Păi am o lingură stricată și o păpușă fără cap.” „Hai, vino încoace să ne jucăm cu ea.” Aș putea să mă joc cu ei. O oră, două, trei. Asta cred ca aș face. Na, tu ce le-ai spune dacă te-ai duce... Te-ai duce într-o comunitate cu copii săraci, romi. Ce i-ai întreba primul lucru? Ați mâncat, copii? I-ai întreba asta? Ai avea curaj să-i întrebi? Copii, aveți cu ce să vă îmbrăcați? I-ai întreba asta? Poate prin joacă o să le descopăr meseriile. Ne jucăm și acum zicem: „Aaa, fac o injecție.” „Asta e pentru că tu o sa fii doctor mai târziu!” Ce, îți trebuie vreo strategie? Îi minți? Îi minți cu asta? Nu! Îi pui să creadă în ceva.

Tu ce le-ai spune? Zi-mi, ce le-ai spune? ■

„Toată lumea zicea: «Domne, unde ai văzut tu țigan popă?». M-am gândit că o să fiu eu primul”

George Rădulescu

32 de ani, sociolog, București

Pe George îl știu, am mai lucrat împreună. Tocmai și-a terminat doctoratul în sociologie. E un bărbat frumos, înalt, suplu (“ce bine arată ăsta!” urmau să spună niște studențe de la sociologie care l-au văzut în documentar). Se poartă întotdeauna ca un gentleman. Nu l-am văzut decât în costum, cu dunga perfectă, cu cămașa impecabilă. E prototipul bărbatului “cu clasă”, cum s-ar spune.

M-am născut în Brăila, într-o familie de romi lăutari, o combinație de romi lăutari și fierari. Mama avea o școală tehnică, a fost motivată și susținută în familia ei să meargă la școală. Și tatăl meu provine dintr-o familie de lăutari, copil crescut devreme fără tată, a făcut parte din clasa muncitoare, a avut studii minime. În familie am moștenit din partea mamei această motivație către școală. Aveam vreo trei valori: cinste, omenie și educație. Încă de când ne-am născut, de când mi-aduc aminte de mine, de copil, de când am mers la școală, am avut până la liceu stressul de a merge la școală continuu. Și, inclusiv când am venit în București, eu am venit cu singurul scop să fac o facultate, școala a fost pe primul loc. Pot să spun că am fost norocos, pentru că am crescut într-o familie unde tatăl meu a fost un tată bun, iar mama a fost o femeie inteligentă. Tatăl meu ne-a făcut cam toate plăcerile, iar mama

mea a fost o femeie foarte exigentă, care ne-a monitorizat permanent și ne-a ghidat din spate. Nu i-am văzut umbra, dar i-am simțit răsuflarea.

Mai am încă doi frați, fratele mai mare e absolvent de asistență socială, am avut amândoi același parcurs, de fapt toți trei, până la un anumit punct. Deci fratele mare e absolvent de asistență socială, master în Politici sociale ale dezvoltării și acum este doctorand și fratele cel mic s-a oprit la asistență socială, master în probațiune. Toți trei am avut cam același parcurs. Am fost primii din familie cu studii superioare.

Ca orice familie în perioada comunistă, am trăit într-un cartier muncitoresc - mama și tata lucrau la o uzină -, într-un cartier mixt, cu oameni veniți din toate colțurile țării și pot să spun că am fost crescut ca orice copil, cu cheia de gât, în fața blocului, cu părinții la serviciu și nu a fost nicio diferență între mine și ceilalți.

Copiii știau, auzeau tot timpul că eram țigan, știau din familie, pentru că era clar, se vede diferența de culoare. Părinții tot timpul ne-au spus, mai ales bunicul meu, care era un comunist get-beget, tot timpul ne-au spus că suntem țigani și tot timpul trebuie să fim îmbrăcați mai frumos decât ceilalți, să fim cu un pas înainte, pentru că suntem țigani. A fost ca o sperietoare, mi-a fost foarte greu, dar a venit din partea familiei. Nu mă dau deștept, să zic că atunci când eram eu clasa a V-a, a VI-a, a VII-a mă gândeam eu la romi și că vai ce rău mă simțeam eu că eram țigan. În sinea mea simțeam, mai ales când era lecția cu „Răzvan și Vidra”, chestiuni din alea. Toată lumea își îndrepta atenția către mine, chiar am fost și poreclit în perioada respectivă, ba eram „Parpangel”, ba eram nu știu ce... Adică a fost chestiunea asta pe care am ținut-o în mine, n-am reușit s-o discut cu nimeni niciodată, nici măcar cu familia mea. Fratele meu mai mare era rugbist, era foarte bine dezvoltat, era unul dintre „ciumegii”, bătăușii

zonei – e clar că lumea ne poreclea „țigan”, „negru”, „cioroi”... Eu am fost și un copil mai firav, așa, am fost și paralizat în copilărie, am avut o paraliză destul de nasală vreun an de zile și am fost mai plăpând și familia mea a știut să mă organizeze, să mă menajeze în așa fel încât niciodată nu mă enervam.

Mi-a fost foarte greu în anumite situații în care eram întrebat de ce sunt diferit de ceilalți. Asta a fost singura chestiune. Faptul că fac parte din lumea țiganilor, cum se spunea atunci, nu era nicio problemă, pentru că eu trăiam într-o familie asimilată de majoritari. În cartier nu exista o diferență de statut social, toți lucrau la uzină. Spre exemplu, eu nu puteam să spun că sunt discriminat la magazin, cum se întâmplă acum, pentru că toți copiii aveau trei lei maxim de la părinți, sau o monedă de cinci lei. Eram toți la fel îmbrăcați, mergeam împreună la același film, nu exista o diferență. Din punctul meu de vedere și în momentul de față există o diferențiere – să nu-i spun discriminare, e cuvânt greu – poți trata pe cineva diferit, dar îl tratezi din perspectivă socială, nu cred că din perspectiva culorii. Social și economic. Am fost acasă acum trei săptămâni, de exemplu, la mine acasă. Mă uitam la ceilalți copii pe care i-am lăsat mici, acum erau mari, dar la fel. Diferențele sunt acolo unde oamenii trăiesc închiși, segregăți, unde copiii nu au acces la altceva decât la ce e în interior. ■

De multe ori m-am gândit că ceea ce agravează percepția românilor despre romi, în afară de demarcajul etnic, e apartenența la o clasă socială dezavantajată. Ceea ce confirmă și George. Acolo unde etnia romă coincide cu un statut socio-economic scăzut, acolo se fabrică diferența. Pentru că dacă un rom din clasa medie – cum sunt toți cei intervievați – și un român din aceeași clasă au referințe culturale comune, se uită la aceleași emisiuni, ascultă aceeași muzică, au cont pe facebook și se duc în vacanță la bulgari, e clar că pot găsi elemente comune despre care să comunice. Deschiderea e mai mare față de cei din aceeași clasă socială, pentru că sunt mult mai multe experiențe

comune. Numai că asupra romilor planează apartenența – în majoritate – la o clasă socială dezavantajată, ceea ce face ca granițele etnice să fie subliniate, adâncite de cele de clasă socială. Am observat de multe ori însă că suntem mult mai blânzi cu proprii săraci, care ascultă și ei manele (dar nu asta e important, nu?), care nici ei nu merg la școală mai mult de opt-zece clase, care trăiesc în sărăcie și poate chiar din ajutoare sociale. E posibil să ne surprindă cât de mult au în comun românii săraci cu săracii romilor. Ce-ar fi să aplicăm aceleași criterii în propriile judecăți de valoare?

De multe ori ne mândrim că nu ascultăm manele, că mergem la teatru, că facem facultatea, le plângem de milă săracilor noștri, dar când vine vorba de romii săraci dintr-odată criteriile sunt mult mai aspre. Dintr-odată sărăcia se explică dacă nu genetic, măcar prin rea-voință și lenevie. Că doar sunt responsabili pentru soarta lor, nu? Nu fac nimic ca să iasă de unde sunt. În schimb, ar trebui să-i ajutăm mai mult pe românii săraci. Un dublu standard ipocrit, mai ales când e precedat de faimosul „eu n-am nimic cu țiganii” pe care-l aud adeseori, urmat aproape sistematic de un „dar...”.

Ce a însemnat perioada socialistă? - toată lumea egală, niciunul diferit. Familia mea a fost asimilată. Pentru bunicul meu, munca era sfântă, omenia, cinstea, școala... Îmi aduc aminte că nu voia să discute despre țigani. Pur și simplu nu accepta, era tabu. A vrut atât de tare să se asimileze fierarul... El era fierar de meserie și a plecat de la țară la oraș pentru că a avut un vecin care a plecat la oraș. Și ăla când s-a întors i-a zis „Băi Vasile, știi cum e la oraș? Apă, tot, muncă, nu mai stai să dai cu alea, să te duci să te chinui, cu nămoale...”. Și a venit pentru copiii lui, avea trei copii. Și când a văzut că e pus într-un bloc cu directorul uzinei Progresul, pentru el a fost... Și vă dați seama, la vremea respectivă directorul stătea ușă în ușă cu fierarul de la forje. Pentru el a fost punctul culminant în care a zis că societatea românească e cea mai bună societate.

Legat de discriminare... o întâlnim. Avem acum un caz – o tânără mămică de etnie romă căreia i-a decedat

copilul, n-a fost primit la spital... am trăit mai mult prin alții chestiunea asta. Sentimentul de discriminare l-am cunoscut abia în facultate – am vrut să merg la un club și a fost o experiență destul de urâtă. Prima dată când am simțit chestiunea asta, am mers cu mai mulți colegi de la asistență socială și ne-am hotărât să mergem într-un club, dar nu ne-au lăsat bodyguardii. De ce? Ne-au zis în față – pentru că suntem țigani. Ăla a fost momentul în care am zis că totuși, merg și eu la o distracție, aveam bani în buzunar, sunt îmbrăcat ok... Într-un alt club, la Brăila, am fost în vacanță acasă și cu prietenii mei din cartier ne-am dus în club. Nu m-au primit și am întrebat de ce. „Că ești țigan.” Am înțeles apoi că înainte cu o săptămână fusese un scandal puternic, intraseră niște romi cu niște cuțite... Și acum, pe de o parte am înțeles, dar am încercat să-i fac pe oameni să înțeleagă că nu este o atitudine corectă. Ăla a fost singurul moment în care pot să spun că m-am simțit un pic dat la o parte, dar în rest nu am simțit chestiunea asta.

Eu am vrut să dau la teologie, să mă fac teolog - mama mea era foarte biserică și am fost crescut așa. Am prins gustul de biserică pentru că îmi plăcea foarte mult atmosfera din biserică, totul era superb. Mi-aduc aminte de bisericuța din piață din Brăila, avea un preot bătrân cu fața superbă, cu părul alb... un om extraordinar și care vorbea în pilde. A fost un model pentru mine și faptul că mi-am revenit din pareza aia m-a apropiat de biserică. Am vrut să dau deci la teologie. Acum... toată lumea din familia mea zicea „Dom'ne, unde ai văzut tu țigan popă?”. M-am gândit că o să fiu eu primul țigan popă, dar nu era ceva planificat, era inconștient. Tatăl meu avea un motor din ăla de tăiat lemne, numai țiganii lucrau cu motoare din astea. Numai bunicul și cu o altă familie din Brăila aveau motoare, numai etnicii. Și lucram cu frati-meu vara pe motoare, pentru că ne plăcea de mici,

ne-a plăcut să ne implicăm. Munceam la grădină, la sapă... La noi în familie – maică-mea avea patru frați, tata la fel – toată lumea muncea, nimeni nu stătea. În vacanțe, ora șapte dimineața era ceaiul, micul dejun, seara cina, totul era foarte organizat. Și aveam motoarele astea de tăiat lemne și acolo lumea știa, te asocia clar. Dar eu sâmbăta și duminica aveam bani, îmi cumpăram cornuri de-alea albastre... Dar munceam și luam banii mei de buzunar, nu ceream acasă, în ciuda faptului că mama după revoluție și-a deschis un business, aveam primul service auto după revoluție. Aveam, dar nu ceream, nici eu nici frati-meu. Am fost muncitori. Și cine mă vedea cu motorul zicea „Hai, bă, ajunge ăsta preot?”. Și începuse să mă enerveze. Și n-am ajuns, că nu m-a vrut Dumnezeu în parohia Lui, nu că n-au vrut oamenii.

Eu am picat la bacalaureat, am fost prima generație care am picat, pentru că s-a dat examenul la șapte obiecte și la matematică subiecte de olimpiadă. Atunci când a luat doar 10% pe țară. Și am picat, îți dai seama. Un an de zile am stat acasă, m-am schimbat total... m-a pedepsit maică-mea atunci pentru prima dată, am muncit un an de zile, am avut și meditații... am luat la bacalaureat a doua oară și pur și simplu am vrut să plecăm din Brăila. Nu mai mergeau treburile de niciun fel, începuse să se simtă perioada aia de tranziție. Începuse să se simtă foamea la Brăila. Am ajuns în București cu un unchi de-al meu la aeroport, că pleca în Canada, era muzician. Și când am văzut eu luminile din București... am zis că trebuie să ajung aici. Am venit în București să mă înscriu la facultate, la Teologie. Și unde credeți că am ajuns? M-am întâlnit cu niște neamuri din București, niște verișori de-ai mei, care nu prea erau ei niște tipi ok. Și am ajuns să mă înscriu la zootehnie. M-au convins ei. Am ajuns acasă și i-am spus maică-mii că nu m-am înscris la Teologie. A fost un mare scandal. Și tata a aflat că la Facultatea de Asistență

Socială sunt niște locuri speciale pentru romi. Și m-am dus să mă înscriu. Eu dădusem la bac psihologie și am luat notă mare. Mama ce-a făcut? Frati-meu era student anul II la Drept. Ne-am urcat în tren a doua zi dimineață, am ajuns în București și am stat la niște neamuri, oameni foarte serioși, ne-am întâlnit cu un profesor care ne-a zis că sunt locuri libere. Trebuia să iau notă ca să intru. Eu, în mintea mea, când am auzit, mă gândeam „băi, rom...”. Mama semnase ordinul de încorporare în armată, așa că dacă nu luam la facultate mă duceam în armată. Așa că am luat la facultate, a dat și frati-meu până la urmă și am intrat amândoi, și de-aici a început joaca. A fost greu să plecăm din Brăila, dar am plecat. În a doua săptămână în București a venit o tanti la mine, Mariana Buceanu, și a zis „Băi, țiganule, ia vino încoa' la mine! Tu știi că ai o datorie morală, să lucrezi pentru romi?”. Ne-a luat la Romani CRISS și pe mine și pe frati-meu, a prins-o și pe mama în vizită... și am prins gustul la Romani CRISS. Am văzut ce înseamnă „rom” pentru prima dată în viața mea, am întâlnit pentru prima dată oameni tineri romi, ca mine. În Brăila n-aveam, erau numai de-ăștia cu fuste, nu m-asociam cu ei. Nici acum nu mă pot asocia cu ei. În schimb, i-am văzut peăștia că sunt la fel ca mine, bruneți, îmbrăcați la fel, eram identici. Și-așa am început să lucrez. Am avut norocul de un mentor bun, o femeie, ca și mama care se ocupa de educația noastră. Dacă mentorul era bărbat, nu cred că reacționez. Și de-aici a început toată nebunia.

Eu nu știam că există atâta sărăcie. Am fost prima dată într-o comunitate de romi la Ștefăneștii de Jos într-un program cu mediatorii sanitari. Eu aveam părul lung atunci, încercam să-mi ascund efectele parezei. Când m-am dus în Brăila să mă tund, frizerița mi-a zis să mă duc acasă și s-o întreb pe mama dacă e de acord să-mi facă o poză pentru un catalog și apoi am zece tunsori gratuite. Eu m-am dus, am luat-o pe mama – eram micuț,

clasa a noua – și am semnat un contract cu tipa aia pentru zece frizuri de-astea. Apoi, când am venit în București, m-am dus la balul bobocilor și a venit o tipă de la o casă de modă și m-a atras în perioada aia. Am avut un contract de vreo doi ani și ceva, am lucrat ca model. Așa mi-am permis să lucrez mult voluntariat. Am avut un proiect pe care l-am înființat într-o organizație non-guvernamentală: prima casă de modă din România și Europa cu influențe țigănești. A fost o nebunie de-a mea. M-am urcat în autobuz și era o frumusețe de țigancă cu un costum tradițional elegant, cu niște salbe... Dar ea stătea singură pe scaun, chiar dacă era foarte aglomerat. Și mi-a venit ideea asta că lumea se ferește de costumul ăsta țigănesc. Dar de ce? - pentru că era superb! În mentalitatea mea de rom asimilat, am zis că trebuie să schimb ceva din costumul țigănesc, nu din mentalitatea oamenilor din jur.

Primul meu proiect a fost înființarea unei case de modă care să combată stereotipurile în rândul majoritarilor privind costumul țigănesc. Lucru care mi-a mers foarte bine vreo trei ani de zile, am creat spectacole, eram în lumea mea, a artelor. După o perioadă m-am lăsat, pentru că am lucrat la Romani CRISS vreo patru ani, foarte hard – am făcut și proiectul ăsta, am lucrat și pe media -, mentorul meu îmi tot spunea să-mi fac cv. Eu eram rușinos, să nu deranjez. După patru ani de zile am avut o discuție cu șefa mea, care ne-a muncit ca pe hoții de cai – o experiență foarte bună pentru mai târziu – și m-am retras. Am câștigat un proiect foarte puternic, un fel de bursă: se selectau câte cinci romi din șase țări și îi duceau la un fel de Big Brother. Am câștigat proiectul ăla, am fost plecat trei luni și când am venit de acolo am stat vreo șase luni de zile degeaba, n-am vrut să mă mai întorc la Romani CRISS. M-am înscris la master, m-am dus la facultate, mi-am petrecut timpul așa și apoi m-am angajat la o organizație de americani care lucrau pe sănătate. Timp de

trei ani de zile am lucrat cu ei în vreo trei comunități din România, m-am dus în Alianța Civică a romilor, aveau nevoie de un director și am fost prostul proștilor că am acceptat chestiunea aia la vremea respectivă, pentru că mi-a mâncat cam doi ani de zile din viață, unul am lucrat, unul am stat acasă să-mi revin. Veneam din sistemul american, unde era totul cu program, nu stăteai, nu aveai timp să stai. Dacă aveai timp, făceai altceva, dar nu stăteai. Organizația Alianța fiind nouă, eu n-am putut să mă adaptez foarte mult, am fost nepregătit. Am stat un an de zile acasă unde am reluat moda, am făcut o nouă colecție, din banii mei. Eu n-am făcut școală pentru asta, m-am dus într-un atelier să văd cum se lucrează. Lucrez doar cu un manechin și un croitor. Mi-am făcut o nouă colecție, m-am documentat trei luni de zile. Am fost la Sibiu și am făcut un documentar despre costumele romani, cum se fac... Apoi am mers în Sintești, de unde m-am inspirat foarte mult, am primit niște poze de acum 70 de ani. Prima dată am avut prezentarea la Dacian, la Teatrul de Operetă, a fost sala full. A doua oară am avut prezentarea la Parlamentul European, tot așa, prezentare făcută pe bune. A fost un spectacol care a prins mult la majoritari.

Am avut comenzi, dar n-am vrut să fac business din asta, n-am vrut ca lumea să interpreteze că eu fac afaceri pe asta. Din romi n-o să fac afaceri niciodată. Puteam să fac un business, dar am vrut artă. Am avut șansa să discut la expoziții cu oameni din monden despre cât de frumos e costumul romani și cât de rău e pentru o femeie care are copilul în brațe să fie împinsă, segregată, discriminată. Asta a fost mesajul meu. Am fost la Bienala de la Veneția, au fost foarte mulți artiști pe acolo și am avut ocazia să discut cu niște oameni din Italia, când a fost perioada aia de conflict, și a fost pentru prima dată când am discutat despre situația romilor și de ce fac așa. Spre exemplu era

tipa de la primăria Veneției – nu știa de ce se comportă romii așa. A fost un moment social, în care s-a putut discuta. Mi-am luat niște puști muzicieni și a fost muzică țigănească pe ritm de jazz și de swing și să auzi o horă țigănească pe ritmuri de-astea te rupe. Am avut și o tipă frumoasă, îmbrăcată bine și cu gust și cu un costum din ăla mișto... Ce e rău în toată treaba asta? Adică poți să discuți relax, nu mai stai că a fost un conflict interetnic... Nu, uite zece manechine de etnie romă care arată super mișto, care se duc la școală, care au un cv bun și fac chestiunea asta. Am avut prima mea prezentare... în nebunia mea, am vrut să îmbrac cinci femei rome și cinci nerome, să se vadă că și neromele se pot îmbrăca în costume țigănești, de ce nu? A funcționat, dar asta a fost o chestiune de hobby.

Cred că în anumite zone sunt copii foarte buni care n-au posibilități, n-au bani de mâncare. Sunt unii copii care au nevoie de sprijin, le lipsesc modelele, vor să meargă mai departe, dar le lipsește susținerea. Țăsta e obiectivul nostru în perioada următoare: să identificăm copiii care vor să meargă într-o anumită direcție și să-i susținem, pentru că ar putea renunța. Eu aș fi renunțat, dacă nu eram susținut. Mama s-a îmbolnăvit de cancer când am plecat noi la facultate și a costat foarte mult tratamentul, tata și-a pierdut job-ul că trebuia să stea cu ea... dacă nu aveam bursă și dacă nu eram cu modellingul, nu mă puteam întreține. Am stat în cămin vreo 12-13 prieteni, mergeam toți la Romani CRISS, ne înțelegeam foarte bine. Niciodată n-am mâncat fără unul din noi, ne împrumutam cămășile, ne susțineam. Dacă nu eram grupul ăsta de studenți... a fost a doua familie. Mi-a fost greu fără familia mea în primul an, când nu stăteam în cămin, dar apoi m-am mutat în cămin și am întâlnit a doua mea familie. Din grupul ăsta au reușit toți. ■

Îl întreb pe George, dacă pune cap la cap tot ce-a făcut, cui crede că se datorează succesele sale.

Cred că e un cumul. Părinții, în primă fază. Am avut o mamă inteligentă și un tată bun, care au făcut eforturi uriașe să ne țină la școală. Mama și-a amanetat verigheta și cerceii, când am plecat la școală. Nu pot să uit. A fost foarte grea ruperea de casă, dar am strâns din dinți și am mers mai departe. Fără educație nu ai ce să faci, nu există o șansă, altceva decât să mergi la școală și să înveți. Știi tu, ăla sătul nu-l înțelege pe ăla nesătul. Tatăl meu mai are o soră, are opt copii, e nemăritată – o femeie fără școală. Unul din copiii ei, pentru că a avut un mediu bun la școală și profesorii au simțit că e copil bun, se ducea la școală în pantofii cu tocuri ai maică-sii. Povestea lui te zguduie. Își făcea teme pe un diplomat, după ce adormea toată lumea. Mă-sa nu voia să-l lase la școală în niciun fel. El a plecat la facultate la Sibiu... Dumnezeu l-a ajutat. A luat la Sibiu primul pe listă, a terminat limbi străine, a terminat teologia, el a reușit s-o facă, s-a înscris la nu știu ce master și s-a decis să plece din România. Nu și-a asumat identitatea de rom și a zis că nu și-o va asuma niciodată, pentru că nu suportă Țiganii, că fură, că sunt leneși, exact omul total contra. El are probleme cu familia lui. Dacă l-ar fi susținut, ar fi fost mai relaxat emoțional. A plecat în Germania, a făcut doctoratul în sociologia religiilor și acum are o parohie în Germania. Și vorbeam cu el la telefon înainte să nască soția lui și zicea că a început să înțeleagă ce înseamnă să fie străin. Acum nu mai are probleme că e rom, are probleme că e român. Și trăiește asta foarte intens. ■

E un duș rece atunci când realizezi că poți fi și tu, la rândul tău, discriminat pe nedrept din cauza etniei sau a naționalității tale. Mă gândesc la cei care susțin că le e rușine că sunt români în străinătate pentru că lumea îi privește ca pe niște oameni inferiori. Ei susțin că

atitudinea asta a unor străini se datorează romilor care ne fac țara de rușine, și-n loc să se supere pe acei rasiști care îi privesc ca pe niște ființe inferioare, ei se supără pe romi. Pentru că ne uităm cu jind și de jos la străini, chiar dacă unii din ei sunt rasiști, îi scuzăm și-i absolvim de orice vină, și ne uităm în jur să vedem pe cine putem învinovăți în locul nostru. Ca la un joc de măgăruș, în care încercăm să pasăm mingea altcuiva, cât de repede. Să pasăm vina altcuiva.

Fac o mică digresiune. Zilele trecute un prieten străin mi-a trimis o caricatură în trei părți. În prima parte era imaginea unui drum la care lucrau câțiva oameni. Imaginea titra: „Timpul necesar de lucru: 4 luni; realizat într-un an, 3 luni și 21 de zile”. Cea de-a doua arăta un drum plin de gropi, iar pe imagine scria: „După a doua ploaie...”. În cea de-a treia imagine apare numele țării în care se petrece acțiunea. Ați ghicit.

Vedem paiul, nu vedem bârna. De corupție, incompetență, mentalitatea asta păguboasă de „las' că merge și-așa”, ușurința cu care dăm șpagă ca să ne fie nouă bine, chiar dacă prin asta alimentăm un sistem corupt și încălcăm o lege, de lucrurile astea pe cine învinovățim? A cui e responsabilitatea?

La noi la facultate nu se mai face asistență socială, vorbim de prestații sociale. Te duci la o primărie și întrebi „Ai asistent social?” – „Da” – „Ce ați făcut în ultima lună, ce strategie aveți, ce grup vulnerabil?” – „Păi habar n-am” – „Păi și ce faceți?” – „Păi noi dăm ajutor social și facem anchetă”... Păi aia nu e asistență socială. ■

Gandhi spunea că gradul de civilizație a unei națiuni se măsoară prin grija pe care statul o are față de cei mai vulnerabili din cetățenii săi. Asistența socială reprezintă acea grijă pentru cei vulnerabili, dar dacă se mărginește la sume modice de bani, numai grijă nu e. E o amăgire. E gestul unei societăți care se spală pe mâini și aruncă vina în cărca altcuiva. Și-mi amintesc de ce spunea Mădălin Mandin, și ce bine ar fi să mă întreb nu ce poate face altul pentru mine, ci să-ncep cu întrebarea de bun simț: „Ce pot face eu?” Ce pot face eu pentru cei mai vulnerabili ca mine?

Eo problemă per ansamblu, probabil va veni perioada când va fi și bine. Din păcate, nu știu... eu mă întreb de ce nu se investește în educația copiilor în general, că dacă

ar investi românii în copiii romi, ar avea cine să ne plătească pensiile mai târziu, tuturor, pentru că romii fac mulți copii. Autoritățile zic că romii, aoleu, fac mulți copii, dar nu fac nimic pentru ei. Le dau numai ajutor social ca să-i manipuleze electoral. Trebuie ajutați copiii din familiile cu ajutor social. Pentru că pe locurile speciale la facultate au venit copii ca mine. Aproape toți copiii provin din familii de romi asimilați, care puteau face față societății românești. ■

Îmi vine în minte prognoza îngrijorătoare pentru viitorul în care vom fi mai puțini, mai bătrâni, și în mod sigur mai săraci dacă nu investim acum. Dacă cei care ne urmează nu vor avea un nivel de educație suficient de ridicat pentru a avea locuri de muncă bine plătite și contribuții din care să beneficiem de propriile pensii. Printre cei ce-mi vor plăti pensia, vor fi și romii care sunt acum copii.

Poate că argumentul acesta, cu fața întoarsă către viitor, și nu către o responsabilitate pentru trecutul de sclavie al romilor, are mai multe șanse de a convinge societatea românească per ansamblu că romii trebuie să aibă altă soartă. E și în interesul nostru. Al tuturor.

Când mă duceam la romii tradiționali la început ziceau că nu sunt țigan, când mă duceam la români ziceau că sunt țigan. Și atunci ce sunt? Până la urmă ești un om, când te duci la biserică, la doctor, când ești acasă... ești un om. Ești discriminat în funcție de gradul de asimilare. Nevasta mea a născut de curând și n-am avut nicio problemă. E majoritară, dar n-am avut nicio problemă în spital, nici ea, nici eu. În fața mea zicea una că să bage două țigănci în salon, să nu le pună cu altcineva. În fața mea. Și am încercat să stau de vorbă cu ea, și-a cerut scuze, a zis că nu și-a dat seama. Că își dă seama în funcție de starea economică, de cum se îmbracă. Câteodată prefer să mă prefac că sunt străin, arab, să nu se mai uite așa urât la mine oamenii. Am fost într-un restaurant cu o indiancă și n-au vrut să ne servească. Am

intrat, am salutat și nu au vrut să ne servească. Abia când a întrebat tipa în engleză ceva i-a picat fisa șefului de sală. Acum deja știu unde sunt locurile, prefer să mă duc să stau liniștit, să vorbesc cu nevastă-mea în engleză pentru că nu vreau să-mi stric seara. ■

Mă surprinde ceea ce-mi povestește George, și nu într-un mod plăcut. Mă gândesc la mult-pretocita ospitalitate românească de care se mândresc mulți. Mi-ar plăcea să mă mândresc și eu că provin dintr-o societate primitoare, numai că auzindu-l pe George nu pot să nu pun sub semnul întrebării gradul nostru de ospitalitate față de ideea de alteritate.

E greu să fii străin în străinătate, dar cum o fi să fii străin în propria țară?

***E**u mă simt relaxat, am trecut peste toate barierele, poate să-mi spună cineva orice, nu mă interesează. Sunt unii oameni lăsați așa de Dumnezeu care sunt deschiși să primească totul: „Cine ești mă, ești prost? Nu contează, mă, ești al nostru, vino'ncoa!”, că așa sunt ei. Sunt unii oameni care au nevoie să fie convinși și sunt alții care nu vor să se schimbe orice le-ai arăta. Ei, trebuie să știi cu cine interacționezi. Anturajul soției mele, profesoară de dans de societate, de câte ori particip la o chestie cu ei, imposibil să nu vorbească de țigani și drogați. M-au făcut țigan, m-au făcut drogat. Fără să intenționeze ceva, au fost la mine la nuntă, nicio problemă. Nașii mei sunt români, din prima categorie, niște oameni extraordinari. Când ne-am întâlnit prima dată, ne-am certat. Acum mă sună când aud ceva la televizor de drogați sau țigani să-mi spună. Oamenii au început să fie implicați, pe unii i-am amenințat. Un prieten al soției a zis că la el în club nu primește țigani și homosexuali. I-am zis că mă duc la CNCD și depun plângere. Și acum omul cel mai rasist e prietenul meu cel mai bun. ■*

Fac o călătorie inversă în gând și-mi aduc aminte de zilele când am descoperit că unul din cei mai dragi prieteni ai mei e rasist. Spun zile,

pentru că mi-a luat mult timp să accept că el, băiatul sensibil, rafinat și cult pe care l-am cunoscut acum șaptesprezece ani, poate gândi niște lucruri care mie-mi par strigătoare la cer. Vroia dovezi incontestabile că romii au fost deportați pe vremea lui Antonescu, chiar dacă în fața lui se afla cineva care-i spunea că propria lui familie fusese deportată. Ba mai mult, că oameni din propria lui familie muriseră în Transnistria în urma deportării. Total impermeabil la orice argument și orice mărturie, fusese atins de virusul naționalismului care neagă dreptul altora la demnitate. O grijă oarbă pentru imaginea României, pentru absolvirea oricăror greșeli istorice: chirurgii cosmetice care nu pot să nu urâțească. Mă sperie gândul că tocmai el e negaționist. Spune că imaginea României e stricată de romii care fură portofele. Îi spun: între a fura un portofel și a nega moartea a șase milioane de oameni, care crezi tu că strică mai mult imaginea României?

Mă gândesc că poate ar fi fost bine ca linia între bine și rău să fie extrem de vizibilă. Să recunoști un rasist de departe, să-i vezi din prima urâțenia, și aceea să fie totală. Să nu existe nimic bun în rasiști. Și totuși, nu e așa. Rasiștii sunt printre noi, uneori se ascund extrem de bine sub un chip frumos. Pot să-ți vorbească zile în șir despre frumusețe, despre sensibilitate, despre iubire, despre bunătate, și deodată se dezbracă de haina asta și le vezi lipsa de umanitate. La ce bun să poți vorbi de iubire când pui în practică ura? La ce bun să spui că te pricepi la frumos când nu-l vezi în fața ta, într-un costum colorat, în nuanța măslinie a pielii pe care ți-o dorești chiar tu atunci când stai la soare să te bronzezi?

Imediat după episodul în care acel prieten m-a speriat („Hai, acum a zi drept, tu chiar nu ți-ai dorit niciodată moartea țiganilor?!”), citesc un articol științific. Citesc că la nivel neuronal, atunci când vedem semeni de-ai noștri, se activează o parte a creierului care rămâne impasibilă atunci când vedem persoane pe care le asociem cu marginalitatea, persoane „indezirabile” pentru noi. Ca și cum am privi obiecte. Îi dezumanizăm. Cerșetorul, romul, consumatorul de droguri, străinul sunt niște obiecte. Și-atunci e ușor să vorbești despre moartea lor. Să afirmi fără probleme că da, tu ți-ai dorit în mai multe rânduri moartea lor. Dacă ar reuși creierul nostru să-i privească fix ca ceea ce sunt: niște oameni, te-ai cutremura la gândul că-ți poți dori moartea lor. Îmi amintesc de episodul în care Oana Parnică l-a împins pe fiul ei de trei ani în fața colegului care-și dorea ca Antonescu să-i împuște pe romi: „la zi, pe el l-ai împușca?” Ce trebuie să faci ca să devii din nou uman în ochii unora? Să-i faci să realizeze cât de îngrozitor e să dorești moartea unor semeni.

Că romii nu sunt niște chestiuni abstracte, că și printre ei sunt copii, femei, bătrâni, unii lipsiți de orice apărare. Încerc să rămân optimistă. „Trebuie să crezi că poți schimba ceva”, spune George.

Eu cu socru-meu am avut mare meci când m-am căsătorit. N-am avut nicio problemă, am stat cu nevastă-meă, ne duceam în vizită... Socrul meu, un intelectual, soacră-meă profesoară de matematică, oameni dintr-o societate bună. El a zis să avem o discuție despre țigani, cu istoria lor... Dacă nu eram pregătit pentru asta, puteam să nu mai fiu cu nevastă-meă. Dacă ne jigneam, nu ieșea nimic. Că țiganii au fost sclavi... „Ce e rău să fii sclav? Ești muncitor, loial... Tu nu ești sclavul societății? Până la urmă, toți muncim să trăiască Antonescu bine, să trăiască Bănescu bine, toți suntem sclavi.” Bine, țiganii sunt mai sclavi decât românii, dacă vrei neapărat. Și de-aici începe joaca, trebuie să crezi că poți schimba ceva. Eu am schimbat în familia nevastei, care e destul de mare, măcar am schimbat ceva. Începe cu pași mici. Vărul nevastei are o prietenă țigancă. Contează voința ta de a face ceva, contează și familia. ■

Îl întreb pe George ce mesaj ar avea pentru copiii romi. Ce le-ar spune?

Ce să le spun? Să strângă din dinți să meargă acolo, pe drumul lor, până la 18-20 de ani. Fă-ți datoria de copil, de adolescent... Fără școală nu faci nimic. Trebuie să știe unde vor să ajungă și să-și facă rost de ce au nevoie, pentru că societatea nu mai oferă. Dacă te uiți la televizor – cine e modelul nostru în următoarea perioadă? Florin Salam, Becali, Drăgușanca, Columbeanca, Columbeanu... ăștia sunt. Societatea românească are o problemă. E nasol. Dar poți să devii orice, preot, profesor. Mesajul meu e – îl spuneam și la „Dinu Lipatti”, unde am fost mentor – „Terminați cu manelele astea, mai cânt și eu la un șpriț, dar care e proiecția ta peste 5 ani?” ■

„De mică mi-am dorit să ajung cineva”

Flori Ancuța Gheorghe

19 ani, absolventă liceu canto, Slobozia

Predau engleză la o clasă de adulți. Sunt începători absoluți, ceea ce uneori, spre deliciul meu, dar și al lor, îi infantilizează puțin. În prima oră de curs, ni s-a alăturat un coleg de-al meu de la agenție, Andrei, care n-a făcut niciun secret din faptul că e rom. De fapt, nici n-ar fi avut cum să facă un secret, pentru că era singurul din grup pe care, când a dat să între, portarul l-a reținut la ușă – era o clădire publică, a universității – și l-a întrebat unde merge. Andrei s-a așezat în spate, lângă un cursant de vreo treizeci și ceva de ani, care i-a întins imediat manualul și cu care l-am văzut vorbind din când în când în timpul cursului. După câteva ședințe, Andrei a renunțat să mai vină, dar am reținut că grupa de începători nu pare să aibă probleme de relaționare cu alte etnii. Un gând plăcut, liniștitor. La câteva luni bune de la această constatare, i-am rugat pe elevi să scrie în câteva fraze chestii pe care le detestă sau le adoră. Cursantul care fusese atât de prietenos cu Andrei mi-a scris din prima frază: „I can’t stand gypsy music”. Mi-a fost clar, așa cum i-a fost și lui când a forțat traducerea cuvântului *manele*, că nu se referea nici la fanfarele de romi celebre nu doar în țară, ci și peste hotare, nici la muzicanții romi nelipsiți din ansamblurile de muzică populară care umplu sălile de concerte, nici la muzica elevilor romi de la liceele de artă sau a studenților romi de la Conservator, nici la cea a lui Goran Bregovic și nici măcar la nou-apărutul (la noi) gypsy punk. Mă așteptam ca, sub imperiul acestei asocieri abuzive, să descopăr în fraza următoare varianta prescurtată, întruchipând cea mai răspândită idiosincrazie românească: *I can’t stand gypsies*. Din fericire, de data aceasta n-a fost cazul. Dacă m-aș pricepe la diagnostice, probabil că aș ști să numesc (și poate chiar să „vindec”) această disonanță între ceea ce declarăm principial despre romi (fie și când vorbim de manele și ne referim la romi) și felul în care ne comportăm când un rom se așează lângă noi. Iar dacă m-aș pricepe la istoria muzicii, aș ști să le explic adversarilor de principiu ai manelelor că

acestea nu sunt atât de *gypsy* cum le place lor, din comoditate, să creadă, ci reprezintă un gen muzical cu filiații vechi, care cândva l-a preocupat pe cărturarul Dimitrie Cantemir. Dar, cum nu mă pricep nici la diagnostice, nici la muzică, o las să vorbească pe Flori Ancuța Gheorghe, de 19 ani, absolventă de canto, și despre muzică, și despre cum resimte ea disonanța de care vorbeam.

Mă numesc Gheorghe Flori Ancuța, am 19 ani și sunt de etnie romă. Fac parte dintr-o familie romă, ambii mei părinți sunt romi, o familie simplă de altfel, modestă. Mama mea este casnică, tatăl meu lucrează ca muncitor necalificat; mai am un frate mai mic cu un an și jumătate decât mine. De mică mi-am dorit să ajung cineva, să-mi fac un nume, să pot să-i ajut și pe cei din jurul meu. Într-un fel și bunica mi-a inspirat această chestie de a ajunge cât mai departe, întotdeauna mi-a plăcut să-mi depășesc condiția, mi-a plăcut foarte mult să mă duc la școală, am fost la un profil de muzică. Fac muzică din clasa întâi. Mai întâi am făcut pian. Bunica mea, cu doua zile înainte să înceapă școala, s-a dus să vadă cum arată școala, cam ce profesori sunt, dar nu i-a plăcut de nicio culoare și a spus nu, fata nu poate să învețe aici, ea trebuie să se ducă în altă parte. S-a dus la liceul de artă, care era lângă școala unde ar fi trebuit să merg, și m-a înscris la profilul de muzică, pentru că acolo mai erau locuri. Am dat examen acolo și am intrat. La început a fost mai greu, pentru că nu aveam încredere în mine... Când eram mai mică, mama mea chiar îmi spunea, tu nu știi să cânți, semeni cu taică-tu; că tata n-are auz, n-are absolut nimic. Și eu credeam chestia asta, „nu pot, nu pot”, până când am făcut în clasa a doua cor și atunci mi-am dat seama că eu chiar cânt, chiar se aude ceva și tot așa profesorii au descoperit că pot cânta și am făcut pian până în clasa a opta, pentru că la noi la școală nu se putea face canto decât de la liceu. În clasa a șaptea am fost solistă la cor și în clasa a opta și

chiar și într-a noua am ajuns la olimpiadă în etapa națională și am luat mențiune. A fost prima dată când liceul nostru a participat la o etapă națională corală. Eu îmi dorisem foarte mult să fac secția de canto, am și intrat prima la liceu, 50% capacitatea și 50% test de aptitudini. ■

Ancuța înșiră aceste performanțe cu o voce discretă. Are o dicție elegantă. Din felul liniștit în care își spune povestea, mă aștept ca ea să curgă cu aceeași cadență calmă. Dar nu e așa.

***A**nul acesta trebuia să mă duc iar la olimpiadă, dar chiar cu o săptămână înainte am aflat că am o problemă legată de corzile vocale și nu mai pot să mai cânt. A fost o schimbare radicală în viața mea pentru că nu mă așteptam, tot timpul când mă întreba cineva „Ce vrei să faci mai departe?” – „Mă duc la canto la Conservator”. M-am decis însă să dau la Drept. ■*

Un accident biografic. Care-ți poate da viața peste cap dacă nu găsești puterea să te repliezi. Dar Ancuța, în ciuda impresiei de fragilitate pe care o lasă, emană un soi de fermitate, la fel de discretă ca și vocea cu care povestește toate astea. Ancuța nu are aerul că are de gând să se lase compătimită și nici eu n-aș vrea să schimbăm registrul. Așa că schimbăm doar subiectul.

*- **Î**n școală aveai mulți colegi de etnie romă în clasă? - În generală nu, eram singura. Dar mi-am asumat – în felul ăsta mă cunosc eu mai bine, iar când mă cunosc mai bine pot să fac anumite lucruri. Dacă mă întreabă cineva, oricând la orice oră eu spun că sunt de etnie romă. Chiar mi s-a întâmplat ceva... Era ziua unei colege și eram mai mulți, eram și romi și români și la un moment dat a venit vorba despre țigani și despre români și dintre care eu zic „Și eu sunt țigancă”, și zic, „Și țiganii pot învăța, și țiganii își pot face cariere și pot deveni oameni renumiți. Nu contează ce naționalitate ești, contează ce ești tu ca*

persoană, că poți să fii român, țigan sau italian, depinde de om, deci trebuie doar să-ți impui tu, atât; și să te cunoști bine și să știi ce vrei să faci”. Și una dintre fete zice: „Aaa, nu mai spune așa, că tu nu ești țigancă, n-ai cum să fii țigancă, ești deșteaptă, n-ai cum” Și zic, „Asta nu contează, că ești deștept sau nu”. Noi suntem tot oameni, avem drepturi egale, trebuie să fim tratați ca niște oameni, da’ în general românii ne văd ca niște persoane care fac numai rău și chiar dacă fac lucruri bune tot nu le văd, aici zic că este vorba și despre mentalitatea oamenilor și despre părinți pentru că ați văzut că sunt copii pe stradă și spun, „Stai cuminte, că vine și te ia țiganca și te bagă în sac” și automat eu cred că acești copii își imprimă că țiganca sau țiganul este cineva care face rău. Eu câteodată chiar mă mândream cu lucrul acesta, vroiam într-un fel să arat copiilor și colegilor mei că, chiar dacă ești țigan, poți să faci și lucruri bune, poți să înveți, poți să te duci la școală, poți să fii curat, orice, depinde de tine ca persoană. Mai aveam un coleg care mai spunea lucruri urâte despre țigani, dar mie personal nu mi le spunea, le spunea în general, dar nu m-am certat cu el, i-am zis doar că nu contează de ce etnie ești, contează cum ești tu ca om. Dacă mă certam cu el, nu învăța nimic, dar așa cred că și-a dat seama de greșeala lui, cred eu că poate și-a dat și el seama de greșeala lui. ■

Mă uit la ea în timp ce vorbește. E cumpătată, spune totul cu măsură; nu ridică vocea, nu se agită, nu declamă. Poartă o rochie de vară, cu flori, care lasă să i se vadă brațele subțiri. E foarte tânără și are părul lung și negru, tenul puțin măsliniu – dar poate e de vină bronzul de vară târzie. Din străfundul minții îmi iese la suprafață o prejudecată. „Ai tăi nu ți-au spus niciodată că e mai bine să te măriți decât să te duci la facultate?”

Nu, mama mea este genul de persoană care îmi spune, „Faci ce vrei pentru că este viața ta. Dacă îți spun ce vreau eu ca să faci și nu o să iasă bine o să dai vina pe mine toată viața ta și nu vreau”, a zis, „Te gândești foarte bine și unde vrei tu, acolo te duci.” ■

Da, și mama mea îmi spunea la fel. Și mi-a prins bine că a făcut asta. Dar romii sunt cu căsătoriile timpurii, cu alte lucruri, nu? Ca și cum mi-ar fi citit gândurile și i-ar fi fost puțin rușine de rușinea mea, Flori stă puțin să se gândească și spune:

Dar am avut un caz. Un coleg, era spoitor și s-a dus la școală până în clasa a zecea, atunci părinții lui l-au căsătorit și nu l-au mai lăsat să vina la școală. Într-un fel nici mentalitatea lui nu era foarte deschisă, pot să spun, pentru că el a spus așa: „Dacă o să am un băiat o să-l las să se ducă la școală, chiar și la facultate, dar dacă o să am fată nu o s-o las decât până în clasa a patra pentru că la școală nu învață decât să se uite după băieți și prostii”. Și atunci chiar am avut o discuție cu el și i-am spus că nu mi se pare corect – fată, băiat, tot oameni suntem. Aici el a făcut o discriminare. Oricum, la școală nu înveți „numai prostii”, nu te duci la școală să..., te duci să înveți. Educația te face să devii un om mai bun, să gândești mult mai limpede. Acum încerc să-l conving și pe fratele meu mai mic să meargă mai departe, el nu vrea să se ducă la facultate, că spune „Ce fac eu cu ea mai departe, că sunt mulți care fac facultăți și poate nu au nici locuri de muncă”, dar eu încerc să-i spun că educația contează. Du-te la școală; nu contează că nu ai bani, nu-i nimic, du-te, că poți sta o zi fără ceva anume care ți-ai dori, poți de exemplu să nu te mai duci cu un maxitaxi, poți să te duci pe jos, te trezești mai devreme, înveți mai mult, ai note mai mari, iei o bursă. Trebuie să faci orice... ■

Mă gândesc cum ar fi dacă i-aș prezenta-o studentului meu pe Ancuța și l-aș întreba „Are you sure you can't stand gypsy music?”. Și dacă i-aș aminti pur și simplu că etnia nu e o problemă de gust.

„Dacă un rom a ajuns actor, înseamnă că mai poate să ajungă unul”

Sorin Sandu

39 de ani, actor, București

M-am bucurat atunci când Sorin a acceptat să stea de vorbă cu noi. Vorbisem cu el o singură dată. Despre cum va arăta societatea în care copiii lui și copiii mei vor fi oameni mari. Regăsisem, atunci, aceleași semne de întrebare ca ale mele. Dar, la capăt de discuție, și aceleași idealuri.

Sună cineva la poartă. Géraldine merge să deschidă, și văd o fetiță intrând. Să tot aibă șase-șapte ani. E brunetă, cu părul lung, puțin sfioasă. Poartă o rochiță roz. După ea intră Sorin. Fetița se oprește în mijlocul drumului către masa noastră, Sorin o împinge ușor către noi, se apropie amândoi și dăm mâna, pe rând. Teodora o cheamă.

Teodora își ațintește privirile asupra celorlalți copii care se joacă în curte. Sunt copiii lui Géraldine, fetița de șase ani și băiețelul de trei. Se opresc puțin din joc, se uită la fetiță, dar nu schițează niciun gest. Stau o vreme la distanță unii de alții. Copiii lui Géraldine își continuă joaca. Teodora primește un pahar cu suc, se așează lângă noi, pe scaun. Dar e clar că noi nu existăm. Își întoarce privirile către copii și acolo rămân. Îi observă, un timp. Îi aude vorbind o altă limbă și se întoarce întrebătoare către tatăl ei. Sorin îi spune să nu-i fie rușine, să meargă să se joace cu ei. Fetița se ridică glonț, dar se oprește puțin, se uită înapoi spre tatăl ei care dă din cap a-ncurajare, se întoarce din nou către copii, se apropie încet. Iar Sorin își poate începe povestea.

Vin dintr-o familie obișnuită, nu era o familie bogată, nu era nici o familie săracă, ai mei au muncit de când se știu ei. Tata era lăcătuș într-o fabrică, maică-mea era filatoare la o țesătorie. Am doi frați și o soră, sunt cel mai mare dintre ei. La mine în familie a fost în felul

următor: când eram la casa bunicilor, unde m-am născut, unde-au stat tatăl meu cu mama până am făcut eu patru ani, cinci ani, toată strada era de români, era-n oraș. Nu vorbeau afară-n romani. „Nu vorbim țigănește să nu ne-audă lumea, să n-audă vecinii”. Sigur că toți știau că „ăștia sunt țigani.” Dar, în familie am vorbit tot timpul limba romani. Ușor, ușor, am început să văd, să cunosc. O-ntrebam eu pe maică-mea de mult, că zicea mama că noi ne tragem din India și Antonescu a vrut să ne trimită-napoi în India. Ce știa ea? Ce-auzise și ea de pe la bătrânii ei, probabil. Și zic: „Da’ cum ne tragem noi din indieni?” Sigur că vedeam că sunt unii care seamănă a indieni și nu numai la piele, că-i pielea închisă, pentru că știu oameni de etnie romă, care sunt cu pielea deschisă la culoare, albi. Dar au așa niște trăsături că parcă-l văd pe Amar din nu știu ce film indian sau pe Raj Kapoor, de exemplu.

Eu am fost un om norocos, sunt un om norocos. În sensul că de mic, din clasa a I-a, tatăl meu m-a pistonat, m-a bătut la cap... El era un om foarte deștept, la serviciu i se spunea „Creierul”... îmi zicea: „Băi, trebuie să înveți. Fă-ți temele!” și așa mai departe. Sigur că pe măsură ce creșteam era mai insistent. Tata a fost primul meu maestru. În Orient există relația asta discipol-maestru. Părinții sunt primii tăi maeștri în sensul ăsta, primii tăi învățători supremi. De la ei înveți, rămâi toată viața cu ce înveți de la ei. Tata a fost primul meu conferențiar, ținea niște conferințe de... pfoaa! Genial a fost! Am fost și premiant în clasă, în școala generală, am fost cel mai bun la engleză și franceză din generală până în liceu, știu că veneau la mine colegii și mă întrebau cum se zice aia, cum se zice aia. Citeam Noul Testament în franceză la un moment dat. Îmi dăduse un coleg noul testament, îl savuram. Citeam foarte mult și am învățat mult.

Tatăl meu mi-a sădit de mic ambiția de a fi foarte bun, dacă nu cel mai bun. La un moment dat, în generală, eram

la întrecere eu și colegul meu Capră... Capră Gheorghe, Gică îi spuneam noi. Taică-miu făcea: „Ce notă ai luat?”, „Păi, am luat nouă”. „Și Capră?”, „A luat zece.” „Aha. Păi, mă, e ăsta mai deștept decât tine, mă?”. Și mi-a băgat chestia asta în cap. M-am întâlnit cu întâmplător cu colegul meu din generală, după mai mult de 10 ani, astă toamnă. Am fost surprins că soția lui știa foarte multe despre mine. Și m-a surprins o chestie: el, din punctul meu de vedere, era cel mai bun din clasă, eu încercam să-l întrec, dar știind, având conștiința că el e mai bun. El mi-a zis o chestie care m-a lăsat efectiv mască: „Bă, dacă nu erai tu, să mă ambiționezi să învăț, eu n-aș fi învățat.” Zic: „Bă, eu m-am ambiționat, că te vedeam pe tine acolo.” „Nu, că tu erai mai bun”, și acuma ne certam că celălalt era mai bun, știi?

La școală mi s-a-ntâmplat o dată o chestie care mi-a rămas multă vreme în minte. Am ieșit din clasă... eram în clasa întâia... și erau niște băieți d-ăștia mari, a șaptea, a opta, poate chiar a noua, că nici măcar nu erau îmbrăcați în uniformă, erau îmbrăcați în trening, pe-acolo stăteau, prin curtea școlii... Mi-au luat fesul din cap: „Dă, mă, moțul!” „Băi, uite, dacă zici „sunt țigan borât” ți-l dau înapoi!” N-am zis. Am fost ambițios, n-am zis. Păi cum să zic? Dacă zicea „sunt țigan”, ziceam, dar cum să fiu eu țigan borât? Nici măcar nu știam ce înseamnă chestia aia. Nici acuma nu știu. Nici nu știu dacă i-am spus tatălui meu, chestiile astea care mi se păreau mie mai rușinoase nu le spuneam. Mândria mea de om! Că totuși ai o mândrie la șapte ani, mamă! Câte sentimente și stări sunt în tine la vârsta aia! ■

Îmi aduc aminte de Teodora, mă uit spre ea. Se joacă liniștită cu Louna și Yoschka, până acum nici nu i-am auzit făcând gălăgie. Copiii lui Géraldine au primit-o în jocul lor, e un joc serios după câte îmi dau seama, se vede treaba că pun ceva la cale. Construiesc ceva împreună. O căsuță, mai multe căsuțe. Un cartier.

Cartierul meu era Cartierul Nou, cartierul de țigani, la marginea orașului. E un paradox: aici e orașul, aici se termină orașul; satul, vecin cu orașul, începe peste cinci metri. Asta e distanța... cinci metri... de fapt, e o cale ferată, care mergea la o fostă fabrică de conserve, legume conservate, chestii din astea, se ducea în partea cealaltă, făceai pasul peste ea, intrai în comuna Poroschia, și, imediat ce intri în comuna Poroschia, se face, chiar la intrare aici, se face o străduță lateral în stânga, care duce într-o margine, la modul propriu e margine, iarăși la modul propriu nu e foarte margine, că e foarte aproape de strada principală, știi?... e doar un rând de case care desparte chestia asta, dar era locul rupt de lume. Acolo, când trecea o mașină...era eveniment. Ieșea toată lumea la stradă să vadă mașina. De la vecinii mei din spate, încolo, într-o parte a cartierului, erau ăștia care munceau... Unul era chiar maistru la fabrică, un țigan, nea Fane. Era o chestie, mă, să fii maistru, țigan fiind. Păi vorbea maică-mea cu-o așa admirație: „Uite, ce om deștept e ăsta, e maistru!” Pfuu, era ceva! El și-a luat primul mașină în cartierul ăla, o mașină roșie, Dacie. Ieșea duminică seară și învăța să conducă, că nu trecea nici o mașină pe-acolo, era drum de ăsta de țară. Și când ieșea el cu mașina duminică se ducea până la colț, se întorcea, iar se ducea, erau toți la poartă și se uitau și ziceau: „Uite, Fane și-a luat mașină!”

Se făceau razii. Venea Miliția, periodic, cred că veneau la patru dimineața, că nu înțelegeam: la șapte, șapte jumătate când plecam eu la școală, ei începeau să plece, deja. Veneau cu mașinile, parcau pe undeva și înconjurau cartierul, toate căile de ieșire. Veneau cu câini, se auzeau lătrături, că lătrau și câinii lor, lătrau și câinii din cartier. Aia a fost o perioadă în care am rămas cu frică de miliție. Când vedeam, de exemplu, în clasa a șaptea, a opta,

când veneam de la școală și vedeam un milițian sau o mașină pe partea cealaltă a drumului – omul nu-mi făcea nimic, eu nu făcusem nimic – dar îmi bătea inima mai tare, simțeam o frică. Cred că de atunci se trage treaba asta, de când făceau raziile în cartier, acolo. La noi n-au venit niciodată, pentru că știau că ai mei muncesc.

Am furat odată struguri de la un vecin, cu un văr de-al meu, Liviu. Mie mi-era frică, dar vărul meu m-a luat: „Băi, hai că nu e ăla acasă”, și făcuse el o gaură în gard undeva, era gard din ăla de sârmă, l-am dat la o parte, pac-pac, am luat o găletușă și ia. Și i-am spus mamei: „Mamă, am luat struguri cu Liviu”. Și m-a spus lui tata. Ce mi-a făcut tata! Deci, la tatăl meu nu exista, era de neconceput să furi.

Cred că dacă tatăl meu m-ar fi lăsat și nu m-ar fi bătut la cap, probabil că n-aș fi ajuns unde sunt. Eu sunt conștient, așa cunoscându-mă, că dacă nu mă bătea el la cap să învăț, să învâț, „că numai așa o să fii cineva în viață!”, nu știu dacă ajungeam până aici. Și-mi spunea: „Băi, dacă vrei să fii cineva în viață, pune mâna și învață în primul rând română și matematică, astea sunt cele mai importante!” De unde știa? Că el făcuse profesionala, n-a mers la liceu mai departe, a făcut profesionala și s-a angajat, a lucrat. Așa i-a intrat lui în cap și-așa mi-a intrat și mie, ulterior. Pe astea le-am văzut cele mai importante... Am învățat. Faptul că el s-a ținut de mine m-a făcut să am mentalitatea conform căreia, dacă termin liceul e musai să mergi la facultate.

Tatăl meu mai spunea: „Bă, pune mâna și învață că țiganul tot țigan este! Orice ai vrea tu să fii, orice, cât te-ai da tu că nu ești, e tot așa, și, inginer și doctor dacă ești, ei așa te vor vedea. Dacă ești un om mare, în viață, o să te respecte”, ”ei „fiind românii, ceilalți. Sigur că el vorbea din experiența lui și normal că am luat în seamă. Și așa zic, aveam în cap, că eu trebuie să fiu foarte bun, că eu

trebuie să fiu bun. Adică, eu aveam obiective, chiar și spirituale, vreau să spun, știi? Nu era nici foarte evidentă afișarea mea, știi? Aveam prieteni români, cel mai bun prieten al meu mi-a devenit, ulterior, și naș de cununie, român. Îmi zicea tata să merg la poliție. „Du-te la Academia de Poliție, ești polițist îmbrăcat, măcar de frică și tot te vor saluta pe stradă.” O mentalitate de om foarte sănătos, foarte pragmatic.

Și așa că în mintea mea era: să dau la facultate. Am dat în primul an, m-am răzgândit în ultima lună, înainte de admitere la facultate. În loc să dau la Politehnică, așa cum îmi pusesem în cap de multă vreme, mi-a zis un coleg: „Băi, eu dau la ASE.” Bun, am discutat noi un pic și am zis: „Băi, dau și eu la ASE!” și n-am intrat, am intrat în anul următor, după un an de meditații la matematică, am zis că trebuie să mă pregătesc intens, și atunci a fost perioada când m-am îndrăgostit foarte tare de matematică. Am intrat la ASE în anul următor. Tânăr fiind, cine mai era ca mine, că am intrat la facultate!, nu m-am ținut de școală, a trebuit să plec de acolo. După un an de zile, am făcut armata, că, de, m-au luat în armată. Deci, am servit patria română, „Patria Mumă”. Să mai zică cineva că romii nu servesc țara! Uite că au fost și în armată romii.

Am și muncit, eu de când mă știu, de la doisprezece ani muncesc, în sensul că vara mergeam la muncă, la câmp, la diverse munci... Săpam sfecla, cu grupuri de romi, de cortorari, mai erau și câte doi-trei români acolo. După ce am venit din armată, am lucrat, am văzut ce înseamnă să te confrunți cu viața. Am venit prima dată la București să muncesc, am venit în august. După aia, în septembrie, am început de la săpat șanțuri. Eu am săpat șanțuri în București; șanțurile în care se băgau țevi, prin care trec cablurile telefonice. Făceam chestia asta, până spre seară, apoi mergeam la căminul în care stăteam, făceam de mâncare, mâncam, ăștia plecau la o bere iar eu mă apucam să

fac exerciții la matematică și la fizică. Mă pregăteam pentru Politehnică. Și am intrat la Politehnică pentru că asta știam: matematică și fizică. Și am și terminat, pentru că acolo e o vorbă, „Intră cine vrea și iese cam cine poate.”

Am urmat facultativ vreo doi ani, la Universitate, cursuri de limba romani. Mă dusesem să caut hindi, vroiam să învăț sanscrita, și am văzut, prin '97 cred că era, un bilet: „Curs de limba romani” și o săgeată. Și m-am luat după săgeată. Alt bilet, pe alt perete și tot așa din săgeată în săgeată am ajuns la cursul domnului Sarău. Am deschis ușa și am zis: „Bună seara! Aici este un curs de limba romani, la Universitate?” Habar n-aveam, nu știam. Încercam să nu par uimit, că mă uimisem până atunci, dar acum vorbeam cu un om și hai să fiu un actor natural. Și mi-a zis domnul Sarău: „Av andre. Beș tele!” (“Poftește înăuntru! la un loc!”). Unde te duci la un curs și în loc să ți se spună: „Da, este un curs de limba romani. Ești interesat? Dacă ești interesat, poftește între orele cutare și cutare.”... Nu, mi-a zis: „Intră! la loc!”

Lucram, mergeam la Politehnică și după-amiază, de două ori pe săptămână, mergeam la cursurile domnului Sarău. Și zice: „Tu lucrezi?”, „Da”, „Ce? La fabrică te-ai dus? Dă-o dracu' de muncă! Du-te la Romani CRISS” „Ce e aia?” „Este o organizație” Și m-am dus la Romani CRISS și am rămas acolo, mi-a plăcut, iarăși un mediu foarte primitiv, erau toți tineri, te simți bine, știi? Vezi oameni ca și tine și un alt mediu. Nu mai eram în fabrică, eram într-un mediu în care vedeam că sunt romi mulți care sunt studenți, care au gânduri, făceau proiecte (Maaaaamă! Ce o fi ăla un proiect?) aveau o idee, aveau vise. Și începi să vezi, începi să te extinzi.

Din timpul Politehnicii am început să cochetez cu trupele studentești de teatru. După ce am absolvit Politehnica, am dat imediat, în toamna respectivă, examen la teatru, la UNATC, fostul ATF. Am intrat, pentru că îmi doream să fiu

actor. Din anul II, de fapt, era în vară încă, începusem repetițiile la „D-ale Carnavalului”, la Teatrul Național București. Încă din timpul studenției colaboram la Teatrul Național în trei spectacole, făceam figurație pe acolo, dar în anul II de facultate să joci în Teatrul Național, chiar și figurație făcând, era o chestie! Câștigam și bani. În toamnă m-a sunat într-o noapte, pe la zece, profesorul meu, Gelu Colceag, pe care îl respect, este unul dintre pușinii oameni, cei câțiva oameni care au fost și sunt un reper important în viața mea, pe care îi respect, așa cum este profesorul Gheorghe Sarău, un astfel de om, și mai sunt încă vreo câțiva, foarte pușini, pe care poți să îi numeri pe degetele de la mâini. Așa am început, la zece noaptea, m-a sunat profesorul meu Gelu Colceag, să spună: „Uite, se repetă la un spectacol Național – un alt spectacol, pentru ca deja jucam în „D’ale carnavalului” – dacă ești disponibil...” Zic: „Cum să nu? Cu mare bucurie! Mulțumesc mult că m-ați chemat.” Am mers. Apoi, în timpul repetițiilor, îmi spune la un moment dat actorul George Ivașcu: „Vezi că te-am propus să joci într-un spectacol”, de data asta aveam rol, adică rol cu replici. Eram cineva! Trei minute dura întreaga mea apariție în spectacol, dar ce mândru te simți! Păi, să joci cu Mircea Albulescu, cu Ion Lucian, cu Dinulescu, Claudiu Bleonț, George Ivașcu, Rodica Popescu Bitănescu, pe aceeași scenă, un biet studentaș, care la un moment dat evoluează pe scenă și toate privirile sunt ațintite asupra lui, nu e puțin lucru, cel puțin la nivel de anul II de facultate...

Am făcut și un master, după ce am terminat facultatea, am făcut un master tot în teatru, „Arta actorului și lucrul în echipă”. În timpul masterului am fost la niște repetiții la Teatrul Masca și mi-a propus domnul Mihai Mălaimare să rămân actor acolo. De-atunci, din 2005-2006 sunt la Masca.

Din 2005, am devenit prezentator, moderator, la emisiunea Caravana Romilor, produsă de Partida Romilor

Pro-Europa. În 2008, am constituit împreună cu câțiva oameni Asociația Culturală Amphitheatrum cu care am reușit în 2010 să facem ce nu s-a mai făcut în România, niciodată: primul spectacol de teatru în limba romani, cu actori profesioniști romi. „O noapte furtunoasă”, pe care am tradus-o, mă laud că am tradus-o și mă mândresc cu treaba asta, traduceri reprezintă una dintre marile mele pasiuni insuflăte de domnul Sarău. Au fost înaintea mea oameni care la noi în România au visat și visează teatrul în limba romani, un Teatru Rom. Eu însumi, de vreo zece ani visez chestia asta. Așa am și în calculator, din vremea respectivă, mă apucasem să scriu titlul proiectului: „Teatrul Rom din România” sau „Teatru în limba romani”. A durat vreo zece ani până s-a concretizat, prin realizarea acestui spectacol. Am avut premiera la Teatrul Masca în 16 septembrie, anul trecut și a fost într-adevăr un eveniment istoric, fără să ne lăudăm. În 16 septembrie 2010, primul spectacol în limba romani, în România, cu atât mai mult cu cât suntem în urmă rău de tot la capitolul ăsta, noi în România. Rușii au de aproape o sută de ani teatru rom, care a influențat cultura romă, pe de o parte, dar a și promovat-o, a făcut-o cunoscută în lume. Au ajuns și prin Japonia, unde au avut mare succes. În fosta Iugoslavie, de prin anii șaizeci le-a dat voie Tito tuturor minorităților din federație să se dezvolte, să se exprime cultural în limba proprie, iar romii din perioada respectivă, au avut Teatrul „Phralipe”, teatru jucat în limba romani. Eu am găsit o carte pe undeva prin '80, o carte de poezie romă în limba romani tradusă în limba sârbă. Deci, în '80 ăștia scriau, scriau în limba romani poezie, literatură, proză, și așa mai departe, jucau spectacole de teatru în limba romani.

Din punctul meu de vedere nu este posibil să nu existe un teatru al romilor în România, o țară unde romii sunt minoritatea cea mai numeroasă și o țară unde avem exemplele celorlalte minorități. Există Teatrul Maghiar de

Stat, Teatrul German de Stat, Teatrul Evreiesc de Stat, nu e posibil să nu existe Teatrul Rom de Stat, care va avea un rol extrem de important inclusiv în coagularea romilor în jurul unor idei comune, în jurul unei culturi comune. Noi asta ne propunem: promovarea limbii romani, îmbogățirea ei, contribuția la înfrumusețarea acestei limbi și la ridicarea culturii rome, prezentarea acestor elemente din cultura romă. Vrem să arătăm frumusețea, partea frumoasă a romilor. De multe ori, ceilalți nu o văd. ■

Mi-aduc aminte de toți cei cu care am stat de vorbă până acum. Mulți au povestit cum trebuiau să arate că sunt de două ori mai buni, mai inteligenți, mai curați, mai cinstiți decât colegii lor pentru a fi priviți la fel ca ei. Pentru că ceilalți nu-i vedeau așa cum sunt. Mă gândesc că și cultura romă e de multe ori neîndreptățită exact în același mod. Știm că femeile rome poartă baticuri colorate legate la ceafă, bănuți împlețiți în cozi, fuste colorate. Știm cum dansează. Credem că știm și ce muzică e tipică pentru romi. Și totuși, pentru mulți, aceasta nu înseamnă cultură. De multe ori aud că romii n-au cultură. Ca și cum cultura n-ar fi decât literatură înaltă, simfonii în cel puțin patru părți și tablouri categorisite pe curente. Și romii au cultură. Există proză scrisă de romi. Și teatru. Și poezie. Nemaivorbind de muzica tradițională cu care unii din ei au fermecat occidentul. Doar că nu le cunoaștem, pentru că ne mărginim la stereotipuri. Mă gândesc însă că în curând, prin dedicația unora ca Sorin, vor exista poate un Teatru Rom de Stat, un Muzeu al Culturii Rome și un prilej de a descoperi cultura romă, dincolo de prejudecățile noastre.

Mă întristez, câteodată, când mă gândesc la Teodora. Fata mea trece în clasa a II-a. I se întâmplă treburi din astea de mică. A fost la maică-mea, la Alexandria și se juca cu nepoatele mele, cu verișoarele ei, fetele fratelui meu. La un moment dat, o fată de-acolo, româncă, fata unei vecine i-a strigat unei alte fete, tot româncă și ea, care se juca cu ele: „Nu te mai juca cu ele, că sunt țișgânci!” Orice copil care se naște cu o minte limpede, nu se naște cu diferențierile astea. Ce înțeleg eu din asta: că în familie i s-a inoculat această idee.

Iarăși, un alt moment cu Teodora, e o fata foarte deșteaptă. Zice învățătoarea: „I-am rugat pe copii să-mi spună sau să ridice mana cine ar fi de altă naționalitate. N-a fost decât Teodora care a ridicat mâna.” „Și ce v-a zis, doamnă?” „A zis: eu sunt romă.” M-am bucurat, contează chestia asta, chiar dacă sigur va fi și afectată cândva. Vrând, nevrând, răutatea oamenilor te afectează. De asta încercăm să o educăm: „Tati, tu așa ești. Dacă or să zică ceva, treaba lor. Tu ești frumoasă, ești deșteaptă.” Și e realmente deșteaptă, pentru că, la un moment dat, a fost singura din clasa întâia pe școală care a ajuns la faza pe municipiu, la un concurs gen Smart sau ce fac ei, nu mai știu ce concurs. Chestii de-astea de cultură generală sau de matematică și română. Cum să nu te bucuri când copilul tău e singurul din clasă, chiar din școală! Pe lângă alte concursuri în care venea cu maxim de puncte, în grupul celor patru-cinci din clasă care ajungeau la astfel de concursuri, cum să nu te bucuri când copilul tău este așa? Și atunci încerci să-l educi în sensul ăsta. Oamenii sunt oameni, indiferent ce culoare au! Asta o învățăm pe ea, ca să-și găsească propriile argumente, să poată merge liniștită prin viață. ■

O privesc din nou pe Teodora, jucându-se cu Louna și Yoshka. Sunt trei copii la fel, chiar dacă Yoshka vorbește mai mult în franceză, Louna graseiază, iar Teodora înțelege romani. Chiar dacă Yoshka are ochii albaștri, Louna e buclată și Teodora brunetă, sunt trei copii care se joacă împreună în același mod. Viața nu a creat diferențe între ei. Și-mi doresc tare mult ca lumea în care vor trăi copiii mei, împreună cu Teodora, împreună cu copiii lui Géraldine, să fie una în care oamenii să înțeleagă – într-un final – că toți suntem la fel. Că avem de câștigat dacă ai noștri copii se joacă împreună.

S *tii ce se întâmplă? Toți oamenii sunt deștepți și toți oamenii sunt proști. Toți oamenii sunt la fel. Sunt la fel în potențial până la urmă. Că viața te aduce să fii altfel, asta este altă chestie. Mai am eu o teorie, nu-i a*

mea, e asumată, că nu ne naștem chiar egali ca și situație concretă imediată, dar ne naștem egali în potențial. Adică, dacă omul a ajuns pe Lună, el numindu-se în acest caz Armstrong, tot omul, de data aceasta numindu-se altfel, poate de asemenea să ajungă pe Lună. Pot fi eu acela. Dacă omul a făcut ceva, păi tot omul, un altul, poate să facă același lucru. Dacă ăla a făcut, și eu pot să fac. Țsta a fost, de exemplu, unul dintre motivele care mi-au dat așa un pic de curaj. I-am spus odată unui prieten când eram în liceu: „Aș vrea să dau la teatru.” „Da, mă’, da’ trebuie să ai talent acolo, nu intră oricine, e greu”, nu știu ce. M-am dezumflat total. N-am mai spus nimănu în viața mea până în momentul în care am intrat la teatru. Și când am dat, cred că o singură persoana știa, îmi făceam dosarul și m-a văzut.

După ce am văzut „Liceenii” și după ce mi-a zis tatăl meu „Da, Ștefan Bănică e de-al nostru!” Și când mi-a zis chestia asta că Ștefan Bănică, bătrânul, e de-al nostru... Cum adică, un actor de-al nostru? Era de neconceput în mintea mea! Și mi-am zis, “Păi dacă unul, un rom, un țigan, a ajuns actor, înseamnă că poate să mai ajungă unul!” Era argumentul meu, pentru mine, să zic: „Da, mă’, uite, se poate! Nu renunț la treaba asta. Până la urmă tot voi reuși!”. ■

„Profesorul de română m-a motivat, mi-a arătat cât de bine e să înveți temeinic”

Daniel Gangă

31 de ani, preot ortodox, București

Primul contact cu părintele Gangă. Ochii mari, căprui, blânzi dar pătrunzători sunt primul lucru pe care îl remarc. Și sfioșenia sa. Vorbește încet, își cântărește cuvintele, nu vrea să deranjeze pe nimeni nici cu vocea, nici cu vorba. Te liniștește din primele clipe. Despre părinte știu că e cunoscut printre romi ca fiind dacă nu singurul, cel puțin unul din primii preoți care își asumă deschis ceea ce sunt: romi. Mai târziu mi se confirmă: sunt într-adevăr mult mai mulți preoți de etnie romă decât credeam. Nu pot să nu mă gândesc la credincioșii care frecventează bisericile în care slujesc acești preoți și să mă întreb dacă oare știu că sărută mâna unui rom la momentul miruitului. Dacă știu că se spovedesc unui rom, că un rom se roagă pentru ei, pentru viii și morții lor. Dacă se gândesc vreodată că harul care trece printr-un preot trece prin el indiferent de ce etnie ar fi. Dacă se întâmplă să-l privească vreodată ca pe un „țigan borât”.

Ne așezăm la masă, în curtea de lângă Foișor, un colț de rai în mijlocul nebuniei bucureștene. Liniștea părintelui m-a molipsit. Reiau ideea interviului și-l rog pe părinte să ne povestească viața lui, de la început.

M-am născut într-un sat lângă Urziceni, se chema Malu Roșu. Bunicii din partea tatălui proveniți acolo erau din Ardeal, pentru că străbunicul a primit lot, a luptat în primul război mondial și a primit lot. Primul care a fost împroprietărit, a primit pământ aici în Regat, în Țara Românească și a venit aici, bunicul din partea tatălui a fost în război, a luptat pentru statul român, pentru România. A

fost prizonier patru ani la ruși după ce s-au întors armele și s-a întors în '48, timp în care bunicii i-a fost foarte greu cu doi copilași. Tatăl meu s-a născut după venirea bunicului din prizonierat. ■

Două generații din neamul părintelui au luptat în război. Pentru România. Îmi fuge gândul la scenarii de război, văd filmul alb-negru în care străbunicul luptă în Primul Război Mondial. Pe același fundal zgomotos în care se aud împușcături urmează scena în care bunicul luptă pe frontul de est. Tot acolo a luptat și bunicul meu. S-or fi cunoscut? Mi-l imaginez pe bunicul meu povestindu-mi de tovarășul lui de arme, Gangă de la Malu Roșu. Mă trezește un gust de madlenă, dar parcă e amar. Îmi aduc aminte cum acum vreo două săptămâni vorbeam cu un tânăr care s-a ofuscat la un comentariu de-al meu. Spunea despre locurile speciale rezervate la liceu și în facultăți pentru romi că nu i se pare normal ca în țara lui o altă etnie să aibă drepturi în plus. Am întrebat dacă oare țara asta nu e și țara „lor”. Mi-a explicat, ca unui om cu înțelegere limitată, că nu, evident că nu, așa cum nu e nici țara ungarilor sau a evreilor. Ciudată treabă, să mergi la război pentru țara altuia.

Satul în care s-au stabilit este un sat de români, mai erau venite acolo doar alte câteva familii de romi. Erau vreo șase-șapte familii de romi în satul respectiv care nu-i departe de Bărbulești, la vreo 5 km. Bărbuleștiul, dacă știți, este un sat de romi. Așa, dar n-aveau nicio legătură cu cei de acolo. Am mers la școală acolo în sat, în timpul școlii am avut niște probleme de identitate, eu cu mine, pentru că părinții nu vorbeau limba romani. Doar generația dinaintea lor, pe urmă n-au mai vorbit limba. Din partea tatălui, dar nici din partea mamei, de undeva din județul Buzau sunt, se cheamă Scutelnici, de-acolo îs, este țigănie. Țigănia înseamnă, cred că știți, un spațiu mai larg în care trăiesc mult mai multe familii de romi și, mă rog, în țigănie de obicei se vorbește limba și un pic se păstrează obiceiuri și un mod de viață. Dar mama n-a vorbit limba, doar foarte puține cuvinte. Problema era că ceilalți cu care vorbeam, copiii cu care ne jucam când ne întâlneam la

școală ne spuneau că suntem țigani sau cioroi – eram cinci băieți, cinci frați – da, asta spuneau, când ne supăram, când ne certam, când ne băteam, atunci noi eram țigani și era cumplit, era foarte greu de suportat. Deci chiar n-aveam ce sa mai zic la asta, se terminau cuvintele. ■

Prezența preotului printre noi îmi induce asociații de idei pe teme religioase. Văd cuvintele care jignesc, cuvintele după care se termină cuvintele, ca pe niște piroane care îl răstignesc pe celălalt pe o cruce nevăzută și-l țintuiesc acolo. Și dacă apucă să se dea jos de pe cruce și te uiți în palma lui îi vezi stigmatul. Unele se vindecă ușor, o pastilă de respect din partea celorlalți, un plasture cu tinctură de stimă de sine și gata. Altele rămân. Cât de ușor e să jignești: „țiganule”, „țigancă împuțită”, „cioroi”, un cui înfipt în palmă, un stigmat pe care riști să-l lași unui copil pe viață. Iar am mușcat dintr-o madlenă amară: „nu te juca cu ei, ce, vrei să spună lumea că ești țigancă?” Nu. Nu știu ce înseamnă încă, dar sună destul de rău să nu vreau.

Îmi amintesc de un fragment din jurnalul de călătorie al unui englez care ne-a vizitat țara la începutul secolului al XIX-lea: „cu toate că țiganii alcătuiesc o parte atât de însemnată a comunității, ei sunt priviți cu cel mai mare dispreț de ceilalți locuitori, care, într-adevăr, se poartă cu ei puțin mai bine decât cu animalele; și epitetul insultător de «hoț» ar putea fi tolerat mai ușor decât acela de «țigan»”. Mă gândesc că aceste rânduri au fost scrise acum două secole: o simplă răsfoire a presei actuale nu arată că s-a schimbat mult de atunci. Iar jignirea pe care o aduce cuvântul „țigan” e aceeași ca atunci.

*L*a orele de curs profesorii mei vorbeau despre țigani, dar când spuneau țigani se refereau la cei din Bărbulești, și era clar că țiganii sunt niște oameni care fac numai rău, scuiță, vorbesc urât, fură găinile, vin prin sat și spoiesc, veneau uneori vara pe timpul ăsta, treceau pe acolo pe lângă sat și făceau acolo o tabără și de acolo veneau în sat și strigau: „spoim căldări, spoim!” și vroiau să și spoiască să și spele căldările, vasele și le dădeau și primeau în schimb mălai, da, untura, săpun, săpun de casă, da, și erau considerați foarte... oameni de mâna a

doua, care erau tolerați și ei pe acolo. Eh, cam așa știam io despre țigani. Cam greu să mă identific cu ei. Cu toate că mama – în special când venea o rudă din partea ei își spuneau între ei că sunt țigani, taică-miu mai puțin, foarte puțin vorbea despre asta, evita subiectul, nu, nu-i plăcea. Dar el, la fel, a trăit între romani, s-a format și era greu să accepte, da. Și nu-și asuma nici asta, nu își asuma. Și nici în familie, e așa, cam nedefinit, nu știe clar ce, cum e, suntem, dar nu suntem. Tata a fost laborant, a făcut școală profesională și liceu. Avea deja, da, un statut și de-asta se și debarasa așa. Din partea mamei, bunicul a fost lăutar, cânta la vioară, a stat legat de comunitate mai mult și unchii din partea mamei, frații mamei, unii au mai cântat... Au încercat să aibă și o meserie în paralel, că era greu de trăit din lăutărie. Mama n-a lucrat, a făcut șapte clase. În schimb, era un om simplu care își asuma întregul, simplitatea, nu încerca să pară altceva. Trăind în țigănie, era mai mult legată decât taică-miu, rupt, dar nu vorbea așa cu mândrie despre lucrul ăsta decât dacă era întrebată, spunea: da, sunt țigancă, da' îmi vad de ale mele.

Ai mei mergeau la biserică, erau foarte bisericosi, printre puținele familii din sat care mergeau la biserică, deci mergeau băbuțele și oameni foarte, foarte în vârstă care veneau să... pur și simplu stăteau în biserică. La slujbe nu înțelegeam nimic, pentru că părintele era bătrân și spunea ceva acolo nedeslușit. Duminica venea tata și zicea: cine vrea să meargă la biserică? Cel mic, fratele cel mic, cei mai mici mergeau până când ajungeau pe la 8-9 ani când deja vroiau să doarmă duminica dimineața. Și cel mic se ridica, făcea, noi – nimic. Venea a doua oară: cine vrea să meargă? Lua-v-ar naiba, haideți la biserică! și atunci erau și niște tertipuri din astea, stai că nu-mi găsesc șosetele, că n-am cămașa călcată. Mama le rezolva pe loc și ne trimitea la biserică. Și la slujbe ne plictiseam, așa, ne uitam pe pereți...

- Deci nu se poate spune că de atunci vroiați să fiți preot?

- Nu. Clar nu voiam, deși în familie părinții aveau o credință sinceră, foarte credincioși, țineau posturile ca nimeni atunci... Sau nu vorbeam, nu înjuram, și cu ceilalți aveam prilejul să aruncăm vorbe cum se face între copii. Mai ales la țară se vorbește foarte urât, dar noi nu, nu puteam, că dacă spuneam de celalalt și spunea acasă, acasă luam bătaie. Preferam să nu vorbim așa și asta ne făcea cumva ciudați, eram ciudați pentru ceilalți. Nu vorbeam urât, eram țigani, mergeam la biserică, destul de ciudați, ne spunea că suntem pocăiți și nu înțelegeam ce înseamnă că suntem pocăiți, târziu am înțeles că pocăiți de fapt în sensul real al cuvântului sunt neoproteștanții, dar pentru oamenii din sat noi eram pocăiți pentru că nu făceam ceea ce se făcea în mod curent și țineam și post, când auzeau că nu mâncăm carne sau așa, „Aaa, ăștia îs pocăiți!” Da, și de-asta maica-mea spunea că suntem oameni, suntem creștini.

Părinții au vrut să merg la liceul teologic, la seminar. În anul în care am terminat eu gimnaziul se înființa la Slobozia un seminar teologic și era și Episcopie, era deci cel mai potrivit ca să merg. Dar n-am vrut, pentru că la școală colegii îmi ziceau, știind că mergem la biserică, suntem așa, „Băi, tu o să te faci popă” și nu-mi plăcea, în ruptul capului nu-mi plăcea ideea că o să fiu popă cu rochie până în pământ. Și erau perioade în care mă uitam la televizor foarte mult și vedeam filme americane polițiste, asta era cam tot ce puteam să vedem la televizor și îmi doream să fiu polițist sau militar, ceva în zona asta. Și am dat examen la liceul de marină militară din Constanța. Mama are o sora în Constanța. Și spun că “Asta aș vrea”, deși părinții ar fi vrut să merg la seminar, nu s-au putut înțelege cu mine și în ultimă instanță m-au dus la admitere. Am picat cu note mici, a fost un șoc pentru mine că la țară aveam note... note foarte bune și dincolo a fost total

dezamăgire, am picat cu patru și ceva, nu-mi venea să cred. După aceea m-am înscris la liceu în Slobozia ca să nu rămân acasă. Liceu cu profil mecanic, chimie industrială. De la Urziceni sunt 60 de km până în Slobozia și fiind departe de ai mei mi-a fost foarte greu în primul an. Aveam 14 ani – un copilăș – să-mi port singur de grijă... În '94 am terminat și din '94 în '98 am făcut liceul. Acolo am cunoscut alți tineri romi, nu foarte mulți, dar suficient cât să mă gândesc că nu-i chiar așa de rău să fii rom. Aici în Slobozia ei erau uniți, erau așa, solidari și erau și un soi de clan, dacă apăreau conflicte ei le rezolvau și m-am simțit bine acuma, era un privilegiu să fiu de-al lor.

În aceeași perioadă, m-am îndrăgostit – la 16 ani – de o fată și zic „Vreau să fac altceva”, mă simțeam inferior, cu liceul ăla de mecanică... și încerc să fac liceul pedagogic – ea era la liceul pedagogic, un liceu mai bun, și deci eu ținteam mai sus, vroiam ceva mai bun.

Și am luat așa, pe rând: la liceul pedagogic nu pot că îs băiat și acolo sunt fete, alt liceu nu era, dar în oraș era seminar teologic și am zis că vreau să mă duc la seminarul teologic. Părinții s-au mirat foarte tare și nici nu m-au întrebat de ce, dar s-au bucurat. Mama era foarte mândră, am văzut-o de câteva ori atunci când vorbeam despre seminar, despre cum ar fi să ajung preot, se bucura foarte tare. A fost foarte încântată, deși de acum boala ei se agrava. A fost bolnavă, de prin '92 s-a îmbolnăvit, a avut cancer la sân și deși a mers foarte mult la spital și se interna, dar nu stătea cât trebuia să stea, pentru că era greu să stea acolo, se gândea la noi, noi eram în casă cinci băieți și erau multe de făcut în casă, spălat, mâncare și efectiv nu putea să stea acolo, plângea tot timpul. Noi, băieții, începusem să învățăm să spălăm singuri, să facem și de mâncare. Dar nu prea erau făcute așa cum trebuia... și ea, când venea acasă, nici nu se făcuse bine și făcea curățenie și toate. Probabil și din cauza asta s-a agravat și

în anul când am dat examen de admitere la seminar, se agravase boala și în iarna... s-a dus. Deci cam asta a fost cu mama și dorința ei ca eu să fiu preot. M-a marcat.

În vara m-au oprit la examen la seminar, eram deja clasa a zecea la liceu dar am dat examen la seminar și n-am intrat. Am picat, eram foarte aproape de a intra, da, asta doar cu ce am știut, fără niciun ajutor din partea nimănu. Anul următor n-am mai dat. Taică-miu a promis ca o să mă ajute sa fac meditații la disciplina care se da la facultate, la admitere, sa-mi termin liceul și după aceea să mă duc la facultate direct.

În timpul liceului am cunoscut o persoană care la fel m-a marcat, un profesor de limba română, foarte bun, poet, a scris ceva poezii, mă motiva să-mi doresc ceva mai mult. Dom' profesor a investit foarte, foarte mult în mine, mă trata ca pe un intelectual, deși eram un copilandru de 16-17 ani.

- Vă plăcea să citiți?

- Da, da. Dom' profesor m-a motivat, mi-a arătat cât de bine e să citești, cât de bine e să înveți, să înveți temeinic. A făcut pregătire, meditație cu noi la gramatică, astfel încât la admitere am luat 9. Și la examenul de bacalaureat iarăși mi-a fost foarte de ajutor, dar pe lângă asta dom' profesor m-a încurajat să fac lucrul asta, să vin la teologie, și m-a învățat să am niște pretenții de la mine. A fost un privilegiu pentru mine să mă număr printre apropiații dumnealui. Mergeam în casă la dumnealui, stăteam la masă, simțea că mi-era foame, o ruga pe soția dumnealui să-mi pună să mănânc. Deci mă trata ca pe, cum spuneam, ca pe un prieten.

După ce am dat examen la facultate am ținut legătura. El i-a fost profesor și tatălui meu, deci pe tata îl cunoștea pentru că a fost profesor la țară în tinerețe și acum era director al unui liceu, al celui unde eram eu și doar pentru că l-a ținut minte pe taică-miu și taică-miu a spus câteva

cuvinte despre viața lui și atunci, cumva, îl sensibiliza faptul că soția – mama – era bolnavă, noi eram cinci băieți și ne străduisem cât de cât să facem câte ceva și asta l-a impresionat pe dom' profesor și m-a acceptat între apropiați, între prieteni și am rămas așa prieteni. Pot să spun că mi-a fost model, chiar ca un părinte mi-a fost.

După terminarea liceului am stat aproape trei ani acasă, am dat admitere la facultate, am picat și atunci a trebuit să lucrez, pentru că după moartea mamei tata s-a recăsătorit împotriva voinței noastre și a apărut o ruptură. El s-a dus la noua soție, iar noi am plecat din satul în care ne-am născut în Urziceni, părinții cumpăraseră în Urziceni un loc de casă, undeva la periferie și am început să iau casa acolo de construit, nu era terminată, dar ne-am mutat acolo. Trăiam singuri, practic. A trebuit să muncim. Eu am început să lucrez la o fabrică de textile și în timpul asta încercam să și învăț, dar mi-era foarte greu, mi-era era imposibil să învăț... Și după doi ani și ceva, cât am lucrat aici, am intrat la facultate la teologie.

În primul an de facultate am avut un incident cu un părinte profesor la muzică. (Paradoxal, nu, n-aveam talent la muzică, eram pe dinafara. Deși aveam lăutari în familie, iar în copilărie maică-mea printre altele vroia să fiu violonist. Păstrase vioara lu' tataie.) La un examen în sesiunea din vară eram îmbrăcat în niște haine mai deschise la culoare, pantaloni bej și o cămașă albă și am tenul un pic închis și mă și bronzasem, acum deja eram foarte brunet. Când am intrat în sala de examen și m-a văzut s-a dus odată până la spatele sălii și m-a întreat: „Tu, tu te ascunzi, de ce vrei să te ascunzi acolo?” Și n-am știut la ce se referea, ori că-mi ascund identitatea, ori că vreau să mă ascund așa, să nu mă vadă. Și: „Nu, părinte, nu m-ascund.” Și n-am apucat să zic nimic și s-a ridicat de la masă și a zis: „Așa faceți voi mereu, așa sunteți voi, la mine la biserică nu pot să-mi țin slujba. Veniți acolo și îmi

faceți scandal că oamenii nu pot să împartă nimic cât sunteți acolo, voi nu munciți, nu.” A durat așa nu mai știu cât. Și după ce a terminat părintele, i-am spus: „Dom’ profesor, cred că totuși dincolo de atitudinea asta foarte dură, așa, cred că sunteți un om bun, predicați mesajul lui Cristos, nu se poate să fiți rău.” Și a fost un pic surprins și părintele de reacția mea. Pentru ca până să termine mă gândeam: „Ce să fac, să ies acum și să îi zic ceva sau să stau aici?” Dumnezeu m-a inspirat. Mirat, părintele zice: „Da, cam așa e. Băi, să știi că totuși am la Târgoviște niște fete de-ale voastre și de fapt ele duc coru’” – avea un cor acolo el – „și ele cântă foarte bine, sunt bune fetele.” Și s-a așezat din nou la masă și zice: „Îmi place cum ai răspuns, îți dau voie să cânti ce vrei tu. Și i-am cântat ceva ce știam după ureche, note nu știam deloc, absolut deloc, mă uitam acolo ca pisica. Și mi-a dat o notă destul de mare, 7, la care nici nu visam și după aceea la restanțe m-a ținut minte și am trecut, n-am mai avut probleme. După aceea ne cunoșteam, ne salutam.

Mergând la biserică aici, în București, îi vedeam pe ai noștri că stau pe la ușile bisericii, cerșesc, sunt necăjiți și foarte rar ajung să facă parte cumva din structura bisericii și dacă se întâmplă ca preoții să le spună ceva sunt foarte încântați și dacă îi mângâie pe creștet sunt în al nouălea cer, dar lucrurile acestea se întâmplă foarte rar, pe de altă parte există și o doză de rasism. Adică preoții nu sunt așa, o specie aparte, ei vin din rândul oamenilor simpli și vin în preoție cu prejudecățile lor, cu deprinderile lor din familie, de-acasă, și ajung să rămână cumva captivi în modul asta de a gândi. Foarte putini își depășesc și ajung să-și asume pe de-a-ntregul preoția, să fie deschiși pentru toți oamenii, total, fără ezitări. Cei mai mulți nu au atitudinea asta. Cel mult pot să zic că sunt și ei oameni, da. ■

Brusc, îmi aduc aminte de pilda cu aproapele.

*Iar Iisus, răspunzând, a zis: Un om cobora de la Ierusalim la Ierihon, și a căzut între tâlhari, care, după ce l-au dezbrăcat și l-au rănit, au plecat, lăsându-l aproape mort. Din întâmplare un preot cobora pe calea aceea și, văzându-l, a trecut pe alături. De asemenea și un levit, ajungând în acel loc și văzând, a trecut pe alături. Iar un **samarinean**, mergând pe cale, a venit la el și, văzându-l, i s-a făcut milă, și, apropiindu-se, i-a legat rănilor, turnând pe ele untdelemn și vin, și, punându-l pe dobitoacul său, l-a dus la o casă de oaspeți și a purtat grijă de el. Iar a doua zi, scoțând doi dinari i-a dat gazdei și i-a zis: ai grijă de el și, ce vei mai cheltui, eu, când mă voi întoarce, îți voi da. Care din acești trei ți se pare că a fost **aproapele** celui căzut între tâlhari? Iar el a zis: cel care a făcut milă cu el. Și Iisus i-a zis: Mergi și fă și tu asemenea. (Sfânta Evanghelie după Luca 10: 30-37)*

Iudeii (neam din care făcea parte și Isus) îi disprețuiau pe samarineni, îi considerau inferiori lor, îi evitau, îi ocoleau (stop cadru aberant: fecioara Maria: „Nu te juca cu ei, ce, vrei să spună lumea că ești samarinean?”). Și totuși, Isus vorbește despre samarineni, cu samarineni, ba chiar ne spune că ei sunt aproapele nostru. De fapt, e ușor să iubești pe cineva care-ți este aproape, care ascultă aceeași muzică, arată ca tine, vorbește ca tine, votează același partid. Poate porunca ar fi trebuit să spună „lubește-ți *departele* ca pe tine însuți”. Asta e greu: să iubești un om pe care îl percepi ca fiind departe de tine. Care trăiește altfel. Care ascultă manele. Care vorbește altă limbă. Care nu e ca tine. Sau poate e? Poate tocmai de aceea e *aproapele* meu, și nu *departele* meu? Aproapele de care suntem atât de departe?

Sunt convins ca sunt foarte mulți credincioși care au o disponibilitate față de Dumnezeu și față de oameni, față de ceilalți. Eh, la noi sunt convins că sunt foarte, foarte mulți oameni în rândul romilor, și că Dumnezeu așteaptă de la noi să ne asumăm condiția de creștini și să ne dirijăm către celalalt. Mulți sunt conștienți de faptul că avem inimă bună, inima de țigan e o inimă bună, milos-tivă, dacă are o bucată de pâine i-o împarte și celuilalt, indiferent dacă a mâncat sau n-a mâncat, sau că e sătul sau nu, dar rămân la nivelul asta. Eh, Dumnezeu vrea un

pic mai mult de la noi. Biserica este casa noastră, a noastră, a tuturor. În biserică toți suntem fiii lui Dumnezeu, aici ne putem privi în ochi, toți, fără complexe, fără frustrări că venim de unde venim, și aici putem să redescoperim adevărul. Adevăr de la care putem porni pentru a duce viața mai departe: că suntem egali cu ceilalți, că suntem iubiți de Dumnezeu. Hristos s-a stins și a înviat în primul rând pentru cei necăjiți. ■

„Totul e să vrei și să simți mândria pe care părinții tăi o au față de tine”

Georgiana Gogor

24 de ani, avocat stagiar, București

Habar n-aveam cum arată Georgiana în timp ce o așteptam în stradă; vorbiserăm la telefon de câteva ori și știam că are o voce prietenoasă. Mi-era greu să suprapun tiparul de tânără *yuppie*, pe care-l subînțeleg când aud de meseria de avocat, peste tiparul de tânără romă, care oricum începuse să însemne din ce în ce mai puțin. În ciuda părerii cvasigenerale că poți recunoaște un rom dacă-l vezi pe stradă, probabil că nu multă lume ar fi recunoscut în tânăra elegantă, îmbrăcată într-un taior bleumarin, cu pantofi discreți cu toc și geantă asortată, care s-a apropiat de mine după câteva minute, o tânără de etnie romă. Georgiana m-a acostat cu un ton sigur, dar cald, anticipând parcă senzația că ne cunoaștem de mult, pe care urma s-o avem după scurt timp amândouă. Din afară probabil că păream două prietene care nu s-au mai văzut de ceva vreme și care ies la un suc după serviciu, cum mergeam vorbind animat, fără oprire și râzând spre aceeași casă cu grădină a părinților lui Géraldine.

Tot fără oprire am vorbit și când ne-am așezat la masa din curte, ca și cum am fi fost la o terasă mai retrasă. Cine ne-ar fi zărit de la distanță pe toate trei – Georgiana, Géraldine și eu –, discutând animat în fața câte unei cești de cafea cu lapte, ne-ar fi putut compara cu imaginile stereotipe din revistele pentru femei. Atâta doar că noi nu vorbeam despre subiectele despre care aceste reviste presupun că vorbesc femeile tinere, cum ar fi incidentele de la serviciu sau din amor sau despre trendurile vestimentare din sezonul toamnă-iarnă, ci despre copilăria unei fete de etnie romă, provenită dintr-o familie cu cinci copii din orașul Budești. „Sunt mândră de familia mea, pentru că datorită lor sunt aici, au făcut sacrificii enorme. Nu am ajuns aici doar că am vrut eu și am avut eu ambiție, am ajuns aici datorită lor”, spune Georgiana în câteva rânduri. O

familie simplă de rudari, doi părinți cu câte opt clase și fără loc de muncă, deținători ai unui mic atelier de mobilă, ca mai toată lumea din zonă, părinții a cinci copii, din care Georgiana e deocamdată singura care a urmat o facultate; cei doi frați mai mici se pregătesc și ei să dea mai departe. Tatăl Georgianeii e cel care își dorea s-o vadă avocată – ea se visa farmacistă, dar s-a lăsat împinsă de ambiția părinților și de dorința proprie de a avea o altă meserie decât aceea grea a părinților ei, chiar dacă la-nceput, din lipsă de modele, nu știa cât de departe poate să viseze și în ce direcție ar fi putut să meargă aspirațiile ei:

***E**u tot timpul am fost conștientă de greul pe care îl duceau ai mei. Și când spun „greul” nu mă refer la faptul că am fi avut o viață grea, ci la munca grea pe care o depun. Pe mine asta m-a motivat, îi respect pe ai mei că muncesc atât de mult dar eu mi-am propus de mică să nu fac munca asta. Nu e o muncă de femeie să faci mobilă. Așa că de mică am vrut să învăț mai mult, nu știu dacă chiar voiam să ajung la facultate, că nici nu eram eu informată pe vremea aceea, nici nu aveam pe nimeni în familie să întreb cum ajung eu avocat sau cum ajung profesor. În Budești să faci o facultate e un lucru enorm de mare. ■*

Pentru cei care trăiesc în marile orașe, citesc cărți și merg la filme și la evenimente culturale e greu de imaginat o viață din care lipsesc modelele de succes, chiar dacă mulți dintre noi ne-am uitat între timp modelele din adolescență. Iar pentru cei care au trăit într-o lume îngustă, de orășel sărăcit, și n-au avut de unde să-și ia modele, e greu de imaginat o altfel de viață decât cea pe care-o văd în jurul lor. Dar, cu multe eforturi – și nu doar de imaginație -, unii dintre ei reușesc să viseze la ce vor să fie când vor fi mari. Până acum câțiva ani, Georgiana și-a urmat țelul de a învăța carte și de a depăși nivelul de trai al familiei din sentimentul datoriei față de părinți. O datorie atât de puternică încât, deși simțea uneori că se împotmolește sau că drumul e greu, a ținut mereu cu dinții ca să nu renunțe.

***P**rimelile dăți când am intrat într-o sală de tribunal mi se părea totul greu, nu înțelegeam termenii, e total diferit de facultate. Mă simțeam atât de mică, toți oamenii erau îmbrăcați elegant, toată lumea la costum, toată lumea cu vorbe mari, eu nu prea înțelegeam. Dar îmi notam toate cuvintele pe care nu le înțelegea și le căuta acasă în dicționar sau îmi întrebam colegii. Nu voiam să par chiar atât de... tolomacă. Am avut eu ambiția asta, să n-o întreb nimic pe fata vecinilor mei, la care fac practică, dacă tot m-a luat în practică fără bani, vreau să-i demonstrez că pot, vreau să nu-i pară niciodată rău că m-a luat lângă ea și că m-a ajutat. ■*

În avocatură nu e ușor să-ți găsești un birou unde să-ți faci stagiatura, iar banii care se cer de obicei pentru a fi admis Georgiana nu avea de unde să-i aducă. Dar a avut șansa ca fiica unui vecin să aibă un cabinet de avocatură în București, unde Georgiana și-a făcut practica, făcând zilnic naveta de la Budești și ajutându-și părinții, de câte ori putea, cu munca la atelierul de mobilă, chiar dacă ei au menajat-o întotdeauna și-au pus învățatul pe primul loc.

***T**otul e să vrei și să simți mândria pe care părinții tăi o au față de tine. Când auzi că un părinte de-al tău se mândrește și toată lumea știe ce fată are tata, nu știi când le faci pe toate. Atunci când ai ambiție și când vrei totul e posibil, totul. Tot timpul trebuie să fii conștient de posibilitățile care ți se dau, de încrederea și de sacrificiile care s-au făcut ca tu să fii unde ești. Păi nu-ți vine să iei nicio prăjitură în plus, crede-mă că nu intră când știi că ți s-a dat ultimul ban din casă să pleci la școală. Și nu ai cum să pierzi timpul și banii când ești la facultate, dacă știi, ca mine, că tata umbla cu pantofii rupți ca să mă țină la școală. Mă rog la Dumnezeu ca toți copiii să aibă părinți ca ai mei, pentru că datorită lor sunt aici; sper să-mi dea și mie Dumnezeu răbdarea și ambiția să-mi educ copiii nici mai mult nici mai puțin decât m-au educat ei pe mine. ■*

Alături de părinți, care îți dau prima direcție în viață, primul sprijin, la fel de importanți sunt prietenii, anturajul, oamenii printre care te învârti, spune Georgiana, mândră de grupul ei de prieteni și de iubitul ei, care o respectă pentru ce a realizat până acum.

A m avut prieteni de la care am avut ce să învăț. Contează foarte mult anturajul în care te învârti, prietenii, cunoștințele, iubitul pe care îl ai, ei au al doilea rol important în dezvoltarea ta. Am o gașcă de cinci-șase prieteni din facultate. Noi eram cei mai amărâți, eram singurii care coborau din tramvai, în rest coborau numai din mașini străine. Am învățat la „Hyperion”, erau numai vedete pe acolo, iar noi eram singurii care ne vedeam de treaba noastră, singurii care stăteau la bibliotecă pentru că nu aveam bani să dăm pe cursuri. ■

Pentru prietenii ei nu e important că Georgiana e de etnie romă, spune ea, „pentru că sunt oameni cu educație și oamenii cu educație nu fac diferențe d-ăstea”. Așa cum nici pentru ea nu e importantă etnia persoanei cu care stă de vorbă. De fapt, până acum n-a întreat-o nimeni ce etnie are, iar cei cărora le-a spus n-au crezut-o. Fiindcă pentru mulți încă e greu să suprapună eticheta de „avocat” peste cea de „femeie de etnie romă”.

La 24 de ani, Georgiana e un om mulțumit de sine și de locul unde a ajuns. Rareori am auzit pe cineva atât de tânăr care să fie atât de ferm în alegerile făcute și atât de conștient de lucrurile bune pe care le-a realizat. Dar Georgiana e o fire pragmatică și nu-și permite să se răsfețe cu crizele mai mult sau mai puțin imaginare de care suferă mulți alți tineri de vârsta ei.

N u-mi trebuie nimic în momentul ăsta... Îți spun sincer, nu-mi trebuie mai mulți bani, nu-mi trebuie mai multă avere, nu-mi trebuie nimic mai mult. Copiii ar trebui educați din grădiniță, ca să li se insuflă ambiția asta de a fi cineva în viață, să li se spună cât de frumos e să fii respectat, cât de frumos e să ți se deschidă uși pentru simplul fapt că ai o meserie bună. Nimeni nu-ți dă satisfacția și

mulțumirea din suflet că ai ajuns pe picioarele tale, în orice domeniu. Nicio sumă de bani nu-ți dă liniștea pe care o ai când pui capul pe pernă noaptea și spui, băi, uite cu cine am vorbit eu astăzi. Avem la firmă clienți importanți, oameni mari, și să te sune de ziua ta, pe tine, copil amărât, rom din Budești, vai de capul tău, mă duceam cu încălțăminte ruptă la școală, și uite cine mă sună sau uite între cine stau. Nimeni nu-ți dă mândria asta. Dar fără carte nu faci nimic. De-asta un copil trebuie să aibă sprijin de acasă și foarte multă ambiție proprie, să aibă un vis în sufletul lui care să facă să nu pară nimic imposibil, să aibă dorința aceea de a reuși în viață. Și să fie conștient că o meserie bună, la care nu ajungi decât cu multă carte, îți dă nu numai satisfacții materiale, îți dă și o bucurie în sufletul tău de om. ■

„Situția actuală a romilor este consecința unei istorii de marginalizare”

Ion Sandu

40 de ani, profesor de istorie și inspector școlar pe minorități, Slobozia

---

Când am luat legătura cu profesorul Ion Sandu din Slobozia și i-am solicitat o întâlnire pentru acest proiect, am simțit în vocea lui o oscilație între surpriză, măgulire și rezervă. A acceptat să ne vedem, dar ne-a propus să cunoaștem și alte persoane care, crede el, s-ar potrivi proiectului. Când am ajuns la Slobozia, Ion Sandu a insistat să rămână ultimul interviu. Ne-a prezentat-o mai întâi pe Flori Ancuța Gheorghe, absolventă a Liceului de Arte, secția Canto. Abia după ce am stat de vorbă cu ea a fost de acord și Ion Sandu să ne spună povestea sa, care, a insistat el, nu e una spectaculoasă. Pe noi însă ne-a ținut atente timp de aproape o oră.

Provin dintr-o familie modestă de romi vătrași. Suntem 3 frați, eu sunt cel mai mare. O familie modestă care s-a confruntat cu probleme: tatăl meu, de meserie mecanic-macaragiu, a suferit un accident de muncă și a rămas infirm pe viață. La o vârstă destul de fragedă, la 6 ani, am resimțit acest mare necaz mare în familie, când tata nu a mai putut lucra. A fost și este pensionat pe caz de boală. Poate faptul că am muncit de mic explică de ce am reușit să îmi depășesc condiția în sensul că am absolvit un liceu și o facultate. Anii de liceu sunt ani de frumoasă aducere aminte, când pasiunea mea pentru istorie s-a reflectat în premiile obținute la olimpiadele naționale de istorie. Părinții doreau ca eu să devin tehnician veterinar sau medic

veterinar. De aceea m-au îndrumat spre un liceu agro-industrial, însă pasiunea față de istorie și-a spus cuvântul și ca atare am urmat o carieră în acest domeniu. Pot să spun că un model în acest sens, pentru că, inevitabil, când ești copil, adolescent, îți stabilești anumite modele, iar pentru mine un model a fost profesorul meu de istorie, Vlaicu Ion, Dumnezeu să-l ierte, un om deosebit, care, față de alți profesori, a reușit să vadă dincolo de imaginea pe care de multe ori unii oameni o au față de anumiți... tineri, anumiți elevi... în sensul că nu a văzut în mine un Țigan, ci un tânăr capabil de performanță. Nu a fost animat de prejudecăți. ■

Într-adevăr, pare o poveste clasică: un copil dintr-o familie care se confruntă cu lipsuri își urmează visul, cu eforturi uriașe și cu sprijinul unui profesor dedicat, și devine el însuși profesor. De ce ar fi nevoie, în fond, de o poveste spectaculoasă? De cele mai multe ori, faptele simple sunt mai convingătoare decât situațiile-limită.

În anii de facultate a trebuit să și muncesc, deși am fost admis primul la Facultatea de Istorie din cadrul Universității din București. Dar a trebuit să și muncesc, nu doar să învăț, că să îmi ajut familia: frații fiind mai mici, erau elevi la liceu, aveam greutăți. Am lucrat ca agent comercial, ca magazioner... Sincer, anii de facultate nu aș putea spune că-s ani de frumoasă aducere aminte, pentru că au fost ani de luptă. După ce am absolvit Facultatea de Istorie, am reușit primul și la concursul de titularizare pentru ocuparea unei catedre în învățământ. În prezent sunt profesor la un grup școlar din municipiul Slobozia și împlinesc cinci ani de când sunt inspector școlar pentru minorități. ■

E un parcurs pe care sigur l-ați mai auzit și la alții. Și vă puteți întreba ce anume îl deosebește pe Ion Sandu de zecile de mii de tineri, nu neapărat de etnie romă, care și-au urmat studiile în condiții similare, prin lipsuri și eforturi. Ion Sandu a răspuns fără ca noi să-i adresăm această întrebare:

*L*a noi în familie nu se vorbea de spiritul promovării identității sau asumării etniei române, deși nu existau nici rețineri, dar pur și simplu nu au fost discuții de genul ăsta. Un lucru însă l-am înțeles de la părinți și anume că este foarte important să fii bine pregătit, să muncești ca să ai rezultate foarte bune. La noi este o vorbă: „Un țigan trebuie să muncească de două ori mai mult decât un român ca să se vadă că este ca toți ceilalți”. ■

„Ca toți ceilalți” – îmi rămâne în minte standardul acesta de normalitate și, cum am tot auzit și în poveștile celorlalți, nevoia de-a depune eforturi în plus pentru a-l atinge. Nimănui nu-i e ușor ca în timpul facultății să trebuiască să și muncească, dar nevoia de-a munci „de două ori mai mult decât un român” a devenit un motiv recurent specific discuțiilor cu interlocutori de etnie romă. Normalitatea nu e, așa cum s-ar putea crede din etimologia cuvântului sau din lejeritatea cu care cei mai mulți îl folosim, o condiție medie a tuturor. Pentru unii dintre noi normalitatea nu e un bun primit la naștere, ci un scop în sine, care necesită eforturi și demonstrații repetate. Și poate nu e surprinzător că, în aceste condiții, pentru cei mai mulți, etnia romă are puține șanse să devină o mândrie și cu atât mai puțin o temă de dezvoltat pe plan academic. Pentru Ion Sandu, dar și pentru alții, apartenența la etnia romă a reușit însă, chiar și după unele căutări și reticențe, să se cristalizeze într-o preocupare intelectuală.

*D*upă admiterea la Facultatea de Istorie, recunosc că nu știam prea multe despre poporul meu. Întâmplarea a făcut să îmi pice în mână o carte despre istoria romilor, se numește „Țigani”, scrisă de profesor doctor Lucian Cherata, care în momentul de față îmi este bun prieten. Și de atunci s-a născut pasiunea pentru studierea istoriei poporului din care fac parte. Mi-am asumat identitatea foarte târziu în mod oficial. Asumarea la nivelul conștiinței, o asumare interioară, da, avusesem. Dar una publică... adică, chiar dacă scriam despre istoria romilor, ezitam să semnez articolul. Asta am reușit mult mai târziu, după absolvirea facultății, după ce am cunoscut oameni precum

profesorii Burtea Vasile și Gheorghe Sarău. Știți, poate că e o problemă de mental colectiv la nivelul etniei, pentru că situația actuală a poporului rom este consecința directă a unei istorii de marginalizare socială. Atunci când cuvântul „țigan” este asociat cu tot ce este mai rău, pentru un tânăr aflat într-un proces de dezvoltare a personalității poate să apară și un astfel de moment de... de jenă... de rușine, de stigmat. Dar prin studiu și prin faptul că am cunoscut oameni care m-au convins – involuntar, doar prin puterea exemplului –, că asumarea identității este un proces absolut normal, firesc, atunci am reușit și eu să-mi asum apartenența. Romilor, ce le lipsește? Conștiința trecutului. Romii nu au o conștiință istorică, nu au conștiința că aparțin unui trecut istoric și unui popor. În felul acesta se poate promova, în timp, o transformare de la statutul de etnie poate la statutul de națiune. Iar cunoașterea poate duce la demontarea prejudecăților, a stereotipurilor. Deci toate acestea au la bază necunoașterea față de cutumele, valorile istorice culturale ale unor popoare. În Ialomița există comunități tradiționale de romi, comunități de romi căldărari mai cu seamă, unde... atunci când intri și afli despre obiceiurile, tradițiile lor, impresia pe care eu unul o încerc este că trec printr-un tunel al timpului și ajung într-o perioadă mult îndepărtată care îmi aduce aminte de începutul istoriei poporului rom. ■

Despre istoria romilor, majoritatea românilor nu știu mare lucru. Manualele de istorie – unele din ele denumite chiar în mod abuziv generalizator „Istoria românilor”, trecând sub tăcere existența, în același spațiu geografic, a altor etnii – fac abstracție de trecutul mai puțin glorios al României. De perioada sclaviei, de pildă. Să nu ne mirăm, deci, că printr-un sondaj realizat de André Stănescu – ce-i drept fără pretenții de rigurozitate științifică –, se estimează că între jumătate și trei sferturi din populația României nu știe nimic despre sclavie². Autorul subliniază

² <http://www.romanes.ro/sclavia-romilor.aspx#int1>

paradoxul ignoranței românilor în ceea ce privește trecutul de sclavi ai romilor, în timp ce se știe foarte bine, de exemplu, că afro-americanii au fost sclavi în Statele Unite.

Sclavia romilor pe teritoriul românesc a durat peste cinci secole. Cinci sute de ani în care oameni au fost tratați ca obiecte. În Muntenia, Codul penal din 1818 menționează articolul „Toți țiganii sunt născuți robi”. Se făceau licitații pentru vânzarea lor, iar afișele menționau, pentru a face reclamă “produsului”, că toți cei scoși la vânzare erau „în condiție fină”. Apti de muncă, apti de a primi bătaie. Aflu de asemenea că robii romi se vindeau la prețuri mari, ceea ce dezvăluie interesul major financiar al clasei dominante de a menține sclavia.

În forfota de schimbare pe care Europa a traversat-o în prima jumătate a secolului al XIX-lea, tot mai mulți intelectuali români educați în străinătate au început să considere, la fel ca europenii, că sclavia e un obicei barbar. Adresându-se românilor, un intelectual elvețian scria în 1841: „Veți îndrăzni vreodată să vă numărați printre neamurile civilizate, atâta timp cât se va putea citi într-unul din jurnalele voastre: de vândut o țigancă tânără?”.

Cuvântul „civilizație” îmi stârnește o groază de reflecții. Acum câteva zile, am primit un val de cereri de a semna una dintre zecile de petiții care circulă pe Facebook: România cultă. Mesajul ei este: „Vrem ca întreaga lume să descopere România prin cultura, arta, literatura, arhitectura, filosofia ei”. Vrem ca lumea să ne perceapă ca fiind civilizați. Și iar mă întorc la ce spunea Gandhi: gradul de civilizație al unei națiuni se măsoară prin grija pe care statul o are față de cei mai slabi, cei mai vulnerabili cetățeni ai săi. O mentalitate din care reiese grija reală, și nu repulsia față de cei mai dezavantajați dintre semenii noștri ar produce în scurt timp o cultură demnă de respect. Poate lumea ne-ar privi, în sfârșit, ca pe o țară civilizată.

M-am întâlnit ieri cu două studente franțuzoaice, aflate la prima lor vizită în România. Le întreb ce le-a frapat la noi în primul rând. Îmi răspund, jenate: „Cât de mulți români sunt rasiști.” Da. Îmi plec privirile în pământ.

Nu mulți români știu că pe lângă evrei, regimul Antonescu a mai deportat și romi. În iulie-august 1942 au fost deportați în Transnistria 11.441 de romi. Din aceștia, 6.714 erau copii. Mai mult de jumătate.

În total, au fost deportați, într-un interval de un an și

jumătate, aproape 25.000 de romi. Mulți și-au pierdut viața în lagăre. Multor mame le-au murit copiii. ■

Pentru Ion Sandu, e important ca în școală să se învețe despre aceste lucruri:

Important este să se înțeleagă faptul că un mediu educațional favorabil acestor copii este acel mediu în care să se regăsească, să regăsească valorile culturale, istoria. Deci este imperativ ca în aceste unități școlare în care învață copiii romi din familii tradiționale să se studieze istoria romilor, limba romani. Învățământul românesc a avut un caracter monocultural, bazat pe promovarea valorilor culturale ale populației majoritare. În prezent vorbim despre interculturalitate, de intercunoaștere, și de aceea cred că istoria romilor trebuie predată și românilor, pentru ca parcursul nostru comun să fie înțeles.

Un alt lucru esențial procesului de dezvoltare personală este cel de natură educațională; trebuie ca fiecare copil să înțeleagă că reușita în viață îți este dată de pregătirea școlară, să înțeleagă de fapt că în acest proces pe de altă parte este firesc și bine să își asume identitatea, să nu fie complexați, să aibă tăria să treacă peste prejudecățile, stereotipurile pe care societatea le emana de multe ori împotriva lor și, dacă se vor pregăti bine, dacă vor avea conștiința apartenenței de neam, vor reuși în viață. ■

„Mama chiar mă amenința, când nu luam note bune, că, dacă nu învăț, mă trimite la cărămidă”

George Lăcătuș

33 de ani, jurnalist, București

„Eram conștient că, dacă nu fac ceva să mă ridic, o să se spună despre mine, *Uite încă un rom – sau un țigan*, cum le place gagiilor să ne zică”. George Lăcătuș nu se uită la mine când spune asta; se uită drept în cameră. Mai târziu, când vizionez înregistrarea, am senzația că în felul ăsta, deși mediat tehnic, mă privește și mai adânc în ochi decât ar fi făcut-o în cele câteva întrevederi în care mi-a relatat povestea lui. Și știe că, în cei patru ani în care am fost colegi de facultate, și eu mă număram printre *gagiii* care spuneau mai ușor *țigan* decât *rom*. Sau printre *gagiii* cărora nu le trecea prin cap că George Lăcătuș ar putea fi rom, pentru că nu vedeau nicio legătură între a fi rom și a merge la facultate sau a lucra la cel mai important ziar din vremea aceea. Mă jenez să-i spun toate astea și nu mă simt neapărat mai bine la gândul că George le știe deja. Mă simt de fapt prost pentru autosuficiența de atunci, când, deși citisem despre minorități etnice și despre drepturile lor, printre care acela de a-și alege singure etnonimul, cuvântul „rom” mi se părea doar o fiță artificială din arsenalul *political-correctness*-ului (ca și cum corectitudinea politică ar prisosi în România).

A fost nevoie să-l redescopăr pe George în ipostaza de participant la acest proiect ca să-mi reconsider ideile din perioada studenției. Când l-am cunoscut eu, în timp ce urmam amândoi Facultatea de Litere, știam despre George doar că lucra la „Cotidianul”. Nu știam că e student la limba romani. Și nici că era mai mare decât cei mai mulți dintre noi pentru că părinții n-au avut posibilitatea să-l țină în facultate după terminarea liceului. De fapt, părinții visau să-l vadă ofițer, pentru că asta i-ar fi scutit de cheltuielile pe durata studiilor și ar fi fost siguri că va avea o meserie după absolvire. După ce-a terminat liceul, în 1996, George a dat de două ori examen la Academia Militară de la Sibiu, dar n-a luat exa-

menul. A dat apoi examen la aceleași materii pentru Facultatea de Psihologie, unde a fost admis. Doar că, în ziua în care a aflat rezultatele, tatăl lui a fost disponibilizat de la fabrica unde lucra. Așa că a fost nevoit să se repleze și a urmat un colegiu pedagogic, după care a predat, un an de zile, limba engleză și a lucrat ca redactor la un post de radio local. Apoi, ca din senin, în anul 2000, a aflat că Centrul pentru Jurnalism Independent demara un program prin care să formeze ca jurnaliști zece tineri romi.

Condiția era ca cei zece tineri să aibă cel puțin bacalaureatul și puțină experiență în presă, asta era un atu. Eu începusem deja să lucrez la radioul local, prin intermediul unui prieten, aveam o emisiune și eram și reporter. Și așa am ajuns la București, la Centrul pentru Jurnalism Independent, în luna mai, 2000. Am fost la interviu, am fost vreo 100 și ceva de tineri din toată țara. Cred că atuul meu a fost că eram puțin mai dezghețat, știam engleză, aveam experiență cu radio. Și din ăia zece, după trei luni, patru luni de cursuri intensive de jurnalism, am fost plasați prin redacții să lucrăm ca interni și din cei zece eu am fost primul care a fost angajat, la „Curierul Național”. Aici am conștientizat că s-a ivit o șansă – dacă profiți de ea, să fii sănătos, dacă nu, te întorci acasă, asta e. De aceea am tras tare. Între timp intrasem și la facultate, la engleză-romani, dar după doi ani am abandonat, pentru că nu reușeam să mă împart între ziar și facultate. La „Curierul” am stat din 2000 până în septembrie 2004, când, după ce a murit patronul, Valentin Păunescu, ziarul căzuse rău de tot. Atunci se relansa „Cotidianul” și aduna tot ce era mai bun în toate domeniile. M-am dus și eu la interviu, un interviu de cinci minute și mi-a zis să vin doua zi, să încep. Tot atunci, în 2004, am intrat la Facultatea de Litere, română-romani, pe care am terminat-o în 2008. În 2009 m-am mutat la „România liberă”, unde lucrez și în prezent. ■

George Lăcătuș a primit, în 2007, împreună cu ziarul la care lucra, Marele Premiu pentru Presă Scrisă al Clubului Român de Presă, pentru articolele despre ilegalitățile comise de fosta conducere a Loteriei Naționale. Conducerea Loteriei a fost demisă, iar vicepremierul de atunci, George Copos, a fost obligat să-și dea demisia, în urma declanșării unei anchete DNA, care s-a autosesizat ca urmare a materialelor din presă. „Aia cred că a fost cea mai tare anchetă din ultimii ani”, spune Lăcătuș; „e singura anchetă pe plan național care a reușit să demită un premier”. Îmi vine în minte începutul discuției cu George, când, după ce și-a spus numele și ocupația, a mai spus și că se trage dintr-o familie de romi cărămidari, asimilați forțat prin anii '70.

Prima generație din familia mea care n-a făcut cărămidă sunt eu și verișorii mei. Nu știm să facem cărămidă, s-a oprit la tata. Mama chiar mă amenința cu asta, când nu luam note bune la școală, că dacă nu învăț mă trimite la cărămidă. Și nu voiam să fac cărămidă. Și acum sunt acolo în cartier oameni care fac cărămidă și e foarte greu, e o muncă foarte grea și foarte prost plătită, depinzi de alții, nu ți-o cumpără la ce preț vrei tu... Deci nu e un venit sigur, nu ești respectat, ești cam ultimul om din popor. ■

Părinții lui George au ales ca unicul lor fiu să meargă la o școală mai bună decât școala din cartier, care avea faima de-a fi o școală pentru romi și de care, în consecință, profesorii se cam fereau. George a mers la „numărul 1”, unde mergeau românii și unde profesorii păreau să-și dea mai mult interesul. Aici însă, deși calitatea învățământului era mai bună, au apărut alte provocări:

Eram singurul rom din clasă și... copiii te discriminează. Discriminarea o înveți începând de la grădiniță, de la școală... Nu înțelegi de la început de ce ceilalți copii se uită la tine și încep să imite o cioară sau să nu știu ce... Chiar am învățat bine, eram printre primii cinci din clasă, exact cum am fost și la liceu, și peste tot. Adică nu eram în masa mediocră, eram bun, mergeam la olimpiade. Eram foarte bun sportiv, eram căpitanul echipei

de fotbal și de handbal a școlii generale, apoi la liceu... Și aveam și prieteni ro-mâni. Într-adevăr, când vezi că un rom e mai inteligent decât tine și are rezultate mai bune decât tine... sunt mulți oameni care sunt invidioși. Și o simțeci când erau organizate petreceri și tu nu erai invitat, sau când te vorbeau, bârfe, chestii. Și nu numai la școală, mi s-a mai întâmplat chiar și mai târziu: eram la „Curierul Național” și o colegă de-a mea primise un pix de la nu știu ce firmă, îi plăcea ei mult. Când nu și-a găsit pixul ăla, toți colegii s-au uitat spre mine. A fost ceva instinctiv, nu a fost regizat. Și pixul era sub scaun. Au realizat imediat că fusese un gest penibil, dar pentru așa ceva n-ai cum să-i condamni. Decât dacă o faci intenționat. Iar în momentul în care s-a întâmplat, rar, să văd chestii din astea făcute intenționat, le-am sancționat. Dacă ești tare psihic și știi să treci peste asta, ai câștigat. ■

George nu vrea să insiste pe tema discriminării; nu e genul care să se victimizeze, iar împotriva mostrelor cotidiene de rasism și-a găsit o explicație simplă, dar funcțională:

În general, discriminarea e făcută de oamenii proști. Omul inteligent niciodată n-o să te vadă prin prisma culorii pielii, a faptului că ești gay sau că ești bolnav de HIV sau că ai nu știu ce handicap. Întotdeauna omul inteligent o să te aprecieze pentru calitatea muncii tale. Iar omul prost o să te discrimineze că ești altfel. ■

E conștient însă că uneori a fi rom poate fi resimțit, în special de copii, drept un handicap; acești copii trebuie să știe că asta nu înseamnă că nu pot reuși în viață, spune George:

N-o să poți să faci absolut nimic în viață dacă nu îți termini studiile. Dacă vrei să câștigi și mai bine și să fii respectat, măcar în cartierul unde ai crescut, e o chestie importantă să reușești să ajungi la o facultate. Mai ales

acum, că sunt multe posibilități pentru romi, care acum 11 ani nu erau. Știu că atunci când ești mic toate problemele din familie legate de sărăcie se răsfrâng asupra ta. Asta am simțit-o pe propria piele și o văd și acum la rudele mele mai sărace. Dar acești copii care au potențial, care se simt marginalizați, discriminați, care simt cumva că au soartă proastă, nu trebuie să dispere. Când te aștepți mai puțin, atunci se poate ivi ocazia să ieși din situația asta grea. Ideea e să nu se complacă în situația asta și să nu spună că n-au nicio șansă. Șansa vine tocmai atunci când te aștepți mai puțin. E imposibil, oricât de sărac ai fi, să nu găsești o organizație care să te ajute. Acum 10-11 ani, lucrurile stăteau altfel; acum 20 de ani, la fel. În schimb, acum nu există cineva să nu te ajute. Ideea e doar să vrei tu. ■

Deși n-a prea vorbit despre asta, George știe foarte bine cum e să ai „o soartă proastă”, dincolo de apartenența etnică. Dar știe și că, după ce reușești să treci peste această încercare, oricât de grea ți s-ar părea ea atunci, o să știi că a meritat efortul:

S*i mie mi-a venit să renunț de o mie de ori. Am avut zile în care mâncam numai eugenii și beam apă. Mâncam câte cinci eugenii pe zi. Dar acum pot să-mi ajut mama, chiar mă bucur că i-am trimis acum bani și și-a luat aragaz, că era să sară în aer cu ăla vechi. Pe unii îi face fericiți să aibă nu știu ce mașină, nu știu ce lanțuri la gât. Pe mine mă face bucuros când văd că produc bucurie celor din jur. Și cred că în continuare marea problemă a comunităților de romi rămâne sărăcia. Foarte multe familii, copii, nu-și permit să meargă la școală din cauza sărăciei. Mă dau exemplu pe mine – nici părinții mei, care au avut două slujbe, nu și-au permis să mă dea la școală, la facultate. Sunt copii săraci, mai ales pe la sate, unde nu au posibilitatea nici măcar să-i trimită la gimnaziu. Am fost*

Într-un studiu de caz în Delta Dunării. Acolo e o sărăcie cruntă – și lipoveni, și romi, și turci, și greci, și ucraineni... Acolo sărăcia nu cunoaște etnie sau popor, e sărăcie de la a la z. Chiar am întâlnit situații în care pleca un frate la școală dimineața, iar fratele lui îl aștepta să se întoarcă la prânz, pentru că pleca și el cu aceleași cizme la școală. Astea nu sunt povești. ■

*„Când e furtună pe mare și vaporul scârțâie
din toate alea, nu mai contează că ești român,
că ești țigan...”*

Marian Duminică

44 de ani, polițist de frontieră, Mangalia

Am plecat spre Mangalia, unde urma să-l întâlnesc pe Marian Duminică, împreună cu niște prieteni. Era vară și sfârșit de săptămână – o ocazie bună să prindem o zi-două de plajă. Am ajuns vineri seara și ne-am cazat în apartamentul de vacanță al prietenilor mei. Eram cinci cu toții. Ei s-au hotărât să plece până în Vamă; eu nu m-am alăturat expediției. Ca de fiecare dată înainte de o „descindere în teren”, eram tensionată. Nu știu peste ce fel de oameni voi da, cât de dispuși vor fi să-mi povestească tot ce am eu de întrebat, cât de dificil sau de simplu o să fie. Nu știam despre Marian Duminică decât că e polițist de frontieră – pe apă, adică marinar - și că are puțin peste patruzeci de ani. Și că mă așteaptă a doua zi de dimineață, la zece, la el acasă. Înainte să plece spre Vamă, prietenii mei mi-au prezentat locuința: aici e bucătăria, dacă vrei să-ți faci cafea de dimineață; aici e baia, e apă caldă. „Nu cred că apuc să-mi fac duș înainte să plec”, le-am spus, „probabil doar cafea”. „Păi de ce să-ți faci duș, că oricum te duci la un țigan”, a încercat unul dintre ei o glumă de destindere. O glumă la care poate cu câteva luni în urmă aș fi râs și eu, dar care de data asta mi s-a părut stridentă; nu-l cunosc de prea multă vreme pe amicul cu pricina, dar pare un om deschis la minte. Însă la noi, în România ospitalieră, glumele cu minorități etnice nu îngrijorează pe nimeni.

La câteva luni după această excursie, am întâlnit în București o scriitoare neerlandeză. Am ieșit la masă și spre sfârșitul serii am început să explorăm inepuizabilul subiect de speculații culturale pe care-l oferă bancurile și înjurăturile specifice fiecărei limbi. Înainte de a spune un banc, scriitoarea a întrebat, sacrificând, de altfel, poanta finală, dacă ne

deranjează să auzim un banc cu marocani – minoritatea considerată o problemă în țara ei natală.

În dimineața cu interviul pornesc spre strada pe care Google Maps îmi indica că se află blocul lui Marian Duminică. Avusesem grijă să includ și o rochie mai sobră în bagajul estival; omul e de vârstă medie, e rom și e militar, mă gândisem – poate că ceva din toate astea, sau toate la un loc, îl fac să fie mai conservator. Reușesc chiar și să-mi fac duș, cu riscul (sau poate cu dorința) de a-mi trezi prietenii întorși nu de multe ore din Vamă, ca să le dau cumva de înțeles, fără să mă erijez într-o instanță morală, că gluma cu țigani fusese una proastă.

Pe măsură ce înaintez pe aleea dintre blocuri, încerc să intru în pielea antropologului: observ cu ochi curioși blocurile dărăpănate, îngheșuite, fără balcoane, de la geamurile cărora atârnă rufe și cearșafuri. E aproape ora 10, copiii sunt la joacă, oamenii au ieșit pe băncuțele din fața blocului și se uită lung după mine. De câteva ori îmi vine chiar să dau „bună dimineața”. Pe la jumătatea aleii, mă opresc să întreb unde e blocul; sunt întrebată, ca la țară, la cine merg. Le răspund și oamenii îmi confirmă că blocul e în capătul străzii. Când ajung acolo, mă opresc s-o aștept pe Géraldine, care sosea direct de la București. Dinspre ferestrele deschise curg sunete domestice: un radio deschis, zgomot de tacâmuri și farfurii, voci de copii și de adulți – un fundal sonor care-mi amintește de copilăria mea printre blocuri și în căutarea căruia pornesc uneori prin București, sâmbăta sau duminica dimineața, adulmecând, ascultând și imaginându-mi cum dincolo de pereți oamenii prăjesc pâine, se lasă strigați la micul dejun, fac cafea, omletă și planuri de weekend.

Reveria mea domestică din fața blocului e întreruptă brusc de o înjurătură venită de la o fereastră apropiată. Un bărbat înjură cu sete pe cineva din casă. Îmi trece prin cap că poate e omul pe care-l caut – e militar, deci e un om dur, și e rom, deci înjură. E un gând de care nu mă rușinez imediat, ba chiar stau să-l cântăresc puțin. De fapt, începe să mi se facă jenă că mi-a trecut prin cap abia după ce fac cunoștință cu personajul acestei povești.

Marian ne întâmpină vesel și protocolar; poartă o cămașă albă, nu haine de casă neglijente. Ne-o prezintă pe soția sa, Angela, și pe fiica sa, Ana, care tocmai își aștepta rezultatele la BAC. Ne face cafea și se scuză că trebuie să ne primească în bucătărie – sufrageria e ocupată de un fel de chiriaș permanent, un bătrân german sau austriac care nu mai are pe nimeni în țara sa și care stă la ei de câțiva ani. Omul e în vârstă, a prins războiul în care conaționali de-ai săi comandaseră și duseseră în mare

măsură la îndeplinire deportarea romilor. Și totuși, iată-l în România, în casa unui rom, devenit un fel de bunic de împrumut, de dragul căruia familia Duminică a învățat germană.

Bucătăria e recent amenajată și spațioasă. Încap în ea cinci oameni. În plus, e invadată de un soare plăcut, încă matinal. Cafetiera lucrează. Ne așezăm. Pornesc reportofonul:

M-am născut în Galați, în oraș, într-o familie de romi, fiind al doilea copil din cinci, câți au avut părinții mei. De fapt, am rămas până la urmă și cel mai mare, pentru că fratele mai mare decât mine s-a îmbolnăvit pe la 13 ani de leucemie și a murit, eu având atunci vreo 11 ani. El avea 13. ■

Trag aer în piept și încerc să împrăștii tensiunea apărută brusc în bucătăria însorită. „Și părinții cu ce se ocupau?“, întreb, ca la manual.

-Părinții, greu, pe vremea aceea, aveau un singur servici, doar tata lucra.

- Ce lucra?

- Tata a fost agent comercial, lucrător comercial la export lemn, o firmă care exporta cherestea... și având în subordine la rândul lui mulți oameni treizeci-patruzeci la un moment dat. Se chinuia de dimineața până seara să aducă o bucată de pâine la copii. ■

Omului solid și până atunci bine-dispus din fața mea îi dau dintr-o dată lacrimile. Se scuză: „Sunt un pic întors pe dos că tata a decedat acum un an jumate... “. Ne cunoaștem de numai cinci minute și nu știu ce să fac. Habar n-am cum să mai împrăștii tensiunea de data asta. Intervine Angela, deopotrivă fermă și înțelegătoare: „Haide, încearcă să te liniștești“. Știu din proprie experiență că, deși cei mai mulți oameni sunt tentați să schimbe subiectul când vine vorba de traume, cel care povestește preferă pe undeva să continue să vorbească despre asta.

- **Ș**i... ați fost apropiați, nu?

- Da, noi doi am avut o relație specială.

- Și mama?

- Mama a lucrat și ea, mă rog... Când am fost copii a stat o perioadă un an sau doi acasă, după care s-a dus la serviciu, pentru că era greu. Noi toți, copiii am făcut școală, deci nu am stat acasă niciunul, am făcut liceul, ne-am dus la școală. Tata făcea împrumut în fiecare toamnă ca să cumpere la copii... ■

Urmează încă o pauză. Marian își șterge ochii. De data asta încerc să schimb puțin subiectul:

- **T**răiați într-un cartier de romi?

- Da, da, cartier, normal cu țigani care veneau sâmbăta, duminica, se mai găseau, normal, la un sprit, la o petrecere ... Tata era un om apreciat pentru că el dintre toți a făcut ceva carte și avea un serviciu mult mai sus, ceilalți lucrau ba la salubritate, ba, nu știu pe unde... El când venea acasă de la serviciu avea rafturi cu cărți la bibliotecă, se ducea el, de unde-și făcea el rost de cărțile lui, nu știu, da' el avea cărțile lui, citea Alexandre Dumas, multe, multe cărți, seara. La țigani e mai rar să vezi că vine omu' de la servicii să stea să citească cu cartea în pat. Bine, nici tata n-avea multe clase că la rândul lui a rămas orfan pe la 14 ani, fără mamă, fără tată și s-a descurcat singur, dar el totuși a învățat opt clase, să zic, dar fiind conjunctura de așa natură a intrat în colectiv, între oameni, s-a integrat foarte bine și a fost și un om capabil, deștept. A pornit de jos, de copil, ca muncitor docher la o fabrică și încet, încet a ajuns să aibă o gestiune foarte mare, o gestiune foarte mare, metri, sute de metri cubi de cherestea pe care trebuia să facă documente de intrare, ieșire, încărcături de nave, lucra foarte mult cu străini, cu

nave străine care făceau transport, transportau cheresteaua, a avut serviciu frumos. Eu m-am dus de multe ori, mergeam cu el la serviciu, ne lua să ne arate vapoarele când eram copii. Probabil de acolo mi se trage cu marinăria. Așa aveam eu atunci în cap, să plec pe mări și oceane. Din cauza asta am urmat Liceul de Marină. Numai că am avut o decepție la treaptă, la noi se dădea examenul de treaptă și n-am luat treapta, am căzut pe ultimul loc, liber, cu încă un coleg, trebuia să dăm baraj, iar la baraj am picat pe ultimul loc, după care am făcut un liceu cu profil electrotehnic, în altă parte, ca să merg mai departe cu liceul. Tata insista cu școala, să învățăm. Mama voia să ne facă lăutari. Și ca dovadă că toți frații știm să cântăm la un instrument – mă rog, nu la nivel foarte înalt, așa, pentru noi, ca un hobby.

- Și la ce instrument cântați?

- Eu am cântat la contrabas, chitară bas și puțin pian. La un moment dat am avut și alegerea asta de făcut, cântam, aveam formație de tineret de pioneri, cum era pe timpu' nostru, activam foarte bine, adică mergeam în spectacole, concerte, am cântat și pe la nunți o perioadă, când eram copil, dar la un moment dat am pus în balanță ce să fac mai departe, să merg pe studiu, pe școală sau să mă apuc de lăutărie, dar m-am autocaracterizat că lăutar foarte bun nu sunt, și lăutarii trebuie să fie buni, și am zis, nu, decât să nu pot să-mi fac meseria la un nivel bun, mai bine mă duc pe partea cealaltă. Plus că tata zicea să nu fii greiere, adică să cânti toamna, ca să strângi, ca să ai ce mânca iarna, trebuie să ai un serviciu stabil, să pui mâna pe carte, să înveți bine... Plus că, la noi acasă, părinții plecau la serviciu. Eu fiind cel mai mare, normal că aveam grijă de cei mai mici, făceam mâncare, făceam curățenie. Țiinea mai mic decât mine îi plăcea la piață, el cu curățenia, cu mâncarea nu se prea omora că nu-i plăcea lui, și

ducându-se la piață îi mai rămânea și lui, căuta unde e mai ieftin, îi mai rămânea un bănuț pe care îl consuma cum vroia el. Așa. Pe noi ne-a învățat mama să și călcăm, noi singuri ne călcăm pantaloni, cămăși, spălam ciorapii, noi singuri. Mama a lucrat femeie de serviciu, și la CFR și pe la liceul de marină, după care venea acasă, lua traista cu semințe și se ducea și vindea ca să poată să acopere toate cheltuielile, că era o casă cu 7 persoane, toți buni de mâncare, băieți fiind ...

- Soacră-mea acorda o atenție deosebită, subliniază și Angela, în sensul că hainele lui socru-meu erau tot timpul aranjate, pregătite; așa și pachetelu'. Eu îl vedeam pe socru-meu, că zic, măi, totuși, om în vârstă, dar nu-ți ieșea din casă dacă nu avea cămașa apretată, nu pleca la serviciu dacă nu era pus la patru ace, da' zic, ce ești mata acolo, director? Eu mă mai contraziceam cu el și el: nu, tată, trebuie să fii și pregătit și ambițios și responsabil dar trebuie și să arăți bine că degeaba ești deștept dacă nu te și îmbraci corespunzător.

- Ca să poți să te adaptezi în societate uneori trebuie să faci și compromisuri și probabil... ca și acuma de fapt, ca să încapi între români mai faci și anumite compromisuri chiar dacă zic că ești țigan, continuă Marian...

- Ce fel de compromisuri?, întreb.

- Adică renunți la identitatea ta, parțial, de fațadă, de fața lumii, domne' nu mă dau că sunt țigan ca să nu pierd pe altă parte, adică să nu se uite ăia pe sub ochi la mine, să nu mă trateze cine știe cum.

- Dar la recensământul din 2001 ce v-ați declarat?, insist eu.

- Aa, atunci a fost frumos. M-a sunat tata: „Marinică, ce-ai făcut, a venit recensământul și la voi?” „Da, tată, a venit.” „Și cum te-ai trecut?” El cunoscându-mă pe mine, că trăiam de atâta timp printre români și aveam serviciul pe

care îl am și astea, ce-o fi zis: i-o fi fost rușine băiatului să zică că-i țigan, și m-a întrebat, zice, „la zi, ce te-ai trecut acolo?”. „Mă tată, eu m-am trecut că-s român...” „Aa, zice, păi să vii tu la ușa mea să vezi ce șuturi îți dau, să nu mai vii tu pe la țigani pe-acasă!” Bineînțeles că a făcut mișto de mine vreo două-trei zile încontinuu că m-am dat român.

- El a ieșit mult în evidență, spune Angela, și la serviciu, și peste tot prin felul lui calm de a discuta, prin faptul că a trecut mai ușor peste anumite glume care pe alții...

- ... l-ar fi deranjat, pentru că e deranjant să auzi „băi țigane” sau hai nu știu cum, „cioară” sau fel de fel de „diminutive”. Normal că-n viață îți se mai spune „mă țigane”, sau când eram lăutar sau cântam... hăă... era la ordinea zilei.

- Sau românii consideră că l-au atacat spunându-i „băi țigane!”, completează Angela, pornită. Pentru că, dacă el se ridică prin învățătură sau prin responsabilitate, este medaliat, este lăudat, este recompensat, alții care sunt invidioși deci au o problemă a caracterului lor sau o frustrare, ei cred că gata, l-am jignit și l-am atacat și l-am umilit dacă-i spun chestia asta ...

- Oricum, un țigan ca să încapă între 10 români tre' să fii de două ori mai bun ca ăia... părerea mea. ■

Din nou aud că, dacă ești rom, trebuie să fii de „n” ori mai bun decât ceilalți. Și aud asta de la un rom. Care și-a trăit viața sub acest principiu. Și i-a prins bine, are meseria pe care și-a dorit-o și o familie extraordinară, dar nu pot să nu mă gândesc că e o risipă de energie să trebuiască să fii de zece ori mai bun pentru a fi, de fapt, la fel ca ceilalți; nu de zece ori mai sus, ci în aceeași barcă. Pentru ca „ei” să-și dea seama că nu contează ce ești abia când barca se clatină și viața lor depinde de tine tot atât cât depinde și a ta de-a lor.

- **N**u e obositor să suportți presiunea asta?, întreb.
- Nu, pentru că la un moment dat toate astea îți intră în formare, nu mai dai importanță, adică, faci totu' automat, așa e normal, să mă port curat, aranjat. Deși răutatea omului... la o adică, tot ți-o mai dă peste nas, poți să fii tu nu știi cum, dacă l-ai deranjat...

- Și cum ați ajuns la serviciul acesta?

- Eu am făcut armata, am și lucrat tot gestionar și muncitor necalificat, până la urmă liceul l-am făcut la seral, nu l-am făcut la zi din cauză că am picat, și greutățile de-acasă, și astea... zic, mă duc să câștig un ban și să fac și eu liceul în paralel și seara mă duceam la școală, și am mers, am făcut liceul, am luat BAC-ul, după care m-a luat în armată și am făcut aici la Mangalia, la Marina de Grăniceri, doi ani și o săptămână de armată. Bine, în armată, tot felu' de oameni, din toată țara... și aici tot cu glume cu țigani, dar nu m-a deranjat, mai și cântam cu ei, te acomodezi, că n-ai ce să faci, când trăiești printre oameni... E o mare greșeală să te victimizezi pentru că n-ai decât de pierdut, până la urmă ăsta ești... În fine, după ce am terminat armata, m-am întors acasă la Galați și m-am angajat la vechiul loc de muncă. Fratele cel mic făcea armata tot aici la 2 Mai și după 1990 s-a dat drumul la angajări în armată pe bază de contract. Eu lucram atunci în industria ușoară, pe un salariu foarte mic. Și ăsta, frate-miu, zice: Bă, se angajează sergenți, hai să vii să te angajezi în armată, ne angajăm amândoi, tu acolo, eu în partea astalaltă. Am stat, ne-am gândit, până la urmă am optat să vin să mă angajez... Am venit la vechea unitate unde făcusem eu armata și oamenii cunoscându-mă ce fel de om am fost în armată și asta, m-au primit cu brațele deschise, vino, te angajăm, nici o problemă... Într-o săptămână m-am mutat și am venit sergent angajat, după care, în '94 s-au făcut niște cursuri de-astea de calificare cu posibilitatea de avansare în grad și am

avut șansa să merg mai departe la curs și am făcut pregătire militară generală și în specialitate 6 luni de zile și m-am făcut sergent major și așa am avansat, am devenit cadru activ militar, acum lucrez în navă operativă, pe vapor, la îmbarcat, în Garda de Coastă, pe lângă Poliția de Frontieră... Am avut intervenții multe, misiuni, am fost medaliat în '96 la inundațiile de la Costinești, unde am primit o ambarcațiune de cauciuc cu motor și am fost primu' care am intrat în Costinești după inundații și am salvat în jur de vreo 11 oameni... ■

Te-ai gândit că un rom ți-ar putea salva viața? Sau că șoferul de autobuz sau de taxi în mâinile căruia îți pui pentru câteva minute viața se poate să fie rom? Sau că nu ar trebui să conteze dacă e rom sau nu? Pentru că nici prestația profesională a unora, dar nici infraționalitatea altora nu depind de apartenența etnică? Când o să-i vezi și pe romii care muncesc alături de tine, nu doar pe cei despre care vuziește televizorul sau pe cei care cerșesc în intersecții?

Marian s-a entuziasmat și ne povestește mai departe despre munca lui:

- Plus cu intervenții pe mare, cu salvări de oameni, chestii care țin de meseria mea. Dar întotdeauna e lucru în echipă, e o meserie care se face în echipă și viața ta depinde de fapt de celălalt, dacă unu' a făcut o greșeală, o suportă tot echipajul. Am prins momente de furtună de gradul 6 cu un vapor mai vechi, scârțâia din toate alea, deci simțeau efectiv cum se alungește tabla și coastele vaporului scârțâiau îngrozitor... atunci nu mai conta că ești român, că ești țigan, toți făceau crucea mare, Doamne ajută!, mai ajungem la mal sau nu mai ajungem... Te unesc chestiile astea. Plus că adrenalina e la maxim.

- Și mai e și uniforma, care îți dă o prestață, spune Angela.

- Cred că tatăl dumneavoastră era foarte mândru, îi spun.

- *Da, eu în afara unității nu mă îmbrăcam militar, adică mă duceam la serviciu și atâta tot și când mă duceam acasă îmbrăcat civil mă și certa. Tata a fost... cum să zic eu, el provenea dintr-o familie de țigani dar pe noi nu ne-a crescut în spiritul ăla... noi am avut prieteni români, ne-a dus la școală, ne-a îmbrăcat într-un anumit fel. Ei s-au zbatut foarte tare să avem minimum de condiții și le-am avut, uneori se lăsau pe ei, nu-și cumpărau ei, tata umbla în pantofi iarna, iar noi aveam ghete. ■*

Marian se încruntă puțin; simt că din nou îl încearcă lacrimile și se străduiește să și le rețină. Și de data asta, îl completează soția sa:

- *E*ra foarte exigent tatăl lor, era într-adevăr stâlpul familiei. Pe de altă parte, la ei în casă, în fiecare du-minică se făceau prăjituri în casă, toată lumea se aduna la masă. Mergeam la serviciu, unde mergeam, dar seara și duminica stăteam toți la masă. Eu când m-am văzut în mijlocul lor, toți la masă, fericiți, fiecare spunea câte ceva, glumea, m-am simțit foarte bine. Eu n-aveam acasă așa ceva, nu eram obișnuită cu așa ceva, veneam dintr-un altfel de mediu, din alte probleme. ■

M-a fascinat dintotdeauna dinamica relațiilor casnice, felul în care doi oameni reușesc să se coordoneze nu doar în viață, ci chiar și în ce vorbesc. De fiecare dată când cunosc un cuplu, cu greu mă abțin să nu-i întreb cum s-au cunoscut. Poveștile astea despre cum o legătură arbitrară între doi oameni a dus la o relație de câteva zeci de ani mă captivează cam în același fel și probabil din același motiv pentru care o fac sunetele vieții domestice pe care le vânez printre blocuri. De data asta simt că-mi pot permite să întreb direct:

Ș *i cum v-ați cunoscut?*
- *Ne-am cunoscut întâmplător, spune Marian, printr-un prieten comun, eu aveam un coleg de armată cu care m-am împrietenit și care e vărul ei de fapt. Și ne-am*

întâlnit în oraș întâmplător, ea fiind cu văru-său în oraș și cu o prietenă de-a ei, eu eram singur, văru-său ne-a făcut cunoștință, ne-am împrietenit, ne-am întâlnit la un bairam cum era pe vremea aia, sâmbăta, duminica și am vorbit – cât, trei luni?

- Două luni, completează Angela.

- Două-trei luni, atâta am vorbit, după care ne-am căsătorit. Dragoste la prima vedere.

- Da, mie mi-a de el plăcut că arăta foarte bine și era foarte vesel...

- Bine, zice Marian, eu i-am spus de la început, „Vezi, eu sunt țiigan, e vreo problemă?”.

- Și părinții lui au fost foarte corecți cu mine, mi-au zis că, dacă am intenții serioase, „Vreau să ne cunoști, uite, avem o nuntă în zona Tecuciului, aș vrea să vii și tu cu noi să-i cunoști pe toți, ca să nu-ți pară rău mai târziu, să ai regrete că ai intrat într-o astfel de familie, poate părinții tăi nu vor fi mulțumiți...”, mai zice și Angela. ■

Presimt că urmează o poveste mai agitată, din felul în care, pentru o fracțiune de secundă, peste fețele amândurora trece o umbră de încruntare. Oftează reținut. Apoi redevin volubili și din când în când râdem cu toții, ca și când întristarea dinainte ar fi fost doar o părere:

- Bine, ea s-a integrat foarte bine în familie, povestește vesel Marian. Mama, în copilăria noastră, ca să poată să ne întrețină se ducea și vindea semințe. Se ducea cu traista, pe la meciuri, pe la combinat, pe unde găsea ea loc se ducea să vândă o sămânță ca să poată să-și crească copiii. Când a venit Angela în familie și vedea că vine mama cu bani acasă zicea: „la-mă și pe mine!, ce, eu nu pot să vând?”...

- Eu aveam serviciu, zice Angela, și când am văzut că merge în fiecare zi acolo la combinat într-un loc mai restrâns și venea cu bănuți seara și toți erau fericiți în jurul ei

și începeam să-i numărăm, și cu socru', și să-i așezăm în hârtiuțe, am zis: „Dar n-ar fi bine să mă iei și pe mine?”... Dar când m-am dus, stând acolo, având aceleași semințe, deci de la aceeași persoană, toți românii și toți care coborau din autobuze, toți se duceau la soacră-mea și la mine nu venea nimeni și la un moment dat am început să strig, „Da' veniți și la mine că și semințele mele sunt tot de la ea!” De-atunci nu m-am mai dus la vândut semințe... ■

Am auzit doar o parte a poveștii: cum părinții lui Marian au integrat-o foarte bine pe Angela. Aș vrea acum să aud și despre părinții ei.

- **Ș**i dv. cum v-ați înțeles cu părinții doamnei?

- În prima fază, nu prea ne-am înțeles, recunoaște Marian, revenind la încruntarea dinainte. Nu mi-au vorbit niciodată urât, mie personal, sau să-mi zică ceva, nu, dar în schimb era o răceală d'aia, o distanță pusă între noi...

- A fost și influența rudelor din sat, se încruntă și Angela.

- Rudele, vecinii începuseră, că a ajuns să ia un țigan, că nu știu ce.

- Eu am fost dezamăgită pentru că eu întotdeauna, după ce am terminat clasa a zecea, am mers singură la liceu, m-am descurcat singură, nu am vrut să deranjez cu nimic. Mi-am cam luat viața în mâini cam de pe la 15 ani și am învățat și destul de bine și nu le-am făcut nici un fel de probleme. Tatăl meu, fiind tată de-al doilea, nu s-a implicat mai deloc, iar pe mama am iubit-o atât de mult, încât am preferat să nu-i creez probleme în plus. Și am fost dezamăgită că eu am fost sinceră și i-am spus că el e băiatu' care-mi place, și cu el vreau să rămân, are aceeași situație materială ca și noi, deci suntem modești, niciodată nu vor apărea discuții și vom munci împreună și ce vom reuși să ridicăm sau să avem va fi datorită nouă. Și apoi i-am mai zis, „Nu te-am dezamăgit niciodată, n-au venit

rudele nici vecinii, nici alte persoane din sat să se intereseze dacă eu am ce mânca, am cu ce mă îmbrăca sau unde locuiesc, în ce condiții, în ce anturaj umblu și i-am cerut doar să aibă încredere în mine în continuare”, i-am zis, „indiferent, fiecare trebuie să fie responsabil de faptele lui, dacă o să nimeresc rău și o să-mi fie bine, o să fie greșeala mea și atât”... Dar a rămas totuși o oarecare distanță și răceală, nu foarte mare, dar a rămas, iar mie personal chestia asta mi-a făcut foarte rău... ■

Cad pe gânduri amândoi. Apoi se uită unul la altul. Încerc și eu să dreg atmosfera:

-D ar până la urmă a fost bine...
- Da... a fost o legătură foarte puternică între noi, spune Marian. Să rămâi 20 de ani în viață, treci și prin bune și prin rele și să crești un copil... Dar ne-am împărțit treburile în casă, adică ne ajutam reciproc, dacă eram eu acasă făceam eu mâncare, băgam mașina de rufe la spălat sau chestii de genu' ăsta, care la unii țigani nu prea se întâmplă. ■

Angela încă se gândește la relația cu părinții ei:

-O amenii nu-și pot schimba gândirea chiar dacă sunt bătrâni, chiar dacă sunt tineri... Când a murit mama mea, acum doi ani, a venit o cumnată și soacră-mea și socru-meu la înmormântare. Atunci au venit pentru prima dată, în 18 ani de căsătorie. Ei n-au venit niciodată în vizită, nu pentru că nu și-ar fi dorit, dar nu voiau să le creeze probleme alor mei. Dar la înmormântare au fost foarte bine primiți, socru-meu la priveghi cred că a vorbit 2 nopți încontinuu... Eu, cu toată durerea în care mă aflam, am rămas surprinsă... Atunci n-a mai contat pentru nici unul dintre ei... Toți mi-au zis: „Vai, ce socru deștept, ce om, dom'le, ați ascultat?... Ați văzut dom'le ce ne povestește?”. La fel, pe

soacră-mea toți o ascultau. Eu am rămas uimită. Of, acumami vine mie să plâng, pentru că la început am avut multe probleme pe chestiile astea. Deci în toată durerea de atunci, am stat așa și m-am gândit, de ce, dom'le, de ce nu au fost lucrurile astea de la-nceput, de ce a trebuit la început să vină anumite persoane, chiar și printre cele care acum ascultau cu atâta atenție și cu atâta respect și atunci când m-am căsătorit, de ce n-au fost așa, să fi zis, „Da' nu ține cont femeie de lucru' ăsta, că e țigan, că nu e; să fie copilu' tău fericit, să fie primit în acea familie”... ■

Probabil din cauza subiectului, îmi amintesc brusc, după foarte mult timp, că primul băiat de care m-a îndrăgostit era rom. Eram prin clasa a treia sau a patra și le-am împărtășit „secretul” prietenelor mele, care, entuziasmate, s-au oferit să facă investigații. Pentru început, au aflat că băiatul e într-a opta, ceea ce-mi scădea considerabil șansele să mă bage vreodată în seamă – eu eram, dacă țin minte bine, în clasa a patra. Dar am insistat, așa că au insistat și ele în mica rețea care se pusese în mișcare. După scurtă vreme, s-au întors, însă, și mai dezamăgite: „E țigan!”, mi-au spus, privindu-mă dintr-o dată distant, cu aerul că eram suspectă de o boală contagioasă. Informația mi-a trecut pe lângă urechi, pentru că băiatul mi se părea cel mai frumos pe care-l văzusem vreodată. Dar prietenele mele și-au retras însă sprijinul și, în fine, n-a fost să fie. Mă gândesc că momentul e prea grav ca să le spun povestea asta inofensivă soților Duminică, pe care rememorarea acestor dificultăți inutile i-a făcut să cadă pe gânduri. Simt din nou că e mai bine să schimbăm subiectul. Oricât m-aș gândi, nu găsesc ce să-i spun Angelei, care a suferit de douăzeci de ani încoace din cauza prejudecăților „oamenilor de bine”, care, de altfel, s-au dovedit atât de ușor de dezmințit. Îi întreb de fata lor, Ana.

***-E** a a avut o problemă pe tema asta, a apartenenței etnice, în timpul liceului, răspunde Angela, cu colegul ăla care a lovit-o. Eu am fost la școală, am discutat cu directorul și cu diriginta și le-am spus: „Indiferent că tatăl ei este țigan și mama ei este româncă, dumneavoastră nu trebuie să vorbiți în fața copiilor, când are loc o nedrep-*

tate în timpul orei de studiu, când un copil se ridică pur și simplu din bancă și o pocnește pe fiică-mea, dumneavoastră ca profesor nu puteți să vă duceți la acel copil și să-i spuneți: da', stai liniștit, tu nu știi că ea e țigancă, vin ai ei peste tine", povestește Angela.

- Și altă dată, preia și Marian, când ea s-a enervat și pe dreptate a sărit, s-a ridicat și a certat-o pe profesoară pentru nedreptatea pe care o făcea împotriva romilor. Pentru că a zis ceva de genul că romii ar trebui deportați, cum a făcut Antonescu. Fata a spus că foarte mulți romi au fost nedreptățiți când au fost trimiși prin Siberia, sau ceva cu nemții, despre evrei, nu știu exact ce s-o fi discutat acolo, dar ei i-a deranjat sufletul așa de mult că ea s-a ridicat în apărare cum ar veni și a zis: „Sunteți o profesoară care face diferențe, sunteți rasistă și nu e normal” .

- Un om obișnuit, un om simplu, care poate nu are o educație, n-are o cultură merge pe ideile pe care au mers moșii și strămoșii lui, că toți țiganii fură, că toți sunt jechoși, că nu-i duce mintea, că sunt puși pe lucruri rele, se aprinde din nou Angela. Stai dom'le că și printre ei sunt destui care nu fac toate astea, sau stai, că nu-i vina copiilor sau a tinerilor că alții fac anumite chestii. Uite, eu în timpul școlii am avut în clasă doi copii de țigani, unul dintre ei învăța foarte bine și era foarte ambițios și celălalt era mai slăbuț, nu că era țigan, da' atâta era capacitatea lui... și era jignit în pauze și multe fete din clasă nu prea vroiau să se joace sau să vorbească și nu că erau copiii vinovați, părinții lor erau vinovați, că le spuneau acasă: „Nu te juca cu țigancă aia”. Sau „Stai cuminte, stai cuminte că vine țiganu' și te fură!”. Și asta le intră de mici copii în cap, nu e vina lor, deci tu ca om adult, de ce trebuie să folosești niște chestii care s-au folosit nu știu când, dacă totuși trăiești niște vremuri mai bune? ■

Am fi putut vorbi la nesfârșit pe tema asta, dar „vizita” noastră se prelungise prea mult, se apropia prânzul, iar bunicul din Germania voia de mult să bea un ceai. I l-a făcut Ana, în timp ce eu și Géraldine ne luam la revedere de la gazdele noastre ca de la niște prieteni de familie.

După câteva săptămâni l-am sunat pe Marian să întrebăm dacă a obținut permisiunea instituției să apară în filmul nostru îmbrăcat cu uniforma militară. Permisivitatea o obținuse, dar reușise să-și și surprindă superiorii, care nu bănuiseră că Marian e rom. Îmi place să cred că după această surpriză, superiorii lui Marian și toți cei care nu văd „romii invizibili” din jurul lor vor reuși să-i vadă nu doar pe romii stereotipizați de „bunul simț” colectiv și de mass-media, ci și pe cei nevăzuți până atunci, dar cu care au petrecut ani buni în aceeași barcă.

„Înainte de toate, suntem oameni – asta ne-au spus părinții noștri”

Luis Turcitu

25 de ani, student la jurnalism, Iași

Luis e romul invizibil prin excelență. Blond, cu ochii albaștri, pielea albă. Odată ce-l auzi spunând „Me sôm³ rom”, te și întrebi ce limbă străină o vorbești. O fi suedez, norvegian, rus? E rom. E invizibil pentru toți cei care-i văd numai pe romii bruneți și măslinii. Și încă și mai invizibil pentru cei ce nu văd decât romi infractori, cerșetori și necivilizați în jurul lor. N-are nici albul ochilor bej, nici liniile palmelor pământii, nici gingiile negre. Așa cum povestește chiar el, a fost întotdeauna un băiat cuminte. Contrazice și stereotipurile legate de aspectul fizic al romilor, și ideile fixe despre infraționalitatea lor „fiziologică”.

Mă numesc Luis Turcitu și nu mi-e frică să recunosc că sunt de etnie romă. Încă din primele clase, de la școală, din ciclul primar, noi am trăit cu toții într-o comunitate – nu neapărat compactă – de romi, dar oricum eram foarte mulți verișori și foarte multe rude, care mergeam la aceeași școală și era imposibil pentru toată lumea să nu remarce că suntem de etnie romă. Asta nu era neapărat un lucru rău, pentru că noi, dintre toți copiii de la bloc, aveam cele mai frumoase haine, cele mai frumoase jucării și tot așa; și asta pentru că părinții noștri făceau comerț. Deci încă din clasa întâi toată lumea știa că suntem de etnie romă, recunoșteam, nu aveam nicio problemă și

---

³ Se citește “siom” și este o particularitate a dialectului ursarilor. În limba romani se spune “Me sem rom” și înseamnă *Eu sunt rom*.

asta nu ne-a influențat sub nicio formă dezvoltarea armonioasă, psihică și stima de sine. ■

Părinții noștri vorbeau romani când încercau să ne pună să facem câte ceva, știi? Nu se vorbea constant, însă de pe la 12 ani am început să locuim cu bunica și cu bunicu', pentru că părinții noștri făceau comerț. Și ei vorbeau doar în limba romani și când ne trimiteau pe noi la cumpărături sau să le aducem o cană cu apă ziceau: „An manqe jekh kuc pani”, adică „Adu-mi un pahar cu apă”. Și atunci noi auzind asta în fiecare zi deja știam ce înseamnă.

Luis povestește pe scurt parcursul lui în școala primară. E un parcurs ca multe altele, nimic de semnalat. Un copil „normal”, un mediu fără probleme, o copilărie liniștită. Parcursul oricărui copil român, blond cu ochii albaștri, sau cum o fi el. Mă întreb dacă parcursul lui Luis ar fi fost la fel de lipsit de evenimente dacă era brunet și dacă avea pielea mai închisă la culoare. Dacă mai era și un pic sărman. Dacă asupra lui plana, așa cum a planat asupra multora din cei cu care am stat de vorbă, același stigmat legat de culoarea pielii sau de sărăcie.

Luis a avut de la bun început înclinații către sport. În clasa a cincea a vrut să se transfere la Liceul sportiv, unde avea un verișor care-i povestea ce făceau acolo. Făceau volei, mergeau în cantonamente, la competiții.

***P**e mine m-a fascinat, mi se părea supertare, și atunci am zis că aș vrea să fac și eu volei, dar habar nu aveam cu ce se mănâncă. Și mă duc la Doina – Doina fiind maică-mea, așa ne zicem noi, suntem foarte apropiați – și îi zic: „Mama, vreau și eu să merg la volei, să mă înscriu și eu la Liceul Sportiv.” Ea nu prea avea timp, nu-știu-ce, nu-știu-cum. Și eu ce fac? Mă duc la direcțiune, la școală, la liceul ăsta, și zic: „Domne, vreau să vin și eu aici să fac sport”. Domnul director se uită la mine, zâmbea. Și zice: „Hai să-ți dau o listă cu ce-ți trebuie”. Mi-a dat lista, m-am dus, am rezolvat tot. Mi-am făcut transferul singur, după care m-am dus la Doina și i-am zis: „Mama, vezi că sunt la volei”.*

Și liceul ăsta – ți-am zis că noi stăteam într-o

comunitate cumva compactă – și liceul era în centru, era departe, în oraș. Trebuia să fac naveta în fiecare zi, cu copiii din cartier de la mine, știau cu toții că sunt de etnie romă, eram prieten cu toata lumea și nu era niciun fel de problemă, la fel și învățătorii și profesorii. Ei, când ne-am dus în alt cartier, ăștia se uitau la mine: „Bă, da' ce-i cu voi?” Eram doar eu și văru-miu, el e cu un an mai mare decât mine, eram în clase apropiate, aveam același program și eram amândoi foarte buni sportivi. Și copiii ăștia ne vedeau pe noi așa mai diferiți, nu știu de ce. Atunci mi-am dat seama: noi suntem de etnie romă și asta e. Existau atitudini negative la adresa romilor, cum există și acum acele stereotipuri și prejudecăți în mentalul colectiv, dar eu personal am fost foarte apreciat în clasă și consider că am schimbat un pic din percepția celorlalți.

În clasa a opta, când trebuia să-mi aleg drumul în viață, părinții mei ce-au zis? „Bă, și-așa ești cuminte și deștept, hai să te facem preot!”. Am fost un copil ascultător, n-am făcut niciun fel de nebunii, n-am provocat niciun fel de agitație. Eu n-am zis nimic, dar eram un copil sportiv, eram obișnuit cu cantonamente, cu plecări. Însă le-am spus: „Dacă voi considerați că asta e ok, hai să facem.”

Mi-am pregătit dosarul, m-am apucat de citit Biblia, am citit-o de vreo patru ori, am apucat să pregătesc cântece religioase – asta cerea programul – și eram la zi. Și ajungem noi acolo cu fișele în ziua de examinare și atunci ieșiseră locurile speciale, măsurile afirmative pentru copiii de etnie romă în licee și în facultăți. Și eu aveam cunoștință despre aceste locuri și am vrut să aplic pe locurile astea, pentru că e important, dacă tot sunt, de ce să nu aplic, mai ales că sunt de etnie romă și e un loc pentru mine. Mi-am depus dosarul pe acel loc și m-am dus la examen, unde erau tot felul de preoți. Toți copiii erau cu părinții lor, cu tot felul de îndrumători din cadrul bisericii.

Eu eram cu Doina, noi doi, și stăteam așa. Stăteam așa și mă uitam în jur și mă-ntrebam: „Ăsta e rolul meu oare, aici? Asta e viața mea pe care vreau s-o trăiesc, de preoți înalți ai bisericii?”

Și ajung la dosarul meu băieții ăștia, iau dosarul, îl răsfoiesc și văd acolo că am aplicat pe locurile speciale. Toată lumea s-a adunat în jurul dosarului și au făcut o mică bisericuță, sa uitau la mine, eu fiind cu ochii albaștri, blond, sacou, cămașă, prezentabil, decent. Se uitau la mine, se uitau la note – la română aveam nouă douăzeci la capacitate – și se uitau la mine și mă întrebă: „Auzi, ești de etnie romă?” ■

Îmi și imaginez uimirea acelor oameni când au descoperit că pe un loc pentru romi candidează un băiat „prezentabil”, „decent” și cu note bune în dosar. Mi-i imaginez măsurându-l din priviri, întorcându-se la notele din dosar, iar uitându-se la el, iar la dosar. Era ceva ciudat. Și, ca și cum nu era scris destul de clar în dosar că Luis candida pe un loc rezervat romilor, întrebarea n-a întârziat prea mult. „Auzi, ești de etnie romă?”. Că nu pari, mă grăbesc eu să continui o conversație imaginară. Nu știu de fapt cât de imaginară e. Și chiar dacă fraza nu a fost rostită, sunt sigură că a fost gândită. La fel cum mulți dintre cei cu care am vorbit până acum ne relatează uimirea celorlalți când spun că sunt de etnie romă: Cum să fii rom? Păi tu vorbești engleză! Păi tu ai făcut o facultate! Păi tu muncești! Păi tu ești frumoasă și deșteaptă și curată! Tu chiar ești de etnie romă? „Sunt *foarte* rom”, ar spune Marian Ursan.

Îmi răsună în urechi fraza „Me sôm rom” rostită de Luis – ca un fel de dovadă supremă că da, Luis e rom - și mă întorc la povestea lui.

Luis a trecut cu bine de câteva din probele de examen, însă pe măsură ce se uita în jur se întreba din ce în ce mai mult dacă într-adevăr voia să devină preot. Dacă acela era rolul lui. În pauzele dintre examene, copiii se adunau, se rugau împreună.

În trei zile am stat cât n-am stat toată viața mea în genunchi și iar în picioare și-n genunchi și iar în picioare. Și în ultima zi am zis: „Doina, nu-i asta pentru mine, nu e asta viața pe care mi-o doresc.” Poate dacă veneam de la

un liceu normal, nu aveam atâtea ieșiri, că la liceul sportiv cel puțin o dată pe lună aveam o ieșire, ori cantonament, ori competiție în alt oraș. Stai trei-patru zile sau o săptămână și te obișnuiești, adică vezi lumea, ești umblat. ■

Luis s-a întors la Liceul sportiv, pe calea pe care și-o dorea în acel moment. E drept că nu a continuat în același domeniu și după liceu, însă descoperise deja că, rom fiind, pe umerii lui era o responsabilitate care depășea preocupările colegilor lui: „trebuia să duc steagul”.

*M*ă uit în jur și văd că sunt prezentate tot felul de cazuri pe la televizor și consider că am o sarcină pe umeri, în sensul că port un steag, că trebuie să fac ceva să schimb sau să încerc să schimb, să le arăt oamenilor că nu toți romii sunt așa. Îmi pare rău că sunt prezentate nu tocmai cazurile bune. Presa sau media în general caută doar evenimente, să zicem așa, care sunt deocheate, pentru că nicio medie nu se duce la o persoană de etnie romă care are studii universitare. De exemplu, ce îmi vine mie în minte: singurul român care a fost laureat la Premiile Grammy a fost un lăutar rom. Și nu s-a făcut mare tam-tam. Sunt foarte multe lucruri frumoase care se întâmplă și lumea nu știe de ele.

Părinții noștri ne-au transmis următorul mesaj: înainte de toate suntem oameni, toți suntem oameni și nu are nicio importanță că ești rom, evreu sau altceva, altă minoritate sau altă confesiune, asta a fost mesajul și spiritul în care am crescut. Și asta a contribuit la dezvoltarea armonioasă a personalității și a gândirii pentru că dintre toți verișorii și, mă rog, toată semicomunitatea în care ziceam eu că am crescut, majoritatea avem o gândire pozitivă și suntem foarte deschiși la orice. Repet, atâta timp cât știi cine ești, nu există nimic care să te împiedice să faci ceea ce vrei tu.

Foarte multă lume nu crede că sunt de etnie romă, pentru că toți au un gram de prejudecăți și un gram de

stereotipuri însă pe măsură ce mă cunosc îşi dau seama că sunt de etnie romă şi mă apreciază că spun acest lucru. În momentul în care ştii cine eşti, lucrurile sunt simple şi nu o iei pe bâjbâite, ba că sunt, ba că nu sunt, ba că vorbesc, ba că nu vorbesc. La mine e puţin așa, exotic, să spun „Me sôm rom”, adică vezi unul blond cu ochii albaştri, așa, care vorbeşte bine, e trendy, ştii? ■

„Facultatea e o poveste foarte lungă”, spune Luis. După ce a terminat liceul, a vrut să facă jurnalism. Îl interesa mai mult partea de jurnalism de investigație, voia să facă emisiuni la televiziune. A intrat la facultate imediat după ce a terminat liceul, în toamnă. Prin 2006. Însă din primul an au început să-i vină oferte din partea unor organizații care doreau să intervină în comunități de romi.

Mi s-a părut mult mai interesant să prinzi un contact cu alte persoane de etnie romă şi să le vorbeşti un pic despre ce am putea face şi care sunt oportunităţile pentru ei, astfel încât să poată să evolueze sau să poată să ajungă la un nivel decent. După primul an de facultate am plecat în 2007 într-o cercetare sociologică la Valea Mare, într-o comunitate compactă de romi lăutari, au şi fanfara de la Valea Mare, judeţul Vaslui. Ăla a fost un punct, o perioadă destul de importantă din viaţa mea. Mi-a întărit toate ideile pe care le aveam eu până atunci în a-ţi asuma etnia, în a încerca să faci ceva pentru ai tăi. ■

Atunci, Luis a renunțat pentru o vreme la facultate. „Nu pentru că nu aveam note bune”, se grăbește să adauge. Ci pentru că a avut posibilitatea să ajute oameni din comunități sărace de romi. Vorbește cu mândrie de realizările de până acum. A reușit să obțină fonduri pentru asfaltarea unui drum, în comuna Zece Prăjini (unde acum mulți ani, Ovidiu Lipan „Țândărică” a descoperit talente muzicale pe care le-a făcut cunoscute în străinătate). A reușit să construiască un pod pentru o altă comunitate în care acum pot ajunge și ambulanțele, și pompierii. Lucruri care pot schimba radical viața unor oameni.

Acum, Luis lucrează într-un proiect care vizează revalorizarea meșteșugurilor tradiționale ale romilor. Să aducă un vânt de schimbare și pe plan economic, pentru comunități care încă fabrică linguri de lemn sau ceaune de fontă pe o piață saturată de plastic și de importuri.

S-a și reînscris la facultate între timp și vrea neapărat s-o ducă la capăt. Îl întreb ce modele a avut până acum. Îmi vorbește despre verișoara lui, absolventă de facultate, bună profesionistă; tot în folosul romilor lucrează. Ea este cea care l-a motivat să vrea să schimbe în bine viețile din jurul lui. „Dacă aș fi pus din nou în situația de a-mi alege drumul în viață, aș lua aceeași decizie.”

Nu pot să nu observ că lui Luis i-a fost mai ușor decât celorlalți. Mă gândesc la bolovanii în plus în desaga celorlalți. Mi-o aduc aminte pe a doua învățătoare a Roxanei, care se comporta ca și cum nici ea, nici Marichescu și Jean din ultima bancă nu existau. Îmi aduc aminte cum vecinii îi spuneau Oanei că oricum n-o să se aleagă nimic de ea, pentru că doar e țigancă și țiganii se căsătoresc de mici și nu merg la liceu. Îmi aduc aminte de episoadele de la școală povestite de Mioara: proful de matematică, profesoara de geografie care erau cât pe ce să-i stopeze parcursul școlar. Mă gândesc la Mădălin și la momentul în care o aude pe mama colegului de bancă spunându-i învățătoarei să nu-i pună copilul cu „țiganul ăla” în bancă, demonstrând că mult mai mult poate conta culoarea pielii decât omul de dedesubtul stratului cutanat. Îmi amintesc de sentimentul de absurd, de nelaloc, de „ceva nu e în regulă” pe care îl am atunci când George Rădulescu îmi spune că uneori preferă să meargă într-un restaurant și să vorbească engleză cu soția lui, pentru a fi ferit de neplăcerile de a fi asociat cu etnia romă, odată ce ospătarii îi văd culoarea pielii.

Îmi amintesc de asemenea cum Oana lua tixul din bucătărie și se freca pe față ca să devină albă. Și cât de împăcată este că fiul ei e blond cu ochii albaștri, și că „nimeni nu o să spună că e rom”.

Au dreptate. E mai ușor să treci prin viață așa, ca Luis. Lejeritatea parcursului său contrastează mult cu ceea ce povestesc majoritatea celor cu care am stat de vorbă. Un lucru rămâne însă constant: preocuparea de a fi un exemplu pentru cei din jur, de a ieși din tiparul prescris de prejudecăți, de a „purta steagul” etniei și a demonstra ceea ce spun mulți: nu ar trebui să conteze culoarea pielii, ci ce fel de om ești.

„Da, chiar suntem de etnie romă. Și sunt mulți ca noi”

■ Aurelia Dulgheru

studentă la Medicină Dentară și absolventă a Facultății de Balneofiziokinetoterapie și Recuperare Medicală
24 ani, București

■ Corina Stanciu

studentă la Facultatea de Medicină
23 ani, București

Mă pregătesc de întâlnirea cu Aurelia și Corina. Sunt printre ultimele interviuri și am sentimentul pe care-l trăiești către finalul unei cărți care nu vrei să se termine. Au fost câteva săptămâni pline de întâlniri și de povești: ale lor, ale mele, ale celeilalte Ane. Au fost semne de întrebare, de exclamație, uneori puncte de suspensie și parcă mi-e greu să mă gândesc că în curând vom pune punct. Într-un fel.

Îmi revin în minte scene, chipuri, câte un moment în care un gest sau o mimică m-a surprins. Îmi amintesc poveștile care m-au lăsat în tăcere. Îmi amintesc de propria-mi revoltă, stărnită ca o furtună într-un pahar de apă, atunci când cei cu care vorbeam povesteau despre nedreptățile de care se loviseră și pe care le lăsaseră în urmă cu o seninătate de care mi se pare că eu n-aș putea să fac dovadă. Îmi amintesc de toate lucrurile de care a trebuit să se lipsească mulți dintre ei ca să ajungă unde au ajuns. De lucrurile de care s-au lipsit părinții lor, ca să le asigure minimul pentru a merge la școală. De tatăl lui Marian Duminică, umblând cu pantofi iarna, pentru ca fiii lui să aibă ghete. De mama lui Daniel Gangă, fugind de la spital ca să se îngrijească de cei cinci băieți. De ultimii bani pe care părinții Georgianeii Gogor îi păstrau pentru cheltuielile cu școala.

Mă scutur puțin de efectele emoționante ale scurtului meu *flashback* și mă concentrez asupra întâlnirii cu Aurelia Dulgheru. Ne așezăm împreună la masa din aceeași grădină care a auzit deja atâtea istorisiri. Aurelia îmi zâmbește prietenos; probabil că i-am transmis deja puțin din starea în care sunt, fără să fi vorbit încă prea mult, și am putea

să intrăm în miezul discuției, dar o luăm, convențional, de la început. Deschid reportofonul și, pe sub zâmbetele noastre complice, povestea începe, convențional, cu prezentările.

Aurelia e studentă în anul al II-lea la Medicină Dentară în cadrul Universității UMF Carol Davila București și, în 2009, a absolvit Facultatea de Balneofiziokinetoterapie și Recuperare Medicală din cadrul aceleiași universități. S-a născut în comuna Blăjești, județul Teleorman, într-o familie de romi cu cinci copii, dintre care ea e cea mai mică. A făcut liceul în orașul Videle și a ales să urmeze Medicina pentru că este o profesie nobilă și pentru că îi place să ajute oamenii. Ca să se poată susține pe durata studiilor, în primul an de facultate a lucrat într-un salon de înfrumusețare. În anul doi al primei facultăți a fost contactată de președinta Asociației Medicilor Rezidenți, Clara Matei, care a informat-o în legătură cu existența unei burse de mentorat. A aplicat pentru această bursă și a primit-o, ceea ce a ajutat-o să se concentreze asupra studiilor. Astfel, a participat la numeroase colocvii și conferințe internaționale. Și ceilalți frați ai ei au studiat sau încă studiază. Unul dintre ei a urmat un doctorat în chimie în Irlanda, iar acum lucrează în Belgia, la o firmă cunoscută în domeniu.

Aurelia îmi spune toate astea dintr-o suflare, în primele zece minute ale dialogului nostru. Între timp ni s-a alăturat și Corina Stanciu, colega ei de la Medicină. La câteva luni de la întâlnirea noastră, Corina avea să primească Premiul Studentul Anului, secțiunea Medicină, și Premiul pentru Excelență Academică în cadrul Galei de Excelență a Romilor 2011.

Deocamdată însă suntem în vacanță; e vară, cald, amândouă fetele poartă cămăși. Aurelia are o fustă neagră, conică, iar Corina, o pereche de blugi cu o croială la modă. Vorbesc măsurat și profi, pe rând, ca două eleve eminente scoase la tablă.

O întreb pe Aurelia cu ce se ocupă părinții ei. Îmi răspunde scurt că nu lucrează. Și continuă:

Dar ne-au sprijinit foarte mult moral și asta a contat foarte mult, pentru că am învățat să ne depășim limitele și practic să evadăm din tiparul acesta, cu stereotipiile negative de care auzim peste tot, că țigani fură, că tâlhăresc și toate cele. ■

O întreb în ce fel au afectat-o aceste stereotipuri. Și dacă au afectat-o, de fapt, cumva, pentru că e sigură pe ea și hotărâtă și nu are aerul că ar fi trecut vreodată prin episoade neplăcute.

***D**e exemplu, profesorii nu se prea așteaptă să ieșim în evidență în mod pozitiv. Chiar am auzit recent un coleg rom care povestea că a venit odată un profesor în clasă și a spus: „Voi ați simțit cum miroase atunci când intră un țigan în clasă?”. Colegul acesta n-a zis nimic, a continuat să scrie. Eu consider că a greșit, pentru că ar fi trebui să spună calm: „Eu sunt rom, învăț, deci care e problema?” sau așa ceva. Ar fi putut să spună: „Pot să vă dau în judecată pentru discriminare într-o instituție de stat”, de exemplu, nu? ■*

Încuviințez din cap, dar nu insist. Sigur vom reveni la acest subiect. Deocamdată o invit și pe Corina Stanciu să se prezinte:

***S**unt născută în Ploiești, într-o familie mixtă, tatăl meu este etnic rom, mama majoritară. Mai am o soră, mai mică, studentă la Cibernetică. Locuim într-un cartier al Ploieștiului, cu o populație predominant de etnie romă, dar nu genul de comunitate închisă. Am mers la școala generală din cartier, unde majoritatea colegilor erau de etnie romă. Era o școală de cartier, fără pretenții, dar am avut în familie un model de urmat, în persoana tatălui meu. El este singurul din familia lui care are studii superioare și, indiferent de situația financiară, materială, mai bună sau mai rea, tot timpul am fost încurajate, eu și sora mea, să ne concentrăm asupra studiilor. Ne-a lăsat să hotărâm în ceea ce vrem noi să facem și în ceea ce ne pricepeam, evident, dar ne era clar de mici că nu avem nicio altă șansă să reușim în viață decât prin educație și, dacă e posibil, la cel mai înalt nivel. Mă gândeam ce norocoasă sunt pentru că am astfel de modele acasă, fiindcă am avut la școală colegi care poate că aveau exact aceeași*

inteligență de la mama natură, dar care, neavând sprijinul și îndrumarea de acasă, s-au pierdut pe drum. Colege care la 14 ani au rămas însărcinate și care „s-au pierdut”, între ghilimele, în sensul că puteau să facă mai mult din viața lor, dar nu știau că pot să aspire la lucrul acesta și s-au oprit acolo unde au văzut că se opresc în general marea majoritate. ■

Am intrat dintr-o dată într-o discuție substanțială, pentru care cred că niciuna dintre noi nu e pregătită, printre altele și din cauza faptului că ne aflăm abia la începutul dialogului, iar cele două fete par cumva rezervate, ca într-o întâlnire profesională. Am mai auzit acest „sindrom al excepționalității”, dar nu-mi dau seama dacă este un răspuns la clișeuul majoritar „ăsta e un om ok, nici nu zici că e țigan” sau un fel de a răsufla ușurat că ai evitat parcursul prescris de societate pentru majoritatea celor ca tine. O întreb, în schimb, pe Corina cum a ajuns să studieze Medicina.

*M**i-am ales să dau la Medicină de prin clasa a doua, am fost un copil foarte hotărât. Din păcate, decizia mea a venit mai mult din experiențe negative cu sistemul medical. Am fost un copil bolnăvicios și cu târâtul prin spitale... la un moment dat conștientizezi că nu e cum ar trebui să fie. Și, în plus, de fiecare dată când mergeam la spital, oricât aș fi fost de bolnavă sau mică sau mare, tata mă punea în brațele mamei mele și intra ea cu mine. El a fost... nu știu... eu nu am experimentat direct discriminarea dar el cred că a făcut-o atât de adânc în adolescență și în copilărie, încât atunci când a avut copii, dintr-un start s-a exclus expunerii, nici la școală, la ședințe nu venea, nici nu intra cu noi la medic pentru că el considera că, pentru ca noi să avem parte de cel mai bun tratament posibil, nu trebuia să se afle faptul că suntem copii de romi. ■*

Într-un mod similar au gândit și bunicii ei din partea tatălui când au decis să nu-și învețe cei cinci copii limba romani. Și nu e prima familie în care aud că s-a întâmplat așa: mulți părinți și bunici marcați de experiența deportării au preferat să-și priveze copiii și nepoții de învățarea propriei limbi, de teamă ca acest „semn distinctiv” să nu le provoace acestora alt fel de privațiuni. Nu știu dacă au simțit că sacrificiul lor a meritat efortul când au constatat că societatea avea să-i discrimineze oricum și să-i împingă chiar spre alte forme de a-și ascunde identitatea sau de a se ascunde ei înșiși, pur și simplu. Îmi rămâne în minte scena cu tatăl Corinei rămas perpetuu la poarta spitalului sau a școlii, pentru ca fetele lui să nu fie văzute ca fiind de etnie romă. Dar una dintre ele îmi acordă acum un interviu pe tema asta – ca un răspuns târziu dat unei lumi și unei istorii care au făcut ca cel puțin două generații din familia ei să se ascundă.

A m crescut în familia tatălui meu și întotdeauna am fost foarte apropiată de ei. Bunicul meu a fost lăutar, acordeonist, iar toți ceilalți frați ai tatălui meu cântă la instrumente. El a fost singurul care a vrut să mergă la facultate și să învețe... Nu cred că neapărat una excludea pe cealaltă, dar tatăl meu a ales calea studiilor. A urmat Facultatea de Petrol și Gaze și acum este inginer de foraj. Traseul lui profesional n-a fost lipsit de episoade de discriminare la locul de muncă, dar a fost unul dintre cei care au avut curaj să intenteze și un proces pe tema asta – proces care, evident, nu a avut sorți de izbândă, dar, mă rog, sunt foarte mândră de el, că, din intuiție, nu a răbdat până la capăt și a deschis gura să spună ceva: „Nu e corect, eu am prea multe responsabilități, prea mic salariul, nu e cum ar trebui să fie...”. Apoi a mai activat, în Ploiești, la câteva organizații și așa am avut și eu un contact cu lumea aceasta. Eu dădusem la facultate și unul din colegii lui care lucra la Romani CRISS pe atunci i-a zis că există Romania Scholarship Programs și că se axează pe studenții romi și că știe că are și el o fată la Medicină. Și eu așa mai mult am ajuns să conștientizez lucrurile care

se pot face, în ce măsură mă pot implica... De exemplu, sănătatea publică. Dacă factorii de decizie implicați în sănătatea publică ar conștientiza importanța asistenței speciale acordate unei anumite cauze sau unei anumite problematici, cum ar fi prevenția sau chestia asta cu medicii de familie, să fie toată lumea înscrisă, verificarea activității lor, ca să nu se mai ajungă la zecile de urgențe care sunt foarte scumpe și accesate inutil și excesiv, în special de către populația romă, atunci lucrurile ar merge cumva înspre bine – e doar un exemplu...

- Ai mai avut și alte modele, în afară de tatăl tău?

- Am avut parte, în diferite perioade, de tot felul de oameni, de la care am luat câte ceva. Am avut norocul să am învățător, profesori și mentori care să fie oameni de la care sa am ce învăța. În general, am avut modele pe partea profesională, la școală: profesoara mea de chimie, pe care n-o s-o uit niciodată, care a lucrat foarte mult cu mine și mi-a inspirat dragostea asta pentru o materie pentru mulți imposibilă. Sau acum, mentorița mea, care e un medic de succes; nu e ușor să termini Medicina și să-ți placă în continuare ce faci și să faci cu dedicație. Dar pe plan personal rămâne tata. Am învățat de acasă că trebuie să fii foarte bun, nu e de ajuns să fii mediu sau să meargă așa... să treci clasa. Cred ca asta a venit din, nu știu, prejudecata că dacă nu ești cel mai bun, atunci o sa zică că lumea ești țigan. Deci dacă ești cel mai bun nu... ■

„... Nu mai ești văzut ca rom”, îmi vine să spun, dar asta știu și cele două fete.

- **A**ș putea să vă povestesc că în generală am fost copilul grasuț cu coroniță... Da, pot să zic că am avut rezultate foarte bune, mai zice Corina.

Apoi e rândul Aureliei:

- Eu în generală eram mediocră, după care, din liceu, am

Început și am tras tare, pentru că voiam să dau la Medicină și știam foarte clar că nu pot altfel. De prin clasa a zecea mi-am pus în cap să fac Medicină, deși știam clar că e destul de greu din punct de vedere financiar, dar, ce să spun, am muncit și am fost susținută moral de către părinți, care practic mi-au creat o energie morală prin care să evaderez din tiparul asta. Și chiar mi-am dorit să devansez majoritarii, în acest sens, sau să am un aport egal cu ei în societate. Părerea mea este că ceea ce ne diferențiază pe noi de ceilalți sunt, pur și simplu, un trecut plin de suferință și colorația pielii. Restul sunt stereotipuri. Iar în privința asta, modul în care te porți și ceea ce le explici și celorlalți, așa te văd și ei. Adică, dacă tu n-ai nicio problemă vizavi de modul în care arăți, așa te vor vedea și ei, din punct de vedere psihologic. Iar studiile, educația, îți dau o anumită siguranță. Apoi, când începi să devii conștient de dificultățile cu care se confruntă românii, dar și să descoperi oameni ca tine. Când poți să spui „Da, sunt de etnie romă, care e problema?”. Dar ca să ajungi aici, să fii sigur pe tine în absolut toate lucrurile, trebuie să înveți. De la educație pornește absolut totul. Dar sunt conștientă că nu toți copiii sunt susținuți financiar și poate nici moral de către părinți, și asta tot ca urmare a educației, pentru că nu au studii necesare pentru a lucra într-un domeniu care să le asigure pâinea. Pe mine una, sinceră să fiu, fratele meu m-a susținut foarte mult. Și el lucra, nefiind susținut financiar de ai noștri, pentru că nu se putea, așa că muncea ca să se întrețină și mă ajuta și pe mine, îmi cumpăra cărți pentru admitere și toate acestea. Și a fost și un sprijin moral, ca model, pentru că el participase la o groază de la olimpiade județene, naționale și toate cele, după care a dat la Facultatea de Chimie și mi-a spus clar: „Uite, vezi, se poate...”. ■

E important să-ți spună cineva că se poate. Și să vezi cu ochii tăi, la cineva apropiat, că se poate. Că nu e obligatoriu să te simți și să rămâi

băgat la grămadă într-un grup – *țigarii* – în care nu numai că nu te recunoști („Dar de ce doar romi din ăștia apar la televizor, dar de ce doar de romi se spune că fac și dreg?...”), dar care nici nu există în afara minților simplificate de clișee. De ce ar trebui Aurelia și mulți alții ca ea să fie percepuți neapărat prin referință la un număr de infractori oarecare, doar pentru că fac parte, întâmplător, din același grup etnic?

*M*i se pare că persoana care discriminează, așa, făcându-i un portret-robot, este o persoană slab educată care pur și simplu are prejudecăți astfel încât poate să pună amprenta pe o persoană apartenentă la un grup etnic. Nu știu cum aș reacționa, sincer, dacă ar veni cineva la mine, ca stomatolog, și ar zice: „Știi, eu nu vreau să mă tratezi, pentru că ești de etnie romă”. Nici nu m-ar interesa, ce-i drept. De-asta învăț și-mi doresc să ajung la un nivel înalt, să profesez și să mă dezvolt intelectual. Bănuiesc că prin noi, tinerii absolvenți, se pot înlătura mentalitățile învechite din sistemul sanitar, pentru că încă știm că există discriminare în spitalele din România. Dar noi am putea să schimbăm oarecum și mentalitățile printre colegii majoritari. Pentru că acum știm foarte clar care este rata mortalității printre pacienții romi și motivele pentru care aceștia nu se duc la spital, pentru că sunt tratați într-un anumit fel și pur și simplu unii medici refuză să le acorde primul ajutor. ■

Inversând rolul amintit de Aurelia, cu medici care refuză să trateze pacienți romi, o întreb și pe Corina cum ar reacționa dacă un pacient ar refuza să-i primească ajutorul pentru că știe că e de etnie romă.

*C*red că în primul moment m-aș simți jignită, dar sper să reușesc să fiu suficient de bună încât pur și simplu să nu-și permită să zică lucrul ăsta. Dacă vii la un mare specialist, vii pentru că este un mare specialist și nu pentru că este sau nu de etnie romă. Dar există posibilitatea asta, să se întâmple lucrul ăsta și îmi pare rău pentru pacientul

respectiv. De-asta țin să învăț bine și cred că este foarte, foarte important să știi cu adevărat ce vrei să faci. Dacă reușești să identifici lucrul care ți se potrivește, să-ți alegi un tip de carieră pe care îl vrei, un domeniu în care vrei să excelezi, toate sacrificiile pe care le faci la început o să se materializeze în satisfacții mult mai mari. Ca student, în funcție și de situația pe care o ai acasă, nu ai neapărat cea mai ușoară viață din lume. De exemplu, eu ca studentă nu am ieșit niciodată. Nu știu de câte ori a trebuit să refuz să ies în oraș sau să nu mă duc nu știu unde sau să nu pot să citesc o carte pe care am de învățat nu știu ce curs. Dar sunt sigură că timpul ăsta liber sacrificat acuma, pe care puteam să-l dedicăm sau pe care alți colegi ai noștri îl dedică distracției sau lor, mai târziu o să... o să se materializeze sub formă de satisfacții. Personale și profesionale. ■

A fost vreun moment în care, din cauza dificultăților de un fel sau de altul, ți-ai pus problema să renunți? , o mai întreb pe Aurelia, în final.

***N**u, pentru că știam clar: dacă renunț, o să fiu și mai jos. Clar. Am zis, chit că o să muncesc, văd cum fac cu examenele, dar mi le iau și continui facultatea. Și am terminat, am dat și examenul de licență, am absolvit-o, ar fi trebuit să dau și la master. Doar că nu mi-am mai dorit să continuu în domeniul respectiv, după ce mi-am dat seama că nu este ceea ce îmi doresc și nu îmi poate oferi exact siguranța pe care o vreau în viitor și respectul pe care îl vreau în societate. Ca și kinetoterapeut, nu știu dacă știți, în spital ești tratat ca un asistent. Și mi-am dorit să fiu sus, să am un statut. ■*

Încă un subiect pe care am putea să-l dezbatem ore bune, și de data asta unul neutru, în afara temei etnice. Dar mi-a rămas mintea la acordeonul bunicului Corinei. Îmi amintesc că fratele mamei, care a murit înainte ca eu să mă nasc, cânta la acordeon. Bunicii îi păstrau încă acordeonul într-un colț al casei. L-am încercat și eu de câteva ori, dar mi

s-a spus că „nu e pentru fete” și, oricum, bunicii îi venea să plângă când îl vedea, așa că, după o vreme, acordeonul a dispărut. Altă dată, am dat peste o fotografie veche, de pe vremea când bunica era un copil în brațele străbunicilor mei. Alături de ea, sora ei mai mare. Două fetițe cu ochii mari, negricioase – sau așa păreau din cauza nuanțelor de maro roșcat al fotografiei din 1930? „Mamaie, noi suntem țigani?”, am întrebat-o atunci pe bunică-mea. Aveam șase-șapte ani și o idee vagă cum că s-ar putea ca întrebarea să nu-i pice bine. „Ei, asta-i bună, cum să fim țigani?!”, s-a revoltat bunică-mea. În scurt timp a dispărut și fotografia din sertarul în care o dibuisem.

„Ce înseamnă pentru tine că ești de etnie romă?”, o mai întreb pe Corina.

Înseamnă să fii diferit în România. Și depinde de tine să mergi într-un sens cu diferența asta. Mi se pare că e bine să fii diferit, să existe o varietate de oameni și fiecare să poată să zică: în familia mea există un port special sau ai mei îndrăgesc un anumit gen de muzică. Strămoșii mei aveau valori și tradiții, meserii specifice. Deși progresul înseamnă, într-un fel, o anumită uniformizare. Dar, tocmai de-asta, mi se pare că, dacă știi despre trecutul tău, ce ai fost, ce ești și ce vrei să fii... e foarte greu de explicat cum resimt eu apartenența la etnia romă, pentru că, dacă trăiești acolo, e o chestie pe care, nu știu, o simți pur și simplu, că ești apropiat de ei și de felul în care gândesc, pentru că în unele sensuri au o mentalitate puțin diferită. Au renunțat la tradițiile și regulile care cumva nu se mai armonizează cu viața modernă, dar au tot felul de chestii din astea, de exemplu, faptul că țin foarte mult la copii; nu știu dacă ați mers într-o familie de romi, să vedeți cum își cresc copiii, indiferent de ce nivel economic ar avea... O să vedeți că țin foarte mult să aibă copiii lângă ei, iar eu am simțit chestia asta și sunt sigură așa o să fac și eu cu copiii mei. În ce privește discriminarea, n-am avut niciodată nicio problemă să spun că sunt de etnie romă și am avut parte de destul de multe reacții, venind de la colegi sau de la

profesori, de genul: „Dar nu cred... pentru că tu ești prea nu știu cum sau prea nu știu cum”. „Da”, le spuneam, „dar sunt de etnie romă și sunt mulți ca mine”. ■

Sunt mulți ca personajele acestei cărți. Pe lângă cei douăzeci, sunt familii întregi ce sparg stereotipurile uzuale despre romi. Sunt părinții lor, care s-au lipsit de lucruri elementare pentru ca ei să ajungă departe – oare tu n-ai face la fel? Sunt copiii lor, pe care încearcă să-i protejeze cum pot mai bine de intemperiiile unei societăți care nu pare să gândească nimic bun despre romi – oare tu n-ai face la fel?

Și chiar dacă cel mai uzual comentariu, când este prezentat unul dintre foarte numeroșii romi care diferă de percepția negativă generalizată, este că „nici nu zici că-i țigan”, acești oameni nu au nicio rezervă să afirme că sunt romi. Pe noi ce anume ne oprește să-i privim așa cum sunt?

*„Aș vrea ca în țara mea să mă simt
ca în țara mea”*

Nicu Ion Stoica

31 de ani, jurist, Constanța

M-am născut în municipiul Constanța, într-o familie de romi. Din partea mamei suntem familie de lăutari, din partea tatălui familie de fierari. M-am născut într-un cartier care nu era populat foarte mult de către romi, erau doar câteva familii de romi, ceea ce a reprezentat un avantaj, faptul că nu m-am născut în comunitate. A fost un avantaj pentru că am avut modele mai înalte. Nivelul de viață din cartierul respectiv, vecinii, colegii mei de joacă, prietenii de joacă, aveau alte idealuri, vroiau să ajungă polițiști, doctori. ■

Punctul pe i. Mă bucur că Nicu spune cu cuvintele lui ceea ce noi gândim și ceea ce ne-a inspirat ideea de a duce oameni ca el în școlile unde merg copiii romi. Ai văzut vreodată un preot rom? – întrebare proverbială în multe comunități de romi, în care lipsurile materiale și grija zilei de mâine lasă școala pe locul doi. Ce-ți trebuie atâta carte, că doar nu te faci preot. Ai văzut vreodată preot rom? Nu. Uite-l. Poți pune mâna pe el și poți striga „este!”. Întreabă-l cum a reușit. Cât de greu i-a fost. Cum a răzbătut, prin hățișul de prejudecăți, în ciuda greutăților care nu-ți sunt străine nici ție. Pe ce cale a apucat, ce drumuri a deschis. Drumurile pe care le-a deschis el, chiar dacă uneori sunt înnorioiate când plouă, sunt drumuri pe care poți merge și tu. Poți ajunge ceea ce-ți dorești să fii.

Eu îmi doream să fiu macaragiu, era o chestiune foarte tare, să fii macaragiu. Ulterior, în perioada adolescenței, îmi doream foarte tare să lucrez la McDonald's, mi se părea super job, să lucrez la McDonald's. Pe urmă, așa, încet-încet așteptările mele și aspirațiile mele s-au modificat, dar asta s-a datorat și faptului că am trăit într-un mediu în care oamenii aveau așteptări mari de la viață, adică aveau orizonturi, aveau o perspectivă și m-am gândit să fac și eu ceva, chiar dacă nu am știut din prima ce vreau să fac. Tatăl meu avea șapte clase, însă eu am descoperit că avea șase: el spunea că are șapte, dar pe a șaptea nu o terminase. Mama mea a făcut opt clase și a regretat faptul că nu a mers mai departe, că avea potențial și avea note bune, însă faptul că ea s-a născut într-o comunitate de romi, nu era așteptat ca din partea fetelor să meargă la școală mai mult de opt clase – și opt clase erau foarte multe. În familia noastră suntem eu și încă trei frați, încă doi băieți și o soră care este cea mai mare. Părinții noștri ne-au încurajat să mergem la școală, au făcut eforturi să mergem la școală, nu-i ușor să ții patru copii la școală, de vârste apropiate, deci dădeai unu' la școală, în următorul an trebuia să dai doi, după încă un an trebuia să dai trei la școală, îți dai seama ce însemna... Trei uniforme, trei ghiozdane, trei seturi de caiete, trei penare... După care a venit al patrulea, tot așa la o distanță de un an-doi, deci deja era un efort când aveai patru copii în același timp la școală. Partea bună a fost că tatăl meu, fiind un bun meseriaș, a reușit să devină întreprinzător particular, ceea ce pe vremea comunismului era foarte greu. Avea un atelier meșteșugăresc în care el făcea tot felul de reparații: ochelari, brichete, chei, diverse lucruri. Din fericire tata a avut resurse să ne țină la școală. Cartea a fost numărul 1 și părinții noștri ne-au încurajat să mergem la școală: „Trebuie să învățați, trebuie să aveți educație, să mergeți la facultăți, să faceți tot ce n-am făcut

noi”, așa ne spuneau... ne-au încurajat să mergem la școală.

Îmi doream foarte mult să merg la școală. Cel mai fericit am fost atunci când m-au tuns, pentru că eu până la vârsta de șapte ani aveam părul foarte lung și toată lumea îmi spunea că sunt fată. Primele zile au fost frumoase, ne-au luat cu cântece, cu poezii, așa credeam că o să spunem tot anul. Cea mai mare problemă a fost că sunt stângaci și în perioada respectivă lucrul acesta era considerat un handicap. Am fost forțat să scriu cu dreapta și mi-a luat aproape doi ani să pot ține stiloul în mâna dreaptă, era o teroare pentru mine... Cum ai pune un dreptaci să scrie cu stânga, era același lucru pentru mine. Era groaznic. Puteam foarte bine să scriu și cu stânga, chiar în clasa întâi știam de-acasă să scriu cu litere de tipar, știam să scriu multe cuvinte dar cu stânga, nu puteam să scriu cu dreapta. Ceilalți copii făceau bastonașe, liniuțe, eu nici nu știam să țin stiloul. Făceam niște chestiuni, acolo pe caiet, groaznice și învățătoarea dădea la palmă dacă nu scriam frumos. Eu încercam să-i spun că nu pot să țin stiloul în mâna dreaptă, dar nu... nu se înțelegea la vremea respectivă că de fapt așa te-ai născut și nu e opțiunea ta. ■

Unele lucruri nu sunt opțiuni. Nu e o opțiune în ce țară te naști, cu ce etnie, în ce sat, în ce familie; nu e o opțiune de viață să fii stângaci sau rom sau român.

Îmi aduc aminte de un desen animat pe care l-am văzut când eram mică. Se numea Oblio. Era despre un sat (să-l numim Șuguieni) în care toți aveau capetele țuguiate și în care, într-o bună zi, vine pe lume un băiețel cu capul rotund. Mama lui îi croșetează un fes țuguat pentru a-i ascunde diferența, dar chiar și așa Oblio e acuzat de a nu respecta legea capului țuguat și e alungat din sat. Povestea e lungă și plină de morală și-mi aduc aminte că în anii 80, când a fost difuzat filmulețul în România, mulți l-au citit ca pe un mesaj subversiv în dictatura uniformizantă a vremii. Mă gândesc că pe atunci uniformizarea era doctrină de stat, era instituționalizată. Acum nu mai e. Și totuși adeseori acționăm

sub același impuls dictatorial de a uniformiza totul în jur.

Îmi mai aduc aminte un detaliu. Oblio a devenit un fărădelege cu concursul Regelui Apatic, care nu dorea ca în regatul său să existe probleme. A se traduce: diferențe. Pentru că diferențele pot crea probleme în ochii celor care nu sunt pregătiți să le accepte. Care vor cu orice preț ca lumea să fie uniformă. Toți la fel. Toți cu stiloul în mâna dreaptă. Toți cu aceeași culoare a pielii. Cine nu e ca noi, e împotriva noastră. Ca Oblio.

Unele lucruri nu sunt opțiuni. La fel cum diferența nu-i fărădelege.

În primele clase a fost foarte greu pentru mine, mama mea neavând timp să se ocupe de mine, să-mi explice exact ce ar trebui să fac sau să mă ajute, având și alți copii pe cap, frații mei mai mari erau ocupați cu temele lor și a trebuit să încerc să mă descurc singur. Când mă duceam în clasă aveam emoții, dar nu în sensul pozitiv, eram frustrat pentru că nu mă duceam cu tema pregătită, era foarte greu să scriu cu mâna dreaptă, nu puteam să-mi fac temele foarte bine, caietele mele erau foarte dezordonate, și aveam și o lipsă de încredere... Plus că atârna și stigmatul etnic, simțeau că există ceva, o favorizare a anumitor elevi, pe când alții erau foarte puțin favorizați. Eu stăteam în banca a treia, ultima bancă fiind banca a patra, mi-era foarte greu să văd la tablă, însă cum erau copiii așezați nu știu. Normal ar trebui după criteriul înălțimii, însă nu era, pentru că eu trebuia să stau în primele două bănci, maxim, dar eram undeva în banca a treia... N-am înțeles exact de ce la momentul respectiv, nu înțelegeam de ce să stau în banca a treia, dar mi-era foarte greu să văd la tablă ce scria învățătoarea sau ce explica. Vedeam că anumitor copii li se explica mai bine, nici asta nu înțelegeam, dar știam că nu sunt ca ceilalți pentru că părinții ne-au spus, noi suntem țigani, suntem romani, așa spuneau, romani. Chiar mi-am adus aminte o întâmplare cu sora mea. A auzit în casă că noi, na, așa ziceam, ziceau părinții noștri, suntem romani sau romi, de la romani și sora mea a auzit că românii se trag din daci și romani și

ea s-a dus la ceilalți copii (era în clasa întâi, cred) și le-a spus: „Bă, voi știți că eu sunt strămoșu' vostru?”, „Păi cum să fii tu strămoșu' nostru?”, „Da, mă, noi suntem romani”. Când a venit învățătoarea, ceilalți copii au spus: „Uitați ce-a spus Tina, că ea se trage din romani, că ea este romancă” și învățătoarea: „Chiar așa, ești romancă?”, „Da”, zice, „știu și cântece romane”, „Păi și ce cântece știi?” „Dă mamă cu biciu-n mine”...

La noi n-a fost o problemă de asumare a identității, ne-am asumat identitatea, dar nu era o chestiune de mândrie, preferam să nu vorbim despre chestia asta. Chiar părinții ne spuneau „Ei, nu spuneți că sunteți țigani, la școală... Spuneți că sunteți români ca să nu ne facem de râs”. Cert e că până în clasa a patra eram considerați printre cei mai slabi dintre elevi, nu puteam să înțeleg: deși știam lecția mai bine decât alți colegi la istorie, spre exemplu, luam 8, iar alții care știau lecția mai prost decât mine sau nu o știau la fel de bine, luau 10. La fel, n-am putut să-mi explic că atunci când puteam să fac un lucru bun eram dat ca exemplu, dar spre rușinea celorlalți, sub forma: „până și Nicușor poate!” Era o chestiune care pe mine nu mă încuraja, mă făcea să mă simt prost, eram considerat prostu' clasei. Situația s-a schimbat în clasa a cincea, când am trecut de la învățător la sistem de profesor, unde evaluarea se făcea în mod individual, oral. Era altfel, nu aveai același profesor și îmi aduc aminte că în primul sau al doilea semestru, la română, premianții din ciclul primar au luat 3 și 4 la teză... Eu am luat 7, dar 7 ăla a fost cea mai mare notă din clasă. Și până în clasa a opta aveam medii de 8, de 9, de 10 chiar, a fost o creștere evidentă.

După revoluție noua situație economică i-a luat pe ai mei pe nepregătite, nu se așteptau să intervină anumite schimbări și tata a trebuit să închidă afacerea pentru că nu avea suficiente resurse să cumpere locul unde el avea

atelierul și a trebuit să-l închidă. A urmat o perioadă mai grea, pentru că el era singurul în familie care asigura un venit, noi eram mici, eram la școală, mama nu a muncit pentru că i-ar fi fost greu să muncească având patru copii, era considerată o mamă-eroină. Era destul de greu, însă ușor-ușor am început să ne revenim. Fratele meu a renunțat la liceu în clasa a zecea ca să se ducă la muncă. Eu n-am făcut lucrul ăsta, în schimb la 16 ani am avut primul job. Mergeam și la liceu și lucram în timpul liber.

A urmat perioada liceului, deja în liceu lucrurile s-au schimbat fundamental, în sensul că profesorii mă apreciau, am reușit să câștig simpatia lor. Liceul a fost o experiență pozitivă pentru mine, dar singura problemă era că trebuia să muncesc și nu prea puteam să ajung la 8 pentru că trebuia să mă împart cumva. Reușisem să mă angajez la o fundație unde lucram la calculator – pe vremea aia era ceva să știi să lucrezi la calculator. Profesorii știau că lucrez, mă înțelegeau, dar îmi mai puneau și absențe, asta e... La sfârșitul trimestrului trebuia să mă duc cu 10 scutiri, cu 5 cereri de la părinți să-mi motiveze absențele, eventual o ieșire din spital, ceva... Și tot mai rămâneau multe absențe, îmi mai motivau și profesorii pentru că înțelegeau că muncesc și că nu chiulesc de la școală de bună voie... Profesorii se mirau că eu deși nu veneam la școală știam lecțiile. Așa, ca o întâmplare din liceu, profesorii de informatică au zis de la colegii mei că eu mă pricepeam foarte bine la calculator și profesoara de informatică era curioasă să mă cunoască. Eu vreo lună de zile n-am ajuns la școală, erau ultimele două ore și până la urmă am ajuns. Îmi spune profesoara: „Ah, tu ești băiețelul care se pricepe la calculatoare? La vino puțin!” și m-a dus în spate unde erau calculatoarele pe care le foloseau profesorii. Erau cele mai bune calculatoare și spune „Uite, nu reușim să ne conectăm la internet la calculatorul ăsta, au venit toți profesorii de informatică, s-au uitat și s-au chinuit și n-au

putut să-l facă, poate poți tu să-l faci!” M-am uitat, era o chestiune frecventă care se întâmpla la noi când lucram la fundație și i-am dat trei clickuri și-am rezolvat. Și zice profesoara: „Maaaamă, da’ tu nu ești numai tatăl calculatoarelor, ești și mama calculatoarelor!” și a spus „De azi înainte prezența la informatică este opțională, ai media 10 asigurată și dacă îți face ție plăcere să vii așa, să mai stăm de vorbă, poți să vii.”

Deja stigma pe care o simțeam în școala generală și cu precădere în clasele I-IV a dispărut, în sensul că deși eram rom și toată lumea știa chestiunea asta, eram privit pozitiv de către ceilalți și deja eram acceptat ca un lider pentru că aveam rezultate bune la învățătură, eram sociabil, nu mă deosebeam cu nimic față de ei, chiar stăteam și mai bine cu banii decât ei pentru că munceam și aveam salariu... Plus că mai reparam calculatoare în timpul liber, am câștigat bani frumoși de pe urma lor, am putut să mă autosusțin în liceu și chiar să-mi ajut familia pentru că la un moment dat eram singurul care aduceam un venit în casă și deci pot să spun că știu ce înseamnă să fii o familie încă de când aveam 15-17 ani. Eu am muncit de când mă știu, pentru mine munca a fost o valoare, educația a fost o valoare și asta datorită părinților care ne-au insuflat lucrurile astea.

Am ajuns la vârsta adolescenței și bineînțeles că preocuparea principală a adolescentului e să te gândești la fete sau la relații, sau poate unii se gândesc la băieți, nu discriminăm. Dar eu mă gândeam la fete și atunci trăind într-un mediu nerom îmi plăceau fete nerome și am avut multe prietene nerome. Nu mă grăbeam să le zic prietenelor mele că sunt țișan, dar le duceam acasă să-l vadă pe tata, care este negru, negru, zici că este african! Și le aduceam acasă și după aia vedeau, în fine, mai apăreau probleme... unele relații nu erau afectate de chestia asta, altele da. După ce le aduceam acasă, după o perioadă

scurtă apăreau motive și eu am simțit chestia asta tot timpul.

După liceu am făcut facultatea de drept, după care am mers la o altă facultate, la științe politice, încă studiez, o să mai studiez încă 10 ani, 20 de ani, cât o să mai lucrez de acum încolo pentru că m-am obișnuit cu școala, cu mediul academic. Îmi place, vreau să învăț cât mai mult, cred că niciodată nu poți să spui că ai ajuns la un nivel la care să le știi pe toate, tot timpul descoperi ceva nou și cu cât cunoști mai mult cu atât îți dai seama că știi mai puțin. Îmi dau seama că educația este calea cea mai sigură spre succes, până la urmă cunosc familii care au pierdut case, care au pierdut afaceri, s-a dus totul într-o zi și dacă aș pierde totul într-o zi, educația e ceva ce n-ar putea să-mi ia nimeni.

Școala asigură un start bun în viață. Dacă este greu ceva să faci în viață pornind cu stigma că ești rom, cu atât mai greu dacă nu ești instruit, să n-ai educație, deci e de două ori mai greu să reușești în viață; pe lângă faptul că trebuie să depășești și complexul și prejudecățile pe care le vei întâmpina ca rom, va fi mult mai greu să depășești faptul că n-ai nici o educație. Până la urmă educația te poate ajuta să vezi dincolo de limitele care ți se impun. Fără școală va fi mult mai greu, cu toate că suntem bombardați de exemple care au reușit în viață fără a urma o educație. Însă acestea sunt cazuri de 1 la un milion, sunt excepții, sunt mult mai multe povești nescrise de oameni care n-au mers la școală și care și-au ratat viața, familia, absolut orice perspectivă. Din păcate, cei care au reușit prin talentele și abilitățile lor neacademice sunt prezentați ca modele de dorit și de urmat, însă să ai traseul lui Gigi Becali, să ajungi dintr-un cioban, multimilionar în euro e o șansă de unu la un milion, câte cazuri sunt? De fapt sunt șanse și mai mici, de unu la douăzecișidouă de milioane. Fără școală, șansele sunt infinit mai mici să reușești în viață.

Unul din frații mei s-a căsătorit cu româncă, sora mea s-a căsătorit tot cu un român, deci din partea noastră asta n-a fost o problemă, a fost o problemă din partea cealaltă, de a fi acceptat. Vă spun sincer, cel puțin în perioada preadolescenței, să zic așa, eu mă gândeam că o să mă căsătoresc cu o fată româncă, blondă și cu ochii albaștri, dar știți de ce? Pentru că eu vroiam să am copii albi, blonzi, care să nu treacă prin ce am trecut eu, să nu fie discriminați. Însă sunt multe avantaje să fii rom, în primul rând că ai un bagaj cultural enorm, mulți oameni plătesc bani grei pe o fustă gipsy style, noi avem o cultură bogată, frumoasă. Și până la urmă a fi diferit e un lucru bun.

Stau de vorbă cu anumite persoane și le spun că sunt rom. „A, nu, nu, cum să fii țigan? Tu vorbești frumos, ești educat, nu ești țigan, țigani sunt ăia care vorbesc urât...” Nu de mult, eram cu fetița mea la dispensar și o altă mămică trecea prin fața dispensarului și-i spunea copilului ei: ”Dacă nu ești cuminte, te dau la țigani!” și după aia s-a uitat la mine, eu mă uitam așa la ea și zâmbeam. Când s-a uitat la mine și-a dat seama că a făcut o gafă, probabil, și a început să râdă. ■

O fi fost doar un zâmbet de complezență? O fi fost un răs nervos? O fi fost genul de gafă de care te rușinezi apoi toată viața? Sau o fi fost un zâmbet reflex la contactul vizual între două ființe? O fi văzut acea mămică romul din omul din fața ei? Sau poate romul a rămas invizibil, că doar era îmbrăcat curat și nu vorbea urât și nu scuipa și doar nu umbla să-i fure portofelul și uite ce educat părea și cât de diferit față de „țigani” care colecționează copii neascultători? Cum să fie rom cel din fața ei? Ea vorbea despre altceva.

Mă întreb dacă acea mămică i-a mai spus vreodată copilului ei că dacă nu e cuminte îl dă la țigani. Vreau să cred că nu.

Mă întreb pe urmă ce-și imaginează acel copil când aude, repetat, obsesiv, de la mama, de la tata, de la bunici, de la vecini, ba chiar și de la necunoscuți de pe stradă aceeași amenințare. Cine or fi țiganii? Nici nu mai contează. Contează că mama mă va da altcuiva. Pentru mine, copilul

care aude atât de des „te dau la țigani”, cuvântul țigan va fi mereu asociat cu ceva neplăcut, ceva de temut.

Și chiar dacă, mai târziu, am să încerc să-mi depășesc temerile răsădite de mic copil și am să vreau să știu ce e acela țigan, am să-l caut în dicționar și am să citesc că țiganul e un om cu apucături rele. Și-atunci, la rândul meu, poate mi se va părea normal, corect și pedagogic să-mi ameninț propriul copil că dacă nu e cuminte îl dau la țigani.

*

*   *

Facem un mic exercițiu de empatie?

Imaginează-te la Roma. Pe lângă tine trece o mămică, de mâna ei un copil. Mămica spune „Dacă nu ești cuminte te dau la români”. Te uiți la ea cu stupoare. Te întrebi dacă e doar o coincidență sau dacă-ți stă scris în frunte, cumva, că ești român. Se uită la tine. Zâmbește. Ai vrea să spui ceva, dar vorbele ți se opresc în gât. Ai vrea să spui că nu ești rău, că n-ai omorât pe nimeni, că nu furi, că nu vrei să violezi pe nimeni. Chiar dacă sunt și români care fac aceste lucruri. Sunt atât de puțini, dar doar despre ei vuiesc ziarele. Tu ești un român invizibil.

Te uiți la copilul pe care-l ții de mână. Copilul tău. Oare o fi auzit? Oare o fi înțeles că pentru celălalt copil ea e un fel de bau-bau? Și te gândești cum să faci să nu mai audă astfel de lucruri. Să nu-i fie rușine că e româncă, să nu-i fie nimănui teamă de ea, să nu se ferească de ea ceilalți copii, să n-o excludă din joaca lor, să nu se uite urât la ea. S-o privească așa cum e. Un om.

Există o declarație dată de Mihail Kogălniceanu, la vremea aceea prim-ministru, dată în fața Academiei Române, la 10 ani de la dezrobire povestește el despre cum erau priviți robii țigani și spunea că țiganul nu era privit ca suflet, era privit ca obiect și că-și aduce aminte când erau vânduți în piețe ca sclavi, își aduce aminte cum fata era despărțită de părinții ei și dată boierilor și vândută, nevasta era luată de lângă soț și vândută unui alt stăpân de robi și cum erau maltratați, bătuți ca niște animale, asta este ceea ce spune Kogălniceanu în plenul Academiei Române și asta n-o mai spunem noi, că suntem

romi, nu, astea sunt niște documente istorice care vorbesc și până la urmă noi suntem produsul istoriei, fiecare dintre noi, suntem o sumă de experiențe care ne influențează prezența și nu poți face abstracție. Suntem o minoritate cu probleme, dar problema se datorează istoriei până la urmă, suntem un popor de sclavi eliberați acum 130 de ani din robie. Și românii au fost robi în propria țară, dacă vorbim de iobagi, ei erau țărani fără pământ, deci până la urmă cumva istoria romilor se confundă cu istoria românilor, noi suntem aicea de o mie de ani.

Mi-e greu să mă gândesc că mă trag din India: țara mea a fost și va fi România. Simt ca un român, gândesc ca un român, când pierde naționala României plâng, când câștigă un sportiv român mă bucur, dacă vreodată va trebui să mă duc să mor pentru țara asta o s-o fac... pentru că aici sunt părinții mei, aici este copilul meu, nevasta mea... Nu am o altă țară, asta e țara mea. Aș vrea ca în țara mea să mă simt ca în țara mea. ■

Lucrare realizată și tipărită în 1000 de exemplare,
cu sprijinul Reprezentanței UNICEF în România.

ISBN 978-973-139-217-2

unicef
unite for children

Editura ALPHA MDN